מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · מתנות כהונה

מתנות כהונה על קהלת רבה

רבי יששכר בער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מתנות כהונה על קהלת רבה

רבי יששכר בער

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מתנות-כהונה-על-קהלת-רבה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרשה א 7
פרק א 7
פרק ב 7
פרק ג 8
פרק ד 9
פרק ה 11
פרק ו 11
פרק ז 12
פרק ח 13
פרק ט 16
פרק י 16
פרק יא 17
פרק יב 17
פרק יג 18
פרק יד 19
פרק טו 19
פרק טז 20
פרק יח 20
פרשה ב 20
פרק א 20
פרק ב 21
פרק ג 21
פרק ד 21
פרק ה 22
פרק ו 22
פרק ז 22
פרק ח 22
פרק ט 23
פרק י 24
פרק יא 24
פרק יג 24
פרק יד 24
פרק טו 25
פרק טז 25
פרק יז 25
פרק כ 26
פרק כא 26
פרק כג 26
פרק כד 26
פרק כה 26
פרק כו 27
פרשה ג 27
פרק א 27
פרק ב 27
פרק ג 29
פרק ה 29
פרק ו 29
פרק ז 30
פרק ח 30
פרק ט 30
פרק י 31
פרק יא 31
פרק יב 33
פרק יד 33
פרק טו 34
פרק טז 35
פרק יז 35
פרק יח 35
פרק יט 36
פרק כ 36
פרק כא 36
פרשה ד 36

פרק א 36
פרק ב 37
פרק ג 37
פרק ה 37
פרק ו 38
פרק ז 38
פרק ח 38
פרק ט 38
פרק יג 39
פרק יד 39
פרק טו 39
פרק יז 39
פרשה ה 40
פרק ב 40
פרק ד 41
פרק ה 41
פרק ו 41
פרק ז 42
פרק ח 42
פרק י 43
פרק יא 44
פרק יב 45
פרק יג 45
פרק יד 45
פרק טו 46
פרק טז 46
פרק יח 46
פרק יט 46
פרשה ו 46
פרק א 46
פרק ב 47
פרק ג 47
פרק ד 48
פרק ה 48
פרק ו 48
פרק ח 48
פרק ט 48
פרק י 48
פרק יא 49
פרק יב 49
פרשה ז 49
פרק א 49
פרק ב 52
פרק ג 53
פרק ד 53
פרק ה 53
פרק ו 53
פרק ז 53
פרק ח 55
פרק ט 56
פרק יא 56
פרק יג 58
פרק יד 59
פרק טו 59
פרק טז 59
פרק יז 59
פרק יח 60
פרק יט 60
פרק כ 60
פרק כג 60
פרק כו 61
פרק כז 62
פרק כח 62
פרק כט 62

פרשה ח 63
פרק א 63
פרק ב 64
פרק ג 64
פרק ד 64
פרק ה 64
פרק ו 64
פרק ח 65
פרק ט 65
פרק י 65
פרק יא 66
פרק יג 66
פרק טו 66
פרק טז 66
פרק יז 66
פרשה ט 67
פרק א 67
פרק ד 67
פרק ה 67
פרק ז 67
פרק ח 68
פרק ט 68
פרק י 68
פרק יא 71
פרק יב 72
פרק יג 72
פרק יד 73
פרק טו 73
פרק טז 73
פרק יז 73
פרק יח 74
פרשה י 75
פרק א 75
פרק ב 75
פרק ג 76
פרק ד 76
פרק ה 76
פרק ו 77
פרק ז 77
פרק ח 77
פרק ט 78
פרק י 78
פרק יא 78
פרק יב 79
פרק טו 79
פרק טז 79
פרק יח 80
פרק יט 80
פרק כ 80
פרשה יא 81
פרק א 81
פרק ב 83
פרק ג 85
פרק ה 85
פרק ו 85
פרק ז 85
פרק ט 85
פרשה יב 86
פרק א 86
פרק ב 87
פרק ג 87
פרק ד 87
פרק ה 87
פרק ו 87

פרק ז 88
פרק ט 89
פרק י 89
פרק יא 89
פרק יב 90
פרק יג 90
פרק יד 90

פרשה א

פרק א

וראה שם גרסי':

ושבבה. לשון שבירה כדאמר בפרק רבי עקיבא דברים המשבבים את הלב פ' רש"י משברין והכי מוכח במדרש חזית דגרס וסידקה:ומירקה עשאה חלקה ובהירה כד"א תמרוקי הנשים:

לבלווטוס. פי' הערוך א' מחכמי העצה:

ה"ג אתן לך מיד ויקץ:

גמרה של תורה. שלמד וגמר כל התורה בנתינת החכמה והמדע:

בעצמן. ולא בהקב"ה ובפ"ק דב"ב חשב ג"כ דוד:

אירימאה. לשון חורבה ועי"ן ריש פרשת בחקותי:

פסילוסא. פי' הערוך כרות ופסול מלשון פסל לך ועיין בויקרא רבה פרשה י':

עיקר אותנטייא. עיין כ"ז במדרש חזית:

אלא שנתכנה בהם גרסי':

בדבריו. כלומר בדברי תורה:

ה"ג כך שלמה למד תורה בשעתו:

להרבות. נשים וסוסים וכסף וזהב:

אתי אל. לשון כח ויכולת כמה דאת אמר ואת אילי הארץ:

ה"ג וכמה מסמרים צריך לתלות:

פרק ב

הבל הבלים:

כצלו של כותל כו'. שנתעכב שם כשעה חדא ועיין זה סוף סדרא קמא בפסוק מי יודע:

וטוליה כו'. וצלו עובר עמו:

כצלן של דבורים. מצאתי בספר אות אמת בשם פי' רש"י בד"ה כצל כנפי הדבורים שיש להם כנפים ואין להם צל:

בביבין. בשחין ומורסא כד"א תחות שופרא ביבא:

נהים כו'. נוהם כמצהלות סוסים ומייפה את עצמו וחפץ לישא אשה:

כחמור. לעבוד ולמשא להביא לחמו:

כקוף. מזוהם והולך כפוף:

אף על פי שהוא זקן מלך. וחכמתו וטעמו עמד בו:

כנגד שבעה ימי בראשית גרסינן:
כי שמים וגו'. הרי שסופן להבל ולכליון:
מאי אית לך למימר. כלומר הלא לא נברא בו כלום ואינו אלא קדושה ומנוחה ומשני מכל מקום כתיב על המחלל מות יומת וכ"ה בשוחר טוב בהדיא:
שראה אדם. אדם הראשון:
ה"ג שבחו של שבת שהמביא כו' עד עליה להקב"ה שבח ומזמור ועיין בב"ר פרשה כ"ב:
ה"ג אדם הראשון אמרו כו'. וסיום המאמר עיין בב"ר סוף פרשה כ"ב:

פרק ג

מה יתרון:
לצד מינות. והסופר שהשמיט מין ממינו ועיין כל זה באר היטב בויקרא רבה פרשה כ"ח:
ה"ג ואמרו לא אמר בכל עמל אלא בעמלו בעמלו אינו כו':
ה"ג ר' חלפיי עמלו תחת השמש ואוצר לו למעלה כו'. ר"ל בעולם העליון דשכר מצות בהאי עלמא ליכא:
תחת השמש אין לו. בעמל עסקי העוה"ז אבל בעמל התורה שהיא למעלה מן השמש יש בה יתרון הכשר:
הכי גרסינן ובמעשים טובים דיין שאני כו':
אורה. חור השמש וזהו תחת השמש כל עמלו שהוא עמל הוא תמורת מה שאני מזריח לו אור השמש בכל יום תמיד:
פסנטורך גרסי' בערוך. ופי' מכין מזונתך:
סנטורך. שומר שלך סנטור הוא הממונה על השדות וגבוליהם:
הא חייבין כו'. הוי לכם רשעים וכי מעתה אין אתן צריכין לי:
ה"ג בויקרא רבה ובילקוט תהלים אם גשם היא צריכה נדבה אם טללים היא צריכה תניף אלהים תני רבי חייא כתיב שבע כו' ודרש תמימות מלשון תם וישר:
אימתי. כלומר אמתי הם תמימות וה"ג בויקרא רבא וברוקח:
ה"ג הרוקח בהלכות עומר סימן רצ"ה בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם ופי' הוא ז"ל וזה לשונו פי' כשבא ראש חדש ניסן בשבת יבא פסח בשבת ויתחילו בספור ממוצאי שבת ואז הן השבתות תמימות כששת ימי בראשית. ולסימן נקט ישוע ושכניה כ"ד משמרות היו מתחדשות בכל שבת וישוע תשיעי ושכניה עשירי בשבת ר"ח ניסן יהויריב ראש משמרות שבת שני ידעיה שבת של פסח כל המשמרות שוות ששה שבתות עד שבת שלפני עצרת ובהן נכנסו ששת משמרות. חרים שעורים מלכיה מימין הקוץ אביה. שבת שלמחרתו עצרת ישוע ולא יעבוד עד לאחר עצרת הרי אין ישוע ושכניה בין פסח לעצרת

ואם יבוא ישוע בין פסח לעצרת לא יהיו תמימות השבתות כמו ימי בראשית כי יש למנות מג' עד ג' או מה' עד ה' ויכנסו ישוע ושכניה לפני עצרת שהרי שבת שלפני ניסן יהא יהויריב ויהיו עוד ב' שבועות לפני הפסח ויהיו ידעיה וחרים ובשבת שבתוך הפסח יכנס שעורים ויעבוד אחר הפסח בשבת ראשונה שאחר הפסח ויהיו שבעה שבועות עד עצרת ויכנס שכניה קודם עצרת אפילו אם ניסן ופסח באחד בשבת יהיה עצרת בשני בשבת ויכנסו ויעבדו ישוע ושכניה קודם עצרת כי באחד בשבת שלפני עצרת יעבוד שכניה עד כאן:

כדתנינן. במסכת מנחות בפ' רבי ישמעאל:

ה"ג רבי עשה סעודת משתה בנו קרא לכל כו':

דאנשיתו למקרי כו'. ששכחתם לקרותו ולזמנו לו לבדו:

חפיה הוא. בכמה מקומות מצאתי מעשה זה ול"ג ליה ונראה פי' צער וביוש הוא ועיין בערוך ערך חף הד':

תלת מאה מתלין גר':

בגין מגיסך אתית. שלא תאמר בשביל תבשילין שלך באתי אמש לכתוב זאת על הפתח:

דלא צווחת כו'. שלא קראתני עם חברי לישב עמהם ולעסוק בתורה וכי לא כן אמר שלמה שאין יתרון כו'. ועיין זה בקצרה בפרק הנודר מן המבושל:

מן דפייסין כו'. מתוך שהיו מפייסין זה את זה עשו שלום ביניהם ואמר בר קפרא:

אבא בר קפרא. משמע בר קפרא אבא היה שמו:

ה"ג מה כתיב ביה. פי' הקב"ה כשהמטיר מן לישראל כתיב שהמטיר עומר לגולגולת ומשצויתי שתתנו אתם אין אתם נותנים אלא כולכם יחד עומר א':

פרק ד

דור הולך:

ה"ג ובא השמש ר' ברכיה כו':

משקיע. משקיע ומוריד לתוכו קדירות:

הוא אחרון. כשחוזר ולקח אותם מתוכו:

מי שאומר. כמו משאמר:

הוא אומר כו'. וכי צ"ל את הקטנה והרי בקל וחומר הוא:

ואני חוזר כו'. ופי' הכתוב אחיה אותם עם המחץ שמחצתי ואח"כ אני מרפא אותם:

ה"ג ואת אהרן וכתיב וישלח כו':

זה גדעון. וע"ש שעשה מריבה עם הבעל נקרא כן כדאיתא במסכת ראש השנה בפ' אין מכירין:

זה שמשון. שבא משבט דן:
וכתיב כו'. הרי ששמואל שקול כמשה ואהרן ואעפ"כ השוו אליו אלו שלשה כן פי' רש"י בפרק אין מכירין:
ללמדך שבית דינו כו'. בירושלמי מסיים ולא עוד אלא שסמך הגדולים מכאן ומכאן והקטנים באמצע:
ונאמר ובאת גר'. וכן הוא בפרק אין מכירין:
אין לי כו'. גרסא זו אינה לא בבבלי ולא בירושלמי ר"ל דה"ג אין לי אלא כו'. עד מניין מה תלמוד לומר כו'. ופי' פשיטא דאין לי אלא שופט שבדורו שופט שאינו בדורו מניין כלומר היאך יבא לפניו ומה ת"ל בימים ההם כו' וכן עולה ממש כגירסת הבבלי בפרק אין מכירין וכמו שהביאו רש"י ז"ל בפי' החומש:
ה"ג בן מנשה וגו' וסיפיה דקרא וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל:
האבות אבות. כלומר אצל בני גלעד כתיב האבות בה"א הידיעה לשון חשיבות ואצל משה והנשיאים הניחו ממשלתן ומתו במדבר לפיכך כתיב אבות בלא ה"א הידיעה:
יהוידע היה גדול כו'. כלומר אהרן היה נכפף לפניו שיהוידע היה נגיד ומצוה לאומתו בעת ההיא והוא דוגמת מה שאמר רבן גמליאל לרבי יהושע בפרק אין מכירין:
צדוק היה גדול גרסינן:
הכי גרסינן מימי יהושע בן נון:
פגם הכתוב כו'. שכתוב ישוע חסר ה"א:
פלוני. הוא עזרא:
ה"ג אהרן קיים היה עזרא כו'. דייק מדכתיב הוא עזרא אחר אהרן הראש לומר שהוא עלה אף על אהרן. שמלת הוא לשון חשיבות אצל הצדיקים ועיין בב"ר פרשה ל"ז או י"ל דדריש הכי הראש הוא עזרא כלומר עזרא הוא הראש לאהרן:
והארץ לעולם עומדת:
לא היה צריך כו'. מפני שהארץ טפלה ונבראת בשביל האדם וכדמפרש ואזיל לפיכך ראוי לומר הארץ תבלה והדור יתקיים בקיומו לעד ולעולם:
ה"ג והדור לעולם הוא עומד:
בתפקידיו. במצותיו:
בולה. בלה לשון לא בלתה:
והארץ כו'. שמוציאה פירותיה כמצוה עליה בעת הבריאה:

מלכות נכנסת כו'. ומושלת על ישראל בגלות וישראל עומד לעולם וישראל נקרא ארץ כד"א כי תהיו אתם ארץ חפץ וכדמפרש ואזיל:

דנוה. מעיר נוה:

מייתי לה כו'. מביא ראיה מכאן שנקראו ישראל ארץ:

ה"ג מנשה הוא ובניו היו כו':

מעמדת. מקיימת וכדמפרש ואזיל:

תפקידיה. מה שהפקיד וצוה עליה הקדוש ברוך הוא היא עושה ומשלמת כדלעיל:

מזונותיה. שכשאוצרין תבואה לפקדון צריכין לערב בתוכה עפר הארץ שגדל עליה וכדאיתא בב"ר פרשה צ' ועיין עוד שם:

פרק ה

וזרח השמש עד שלא כו'. עיין כל זה בב"ר פרשה נ"ח:

וכתיב ויביאה כו'. עיין בב"ר פרשה ס"ח:

והוא יעבץ. כלומר והוא היה צדיק שנא' ויקרא יעבץ לאלהי ישראל ועיין בפ"ק דתמורה:

וכן כולם. עיין שוב בב"ר פרשה נ"ח:

הוי וזרח גרסי':

גלגל חמה כו'. עיין כל זה בב"ר פ"ו:

משולהבת. חם ביותר כשלהבת הזאת:

מערטלו. כלומר מפשיטו ומעמידו על ערמימותו:

ומהשתקו. נראה דצריך להיות ומהנתקו ובבראשית רבה וכן בילקוט מלאכי לא גרס ליה:

פרק ו

הולך אל דרום:

ה"ג בירושלמי בפרק כיצד מעברין סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ומערב:

מחשלו. משברו וממסמסו ועיין בערוך ערך חשל או הוא לשון חולשה ותשות כח כד"א כל הנחשלים אחריך:

משלהי. מיגעו ומאחרו כד"א עיף ויגע ת"א שלהי ובב"ר פרשה כ"ד גרס מרשלו וכן בירושלמי דפרק הרואה ובויקרא רבה פרשה ט"ו:

בשביל ונשמות. שלא יזיק לבריות:

בשביל אותו בית. לפיכך לא היה חזק מאד:

קוזמיקון. פי' הערוך חזק:

רבי חייא בר תנחום כו'. חוזר למעלה על פסוק כי רוח מלפני יעטוף וכך דרשוהו בפ' חלק ובפ' הבא על יבמתו ועיין בב"ר פרשה כ"ד ובויקרא רבה פרשה ט"ו:

פרק ז

כל הנחלים:

לא מלוחין הן כו'. עיין כל זה באר היטב בבראשית רבה פרשה י"ג:

ה"ג נעשו נוזלים בשחקים ורבי יהושע כו':

וחושרים אותה ככברה גר':

רבי אבא גר':

שהיא שקולה. עיין בב"ר פרשה י"ג:

ומלון לוקניתא גרסינן. ועיין כל זה בבראשית רבה פרשה י"ג:

ומשם הם שואבין גרסינן. ופירושו מן ים אוקיינוס שואבים הם על ידי העננים להוריד גשם על הארץ וחוזר למעלה מר כי טעמיה ומר כי טעמיה והם שבים קדריש הכי:

לשם הם שבים. לים אוקיינוס הם באים אבל מתחלה הם יורדים מלמעלה:

דכתיב והיו וגו'. משמע הויה קיימת:

שאם אבד העשיר ממוני גר':

תיאטריות. מקום מושב לצים ומיני שחוק:

ה"ג הן גור יגור מכאן ואילך אפס מאותי הפסיק מאיתי מפני שאין מקבלים גרים לעתיד לבא:

הן גור כו'. מי שירצה לגור אתך יגור בעוה"ז ועל זה אמר הן כלומר עתה ולא אחר כך:

לעולם הבא. ר"ל לימות המשיח ועיין סוף מסכת כתובות ובב"ר פרשה ע"ח:

מאן גבי. מי יהא אצלי לעולם הבא:

מי גר כו'. ועיין זה ביבמות פרק כיצד:

ויטעה. יהא נבוך וטועה בתפלתו ובמסכת אבות מצאתי בפי' רש"י שלא יתבייש בפני חבירו אם ישמע החטאים שהוא מתודה עליהם אבל מדרש זה קשה לפרש כך:

מתכנסין בעולם הזה. בירושלים:

משהממון נכנס גרסי':

ושני עטופי סדינים. שני תלמידי חכמים ידועים בדורו ועי' בפ' ערבי פסחים:

סמיסריקון. מין בגד ועיין בערוך ערך סרק וסימיסריקון הוא מין בגד של משי כדאמרינן הכלך והסריקון ועיין עוד ערך סרק וסימי הוא לשון של חלק וחצי בהיפוך אותיות מיסי כד"א והרמונים משימסו ועיין בפרשת שלח בפסוק אחינו המסו ואולי פירושו כולו

כלומר בעולם הזה אין הבגד אלא חצי סריקון לעתיד יהיה כולו סריקין ועיין בערוך ערך אולוסריקון וסוף פרשת בהר סיני:

פרק ח

כל הדברים יגעים:

קורא היום כו'. פי' כשהוא אומר קורא היום רצונו לומר כבוש שמה כלומר נאסף ונצמת יחד שמה וכן קורא לשון אסיפה הוא כמו עמים הר יקראו כמו שפי' רש"י ז"ל כד"א הזעק לי איש יהודה ורבים חביריו ושמה תרגומו תמן והיום תרגומו יממא וקורא הוא בלשון חכמה וכן כשהוא אומר סלע כעופרת ר"ל מיעוט חתיכות סלעים הן כמו מעות והוא כמו מעוט בחילוף טי"ת בתי"ו באותיות דטלנ"ת וכן הלועזים אינם קוראים שום תי"ו רפויה אלא כמו טי"ת ממש:

עופרת. תרגומו אבר כלומר חתיכה כזה שנחלק לאברים וכשהוא אומר מתפללות בטור מסכן ר"ל חתוכין שרויין חתוכין מתפללות מחותך ונחלק כדאמרינן בפר' המפלת פלאי פלאי פליה וחזייה במסכת גיטין וכך רבים שפי' כולם מחותך ומשובר:

טור. כמו תור שפירושו תרוי כד"א תרו ליה כולי יומא בחלבא וכמוהו רבים:

מסכן. מחותך כמו בסכין. גם כל דבר שנחלק הוא מסכן ומך שהרי נתמעט מגודלו:

כשהוא אומר שור משפט בטור מסכן ר"ל תרדין בחרדל כדאיתא בריש בכל מערבין שור משפט תרדין בטור מסכן בחרדל והם כולם תיבה כנגד תיבה ובספר א"א הביא בקצתן נוסחאות אחרות ובנוסחאות זו בקצתו פי' פירוש אחר וקצתו מחק ונלאתי לכתבו:

נשר שעריה כו'. נפלו שערות ראשו ונעשה קרח:

להדיה. כמו להדא וכן לקמן:

אזל כו'. הלך למקום מגדל צבעים להתרפות:

מיתאסייא גרסי'. ופי' להתרפות והיה שם ספר אחד פירוש אומן המספר שערות בני אדם ובקי ברפואתן אמר ליה בשביל כו':

א"ל ר"י שיטפו כו'. פי' השערות כדאמרי' מי פלג לשטף תעלה וכדאיתא בויקרא רבה פרשה ט"ו:

אלל. פירושו בשר כדאיתא במסכת חולין ועיין עוד בערוך ערך אלל ור"ל השערות יצאו מן הבשר:

והא סבית. לקחתי וקבלתי כלומר שמעתי שיש בו תעל ורפואה לרפאותו כד"א ותקח אזני שמץ מנהו סעל כמו תעל ואולי שצריך להגיה כן:

ואני העתקתי. ממקומי לבא לכאן למהר הרפואה:

מחיה. רפואה ומחית בשר:
קם. הספר והשתחוה לו על רגליו של רבי יונתן וא"ל כאן ברפואה זו היתה ראשית דברי לפני רבי באמש וכל זה דברי חכמה ולשון ערומים:
הדין עובדא כו'. עיין באיכה רבה בפסוק ויגרס (ג'. ז'):
ה"ג ואני מלמדו חמש מאות כו' עד ולמדו חמש מאות מינין בחטה:
ואמר לה כו'. בחטה באיכה רבה לא גרס ליה והוא הנכון ועיין שם:
הכי גר' מנית חטין דמניין ועיין לעיל באיכה רבה:
טובה ממינו גרסי':
דברי. ר"ל מינות וכן לשום ר"ל מינות עיין כל זה בפ"ק דעבודת כוכבים (דף ט"ז):
דברים בטלים. כלפי דברי תורה אמר כן ולשון תהפוכות תכרת:
שבשבילו אמר. כלומר שהדין עמו שהם דברים בטלים:
אף אני כו'. סוף פ"ק דעבודת כוכבים נא גרס ליה:
דימוס. לשון שבועה:
ה"ג על שנתפס על דבר אחד:
מן. ר"ל מן המינים:
השמים. לשון שבועה:
באיסטרטיא. ברחוב גדול כמו סרטיא ופלטיא דמסכת עירובין:
פלוני. ואותו הדבר היה כלומר דבר זה היה:
לאבדן. לעשות מהן צורך דבר ואבדון הוא בכך מי מותר:
מרחצאות כו'. בפ"ק דעבודת כוכבים גרס לעשות ממנו בית הכסא לכ"ג:
הלכה שאסור לשמוע מהן דבר. כדמפרש ואזיל לקמן דכתיב הרחק מעליה גו' והוא קלסו ואמר יפה אמרת:
כורסוון. כסאות:
ועד כמה. צריך להרחיק:
ה"ג מכאן היה מת רבי אליעזר בן דמא:
ה"ג באות עליו שנא' ופורץ גדר ישכנו נחש:
ולא נשוך היה. קושיא היא והרי כבר נחש נשכו והיה לו להניחו להתרפאות ואם ישכנו אח"כ נחש היה יכול להתרפאות ומשני שלא תשכנו אח"כ נחש דרבנן שאין לו רפואה ועיין בפ' אין מעמידין בפירוש רש"י ותוספות (דף כ"ז):
ומה הוה ליה ביה. כלומר מה היה לו לומר בזה להביא ראיה שמותר להתרפאות ממנו:
קרבני. לקבלה בתשובה:

בני הקטן. נולד לי מבני הגדול ובפ"ק דעבודת כוכבים יש שזו היתה העבירה קלה שבקלות:
להתגייר. כלומר לשוב לתשובה:
אינה חיה. בפ"ק דעבודת כוכבים איתא מתוך שאמרה זהו הקלה שבקלות מכלל דמינות נמי הוה בה משום הכי אמר שלא תחיה שנאמר כל באיה וגו':
חנניא בן אחי ר' יהושע גרסי':
ועבדון ליה כו'. ועשו לו המינין דבר מה של כישוף והכניסו אותו לעיר והיה רוכב על החמור בשבת הלך אצל ר' יהושע דודו ונתן עליו שמן או משיחא ונתרפא:
רבי יהושע חביביה גרסי':
כיון דאיתער כו'. שנער בך חמורו של אותו רשע אין אתה יכול לישב בארץ ישראל ירד משם לבבל ומת שם בשלום:
לגביהון. להיות מין כמוהם:
אזל. הלך ר' יונתן אחר התלמיד ומצא שעשה בן אפטוניו' ומשמע בערוך ערך אפטון שהיה מסרס עופות ובהמות שלחו המינים אחריו וכן אמרו ליה כו':
פרח. רץ וברח כדלקמן:
איתא כו'. בא וגמול חסד לכלה זו:
עסוקים כו'. בזנות היו עוסקים בנערה אחת:
כן אורחיהון כו'. בתמיה וכי דרך היהודים לעשות כן:
כיס אחד כו'. רמז הוא על הזנות ועיין במגלת אסתר ריש פרשה ה' ובויקרא רבה פרשה י"ב:
ה"ג ואינון פרחין בתריה עד כו'. פי' עד שהגיע לשער פתח ביתו וסגר הדלת בפניהם ואמרו לו אתה רבי יונתן לך וספר והשתבח לפני אמך שלא הפכה פניך להסתכל בנו שאלו הפכת והיית מסתכל בנו יותר ממה שאנו רצין אחריך היית רץ אחרינו להיות ח"ו כמותם:
גלוג. ספר והשתבח ותמצאם הרבה בספר הזה:
על מגן גרסי'. ופי' על חנם אתם משיבים באו ונעשה בינינו שכל מי שנוצח את חבירו יהא פוצע מוחו של חבירו בקורנוס וכן עשו והוא היה מנצח אותם והיה פוצע מוח שלהם עד שנתמלאו פצעים פצעים וכיון שבאו אמרו לו תלמידיו מן השמים סייעוך שניצלת מהם דאל"כ לא היית כדי להנצל שעברת על הרחק מעליה דרכך ואמר להם וכי בחנם נצלתי מהם הלא קבלתי עונשי שחמת מלאה אבנים טובות ומרגליות היה לי ועכשיו נעשתה מלאה פחמין:

והן מטהרין כו'. החכמים אומרים לו טהור על מה שהיה נראה בעיניו טמא:
ה"ג את הטמא ומטמאין את כו'. וכל זה הוא לו תשות כח ושברון רוח:
שמואל בר נחמן גרסי':
ה"ג כבר נאמר עין כו':
כמבין סידקו כו'. כמו מסתכל מתוך הסדק שבדלת שרואה אפס קצהו ולא כולו:
רבי לוי אמר ראו. מתן שכרן של אחרים:
ומתן שכרן. שכר עצמן לא ראו:

פרק ט

מה שהיה:
יורדי הים. אלו דורו של משה שעברו בים ביבשה:
ה"ג בערוך שגרו לנו קסלופנוס. ופי' בו גדול שבפנסי' לטערנ"א בלע"ז:
ה"ג משלכם אמרו כמה קסלופנוס וכו' עד ממנו קסלופנוס אחד:
כקות פנסים. רבוי נרות. מקות. לשון מקוה ואסיפה:
להחזיר כו'. כדמפרש לקמן:
מילתן. כלי מילת:
גלבטינון. בערוך משמע פירושו אומן במלאכת פתוחי חותם:
אין כל חדש. כלומר לא יהיה מה שלא היה:
אם לא אכל כו'. הוא דברי הספר אין אחד בכל אומות העולם שלא אכל שאם לא אכל משלו אכל משל חבירו:
ה"ג הימנה צורך המשכן. וכן הוא בירושלמי בפ' במה מדליקין:
ה"ג בירושלמי בפ' במה מדליקין ובפ' כלל גדול רבי אבין אמר קרש היה שמה תני כו' וכן איתא למאן דאמר בפ' במה מדליקין בבבלי ופי' בו הערוך מין חיה גדולה כענקים באנשים:
מקרין תרתי גרסי':
מקרן כתיב ה"ג ג"כ בירושלמי ודייק מדכתיב חסר יו"ד משמע בעל קרן אחת כמו בתולת בערי יהודה חסר ו' ודרשו חז"ל חד בתולה הוה:
מקרין. משמע בעל שתי קרנים כמו מפריס וחביריו ועיין בפ"ק דעבודת כוכבים בתוספות:
נאמר ויקח גרסי':

פרק י

עליהם כו'. היה לו לכתוב עליהם וכתב ועליהם וכן כולם ועיין בפ"ב דמגילה (דף י"ט):

ה"ג ונפלה ממנו ליתן גדולה כו' עד ליתן קטנה ממנה אינה מתמלא כך אי אפשר ללמוד תורה אלא מאדם כיוצא בו שמפי הקב"ה אי אפשר כמה שנאמר אם יוספים אנחנו וגו' ומכל מקום אינו תורה חדשה שחדשה החכם מעצמו שכבר היתה לעולמים אלא שלא הגיעה שעה שתאמר אלא עד עתה וכדמפרש ואזיל:

שמעו זאת. ואין זאת אלא תורה כד"א וזאת התורה וכן פרש"י בספר ישעיה בשם תנחומא:

מעת היותה כו'. על דרך שאמרו חז"ל כל הנביאים העתידים להיות היו בהר סיני בשעת מתן תורה וכן פי' רש"י בישעיה:

אמרי ליה. ישראל לישעיהו מאחר שהיית שם למה לא אמרת נבואה זו עד עתה:

קינים. חדרים לקבל הנבואה ההיא כלומר עדיין לא הגיע שעתה שתאמר עד עתה:

פרק יא

אין זכרון.

ועל מי נאמר. שיעלו לזכרון לפני ה' ובילקוט הביא הגירסא יותר ברורה ונכונה ועיין עליו. ועד שלא גרסי':

של עולם הבא. לימות המשיח ורבים הם ועיין סוף פרק בתרא דכתובות וע"ל בפסוק אמרתי:

כמה נביאים כו'. עיין במדרש חזית בפסוק נופת תטופנה:

זקניו. זקני תורה כמו שדרשו חז"ל בפ"ק דקידושין ועיין כל זה בויקרא רבה בפרשה י"א: יושבים בגורן גרסי':

וכי בגורן כו'. עיין זה בפרק קמא דחולין:

ה"ג מחולה לצדיקים לעתיד ועיין זה במדרש חזית בפסוק לריח שמניך ובויקרא רבה פרשה י"א:

כעלמות. כנערות כד"א ותלך העלמה:

זה אלהים. משמע שכולן מרמזין עליו הרי שהוא הולך בראשם:

ה"ג עלמות עלמות בזריזות:

ה"ג תורפות עלמות תרגם עקילוס כו' וע"ל בויקרא רבה פרשה י"א:

בשני עולמות גרסי':

פרק יב

אני קהלת הייתי מלך. ה"ג נכתב כאן וכן בכל הני דלקמן:

ה"ג רוזנים זה היה ראוי להיות ראש לשירה וכן צריך להיות בכולם כדלקמן:

הוינא כד הוינא. עיין במדרש חזית בפסוק ראשון וכאן הענינים כפולים:

פרק יג

ונתתי את לבי:

תור לחכמה. תייר לחכמה ובמדרש חזית ל"ג ליה וכן תואר פירושו תייר כדלקמן ועי' כל זה במדרש חזית (א' א'):

ה"ג במדרש חזית ארץ כנען מאן דקרא טבאות כו' עד לגביה ד"א לדרוש:

פוייטנא.פייטין שעושה חרוזות על דרך אלפא בית"א:

חשל. כמו חסל. פי' מסויים:

ויהי שיורו של משל גרסינן ועיין במדרש חזית כי שם עיקר הגירסא:

היאך ממתיקין גרסי':

התורמסין גרסי':

בשליש. כל אחד ואחד יהיה השליש ואז הוא טוב ומועיל:

שיפוטו. הנהגה ומשפט:

אן איתּ ליה כו'. אם יש לו ק' זוזים מבקש לעשות אותם ב' מאות ואם יש לו ב' מאות מבקש לעשות ד' מאות:

ה"ג תרתי מאוון ואן איתּ ליה תרתי מאון בעי כו' ועיין זה לקמן בפסוק ראיתי את הענין (ג' י') ובפסוק לשחוק עושים לחם (י' י"ז):

ר' פנחס כו'. עד ר' יהודה ל"ג לקמן בפסוק ראיתי:

אין לך קשה גרסי':

מצוה התפלל ונענה בו גרסי':

וענתה וגו'. אם עשה צדקה אם מתפלל הוא נענה:

ה"ג אם לאו הוא עונה בו ומקטרגו:

עונה. לשון עדות:

זה שיפוטו של גזל גרסי':

הכי גרסינן זה גזל דאמר רבי יודן:

הכי גרסינן חומשי תורה ה' ספרים בלבד:

מקבלין עליהם שכר כו'. דייק מדכתיב לענות בו שכללם כולם יחד:

שאדם לומד תורה ושוכחה גרסי':

מזיע. כמו לא קם ולא זע ממנו:

הראשונים. דור המבול:

מקום מקנה וגו' גרסי':

וכן ממהיר כו'. נראה שהוא מדינה בארץ ראובן וגד וכן מצאתי באות אמת:

פרק יד

ראיתי את כל המעשים:

חוץ מתשובה כו'. שהמה למעלה מן השמש ועיין לעיל בפסוק מה יתרון:

לאסטרולוגוס. חוזה בכוכבים:

הלמן. חוף הים שמשם פורשין הספינות בים:

פרק טו

מעוות לא יוכל לתקון:

חברים זה לזה. עיין כל זה במדרש רות בפרשה ג':

ה"ג מנוול היית לאחר מיתתך:

ליטול לכאן גרסי':

שבתה. לשון תשובה:

ה"ג משנתעוותו המים משמת כו'. ופירושו שכבשם הקב"ה בים אוקיינוס וה"ג בילקוט בהדיא ועיין בב"ר פרשה ה':

משנת החמה גרסי':

ה"ג משחסר הקב"ה שנותיהם:

יכול הוא לתקן. בתמיה:

אם אדם מחסר גרסי':

הוו תניין כו'. היו שונין כאחד ביחד ולקח לו רבי יהודה אשה והקדימו רבי אלעזר אותן שבעה ימי המשתה שלמד רבי אלעזר ורבי יהודה לא למד:

דימטי ביה. שיגיע אליו:

שעת קרית שמע כו'. עיין זה בבמדבר רבה פרשה ט' ובפרק תפלת השחר ובפ"ק דחגיגה:

יכול הוא לתקן גרסי':

ה"ג ועל זה לא נאמר כו' ועיין מזה בפ"ק דחגיגה:

בקרו גמל זה. חקרוהו ובדקוהו שלא יהא בו מום:

התמידין. כבשים העומדים לקרב לתמידים אותן מבקרין שמא הוממו וכן כאן מדקדקין אחר תלמיד חכם שפירש מן התורה:

כמה נמחו גרסינן:

זו התורה. שנתנה אחר עשרים ושש דור והיתה צריכה להנתן אחר אלף דור הרי שנקמטו תתקע"ד דור ועיין בפרק אין דורשין ובבראשית רבה פרשה כ"ח:

מילה. ניתנה אחר עשרים דור ונקמטו תתק"ף דור שהיתה מצות מילה ראויה לינתן אחר אלף דור:

עריבת הירדן. ספינה עשויה כעריבה ועיין זה בפרק רבי עקיבא:

למה היא טמאה. למה היא מקבלת טומאה דהא תנינן בפרק ב' דמסכת כלים שהספינה טהורה ובפרק רבי עקיבא יליף ליה שנאמר דרך אניה בלב ים מקיש ספינה לים מה ים טהור אף הספינה טהורה:

ביבשה. ולפיכך מקבל טומאה שהרי תשמישו ביבשה וכן אותה של אשקלון מקצתה היתה משוקעת בארץ ולפיכך מקבלת טומאה:

צריכים הם קישור. לקושרם יחד ואז מקבלין טומאה:

פרק טז

דברתי אני עם לבי:

מתבדה. בודה וכוזב דברים אשר לא המה:

לבבכם וגו' גרסי':

משתדל. מדבר דברי פתוי כי יפתה ת"א ארי ישתדל וע' בב"ר פרשה פ':

כי אין עיניך ולבך וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא כי אם על בצעך ירמיה כ"ב:

פרק יח

כי ברוב חכמה:

כל זמן כו'. עיין כל זה בב"ר פרשה י"ט:

ה"ג רב אמר ת"ח כו'. ופירושו הרי שחכמתו עומדת לו להרבות עליו עונש אף כשלא התרו בו:

אגרטין. לפי הענין פירושו מעדנים:

בורין. חזקים וגסים או בור ורק מכל טוב:

עוית. יש לומר מין חולי שנתעוות ונתעקם על ידו כן משמע בערוך ערך עוים ובב"ר [פ"כ] וכן בילקוט ושם הגירסא נשתנית:

פרשה ב

פרק א

אמרתי אני בלבי:

אנסכה ואנסכה. דרש אנסכה נוטריקון אנסה כה דמשמע אנסה בכה ואבחן דרך זה בד"ת ואנסה בדברי מינות כי מלת נסיון אינו נופל כי אם בשני דרכים ועוד דרש אנסכה

אנוס מכה מלשון וינוס כלומר אנוס ואברח מדברי מינות לדברי תורה וכדמפרש והולך וראה בטוב כו':
ה"ג ואנסה בדברי מינות אנוסה מדברי מינות:
שמחה. שדברי תורה הם שמחה כדאמרי' משמחי לב ואינם הבל ח"ו:
ולעולם הבא. פירושו לימות המשיח ועיין בב"ר פרשה מ"ד:
ינתך. יהא נתך ונמס ונתוך לפניו כד"א לא נתך ארצה ודרש ואנסכה בחילוף סמ"ך בתי"ו ואנתך כי נסך נתך:
ה"ג לעולם הבא כתיב לא יבנו:

פרק ב

לשחוק אמרתי מהולל:
קרקסיאות כו'. בתים ששותים ושוחקים בה ועיין בערוך ערך תיאטר:
(של תלמיד חכם להכנס שם):
לשמחה. י"ל ת"ח העוסק בתורה המשמחת לב האדם מה עושה ולמה לו מיני שחוק הללו:
מה מעורבב כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה כ':
ארבעה שמחות. בויקרא רבה חשב חמשה שמחות ומוסיף פנחס בן בנה משוח מלחמה:
שנכנסו. בניה הנזכרים ובויקרא רבה גרס ליה בהדיא:
שנאמר אחרי מות גרסי':
דאמר ר' אחא גרסי':
שלשה הן הדברים ששחקה עליהם כו'. שלשה דברים היו שעלו והצליחו ביד שלמה וכדמפרש ואזיל:
ולא היו נגנבות. בתמיה ועיין לקמן בפסוק כנסתי:
ירד מלאך כו'. עיין כל זה במסכת גיטין בפרק מי שאחזו:
אמר רבי פנחס. עיין זה בויקרא רבה פרשה כ':
לברך בנו כו'. בויקרא רבה הגירסא יותר נכונה:

פרק ג

תרתי בלבי. הכי גרסי' אמר שלמה תרתי בלבי למשוך:
בסכלנותא. תרגום של תבונה:

פרק ד

עשיתי לי גנות:
ברוחות. בשדים:

להנדיקי. שם מדינה:
ה"ג ומביאין לו משם מים ומשקין כו' וה"ג בילקוט ועושה פירות כפירות אותה מדינה:
מיגעו. כלומר אתה מעמס עליו יגיעה רבה:
משתיתה. פירוש שרשה ועיקר טבעה כמו שדרשו חז"ל בפ' החליל אבן שתייה שממנו הושתת העולם:
של ארץ. ההיא ועיין זה באר היטב בפי' רש"י בקהלת:

פרק ה
פוסקינוס. מעין הנובע והוא לשון יון ממש:

פרק ו
לא וורד. בילקוט גרס מרור ובפרשת דברים גרס תרדין:

פרק ז
מיני ברברייה. בערוך גרס ביברין ובילקוט גרס מן ברברין:
ויושב על שלחנו. בילקוט מלכים גורס ונתון על שלחנו:
מברבריה. שם מדינה רחוקה בקצה הישוב:

פרק ח
כנסתי: **כאבנים בדרכים**. שהם קטנים וביד כל אדם לקחת אותם:
קנטרין. משקל גדול צענטינר"א בלע"ז:
ה"ג וסגלת מלכים שנאמר כו':
זמרין וזמרתא. מיני זמר מזכר ונקבה ועיין כל זה בפ' מי שאחזו:
דימוסיאות. גם הוא מין מרחץ ועיין בערוך ערך דמס:
אזיין. עיין במדרש חזית בפסוק הנה מטתו (ג' ו'):
משנתו כו'. עיין במדרש חזית בפסוק אנהגך (ח' א'):
רבי חייא רבה גרסינן:
שכלול בהם. בתוך המשניות:
ברכות מים. זה התלמוד:
זה רוח הקודש. כד"א בכל ביתי נאמן:
נראה דה"ג ושרות אלו התוספתות ותענוגות כו' וכן מצאתי באות אמת:
דיינין כו'. י"ל שדרשו שדה מלשון שודא דדיינא:
וזיתים אשר לא נטעת גרסי' ועיין כל זה בויקרא רבה פרשה כ"ה:
שחיק טמיא. ישחקו וימחקו עצמותיו כלומר ימח זכרו:

יכול אתה כו'. דרך שאלה יכול אתה להביא אלו ג' דברים שאני שואל מעמך א"ל ומה הם אותן ג' דברים:

פוסיאנין. פי' הערוך מין שלו:

ומטקסא. מין משי מובחר:

אייתי כו'. הביא לו פלפלין ממקום נצחנא ופוסיאנין ממקום ציידן ויש אומרים ממקום עכברים ומטקסא ממקום גוש חלב:

קנים של חצים גרסי'. פירושו אילן סרק שאינו עומד רק לעשות ממנו נצב לחצים:

תפנוקין. דרש שדה מלשון לשד השמן:

פרק ט

וגדלתי והוספתי:

מנה בן פרס. גדול בן הדיוט ועיין בפרק סדר תעניות אלו:

און בן פלת. און היה גדול בישראל רק ניסת לשעה ואחר כך ישב כל ימיו באנינות ותשובה על זאת כדאיתא בפרק חלק ואביו לא נזכר מי הוא וגם דרשו חז"ל פלת שנעשו בו פלאים ולפי זה שם אביו לא נודע כלל:

בנו צפור כו'. דרשו חז"ל אביו היה בנו וטפל אליו:

פסטירין. כלומר חכמה שאינה ברורה רק מסותרת וכהה כמארב היושב בסתר אחור ולא פנים ועיין ערוך ערך פסט או הוא שני תיבות פסי טירין פי' אפס ונמס משא ומתן של ההלכה ואי אפשר להתקיים והוא מלשון שקיל וטרי אבל מה שלמד בימי חרפו בעוד שכח הרגזני קיים חידוד ופלפול התלמידים היה מתקיים לו ובילקוט לא גרס בזקנתי פסיטירין ובספר ישן גרס אמר רבי חנינא בר פפא כל תורה שלמדתי באף עמדה לי אמר ר' אחא כל התורה שלמדתי במסטירין עמדה לי ודייק מדכתיב חכמתי כינוי יו"ד המדבר בעדו מורה על ההסתר:

עקיש. נראה דצריך להיות בן עקש והוא עירא בן עקש הנזכר בדברי הימים סימן כ"ז במחלוקת השנים עשר ואף על פי שלא מצינו מה טיבו של עקש מכל מקום חשיבותו ביחוד פרטי נגלה ממה שייחס בנו אחריו שנאמר עירא בן עקש מה שלא נעשה לאחד מהם רק לישבעם הראשון למעלות הקדימה ולכן חזר ומפרש הראש לכל שרי הצבאות לחדש הראשון וגם בניהו בן יהוידע למעלתו הפרטי כידוע ולכן מפרש גם כן וכתב בניהו בן יהוידע הכהן ראש כלומר שבח לו שבח למשפחתו ועוד מוסיף הוא בניהו גבור השלשים ועל השלשים וגו' כלומר ראה חשיבות:

פרק י

קודיא כו'. הערוך פי' קערה של חרס יהוא כלי גולה ועיין בסנהדרין בפרק כהן גדול ובירושלמי:

קשרתיה. פירושו הוא חגור שחוגרים וקושרין בו עוברי דרכים כדי שיהיו קל להלוך ועיין עוד לקמן בפסוק שבתי וראה (ט' ז'):

הפרשת חלה. היא מצוה המוטלת על הנשים והוא העמל האחרון שבתבואה וכן נסכים עמל האחרון ביין:

פרק יא

ופניתי אני לראות:

בשעתו. כלומר לשעה קלה:

ושכחה בשעתו. כשנטרד ממלכותו ודרש ופניתי פועל יוצא על החכמה שהריקה והפנה אותה ועיין זה לעיל ריש מדרש חזית:

משתיתו. שרשו ועיקרו:

וה"ג אחרי מלך בשר ודם אי אתה יכול לעמוד אחרי מלך כו'. ועיין כל זה בב"ר פרשה י"ב:

לחרישת קנים כו'. ע"ל במדרש חזית:

והכל נכנסין גרסי':

ואומרים אלו היו גרסי':

כבר עשוהו גרסי' וכו' עד אלא עשוהו:

ביבה. עיין בבראשית רבה פרשה י"ב:

נואו. נוי שלו:

הכי גרסינן מקלסן מי נותן בהם דופי כו'. ועיין בבראשית רבה פרשח י"ב:

ה"ג ומשובחים הם שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם רבי פנחס בשם רבי לוי אמר בה"א בראם כו':

פרק יג

לדברי הכלים. בילקוט גרסי' לדברי מינות:

פרק יד

החכם עיניו בראשו:

ברגליו. בתמיה:

ר"מ גרסי':

רישיה. מפני שסוף המעשה הוא ראש המחשבה:

פרק טו

ואמרתי. ועוד חזרתי. ושוב חזרתי ואמרתי כי אין זכרון שוה לשניהם כו':

משכנית כו'. משכנתי כלי מן החדר בשביל להמציא לידי מעות לקנות בעדם תבואה:

רגיל במשנתו. חוזר ושונה משנתו תמיד:

ואיך לא כו'. כדי שלא תשתכח תורתו אחר מותו:

פרק טז

ושנאתי את החיים:

אימיקנטרון. שם איש יהודי ולא היה נודע אל המלך:

אלו הישמעאלים. כלומר הרי גם הישמעאלים הם נימולים:

דכל כו'. שכל מי שעשה זאת יפרסם עצמו למלך שהמלך רוצה ליתן לו דבר מה:

מילה. דבר מה ועוד י"ל הבטחה ואמונה ועיין באיכה בפסוק על אלה אני בוכיה:

דמלכא בעי גרסי':

אזל חד כו'. הלך יהודי אחד ואמר כי הוא כתב כן אמר המלך הרימו ראשו ממנו ושוב אמר לאותו יהודי למה אמרת כן:

ה"ג א"ל דאת כו'. פי' שאתה פונה ומעביר אותו איש משלש מיני יגון:

מן תלת נסיסין גרסי'. עצב. ת"י נסיס ועיין בערוך זועפים תרגם אונקלוס נסיסין:

מה אינון כו'. מה הם אותן ג' מיני צרה א"ל נפש של אותו איש חפצה לאכול אצלי בבקר ובערב ואין לו מה שיתן לה וכן אשתו וכן בניו:

בעי מיגס גרסי'. ובלשון ירושל' מיגס הוא לאכול:

בכלי קורייס. בגדים חשובים מעשה אורג ועיין בערוך ובמדרש חזית בפסוק נפת תטופנה:

אתון כו'. הבריות באו ואמרו לו אותן דיינים שמנית שותים יין בשוק ברבים ולא האמין להם זמן אחד יצא ר' הושעיא לשוק ומצא דיינים שלו שותים יין בשוק:

ודמך כו'. ומת בשלום:

רבי הונא גרסינן ועיין בבראשית רבה פרשה י"ד ובאיכה רבה בפסוק נתנני ה' ורבי הונא דהכא היינו רבי חנינא והכי גרסי' התם בידי קרי בידי כלומר בידי עצמי:

פרק יז

ושנאתי אני את כל עמלי:

כתבן טוב כו'. סופר טוב ומובחר כדאיתא במסכת שבת שאמר לרבי עקיבא לבלר אני:

והוה לעי כו'. היה יגע ומשתכר בכל שבוע ג' סלעים והיה אוכל ושותה בעד אחד וקונה כסות בעד אחד והשלישית היה מפרנס בהן רבנן אמרו ליה תלמידיו רבי בניך מה אתה עושה להם ומה תהא עליהם אמר להם אם יהיו צדיקים יגיע להם מה שאמר דוד כו':

פרק כ

וסבותי אני:

ה"ג ואמרתי כשם שיגעו אחרים לי כך כו':

הצד חצובין. בויק"ר פרשה כ"ה גרס חצב וע"ש כל המעשה:

ה"ג בר ק' שנין א"ל ואת בר ק' שנין קאים כו':

זכיתי אכלית גרסי':

ה"ג מה עביד מלא מרעיליה כו' עד פלטין:

על תרע פלטין גרסי':

ה"ג ואכיל מנהון תהא מודע לי הא זכיתי ואכלית מנהון והלין כו':

ה"ג מה עיסקך כו' עד בדינרין עלון ואמרון למלכא חד סבא קאים על תרע פלטין טעין מלא מרעיליה תינין ואמרו לו מה עסקך ואמר לנו שמעית דמלכא רחים תינין ומפרגיא בדינרין אמר קלוונין כו':

הכי גרסי' ולא הוון אתרוגים:

פרק כא

הצורה. זה האדם והקב"ה גם הוא נקרא כן דכתיב קול אדם גו' ועיין כל זה בב"ר פרשה כ"ז ובפרשת חקת רבה ולקמן בפסוק מי כהחכם:

פרק כג

כי כל ימיו:

הכי גרסינן מן העבירות ומניין אף ביום:

פרק כד

אין טוב באדם בתורה ובמעשים טובים. כי היא אכילה ודאית למלאות נפשו בנועם ה':

בעמלו. קרי ביה בעולמו ולקמן בפסוק ושבח גרס כמו כאן ועיין לעיל בפסוק ידעתי כי אין טוב ובפסוק הנה אשר ראיתי וגו' ושם הגירסא יותר נכונה:

פרק כה

כי מי יאכל. מאן אכיל. כלומר מי אכל כמו שאכלתי אני ומי שתה כמו ששתיתי ומי עשה כמו שעשיתי ויהיה היו"ד מן יאכל ויחוש עתיד במקום עבר:

נשר גדול כו'. עיין מזה בס' הזוהר בפ' פנחס עמוד תכ"ז:

פרק כו

כי לאדם:

ולמי נאמר. לתת הון יקר וכל טוב לטוב כו':

פרשה ג

פרק א

לכל זמן. עיין בבראשית רבה פרשה מ"ו:

פרק ב

עת ללדת:

מה הוא. כלומר מה כוונתו באמרו עת ללדת ועת למות:

ה"ג אינון צווחין לה חייתא. פירוש הבריות קורין אותה חייתא ועיין זה בירושלמי פרק במה מדליקין ובשמות רבה פרשה מ"ו:

שאול ועוצר וגו'. משלי סימן ל':

אף שאול כו'. עיין בפ"ק דברכות שמכאן למדין תחיית המתים מן התורה:

אפי' מלאך המות כו'. כלומר כל כך הסכנה עצומה עד שמלאך המות כו':

קטיגור שלה. של היולדת:

אנשים מתים. כלומר נבדקים ועיין בפרק במה מדליקין ואם לא ימצא להם זכות הם מתים:

לאסטרטיא. לדרך רשות הרבים כהאי דאמרינן בעירובין סרטיא ופלטיא:

מפקד בגו ביתיה. צוה לביתו כשכיב מרע:

ה"ג ר' נתן כהן אחוי ועיין כל זה בב"ר פ"ו:

ה"ג ושמעת קלא דציבורא מצליין למטרא:

ה"ג משלו מוסיפין תדע דהא כתיב ועיין כל זה סוף פרק החולץ:

משלו. משיעורו הנגזר עליו שהיה ראוי לפחתו ומששב בתשובה הוסיפו לו על אותו פחת שיחיה עד השיעור הקודם הנגזר עליו בעת הולדו:

אמרו ליה מי כתיב גרסי':

ה"ג לא נאמר כן אלא לבית דוד בן משאר כו':

ודא מסייע כו'. מעשה זה שמביא בסמוך הוא סיוע לדברי חכימיא רבנן:

חכימיא רבנן גרסי':

כד אתין כו'. כשבאו לשער העיר מצאו שם נערים משחקים לפני חצר אחד ראו לרבי שמעון בן חלפתא מעולה ויפה ומצויין כת"ח אמרו לו לא תזוע מכאן עד שאתה מרקד

לנו מעט אמר להן אין זה משלי שאני איש זקן גער בהם בנזיפה ולא נזדעזעו מפניו ולא הכניעו בפניו נשא עיניו וראה חצר זה הפוך ונוטה ליפול והוא היה נותן בו עין שיפול ובאות אמת הביא כן הגי' בשם נוסחאות אחרות ואותן תינוקות היו מאותו חצר אמר להם ענו אחרי מה שאני אומר ומזמר לפניכם כי כן היה דרך שירות וזמר שלהם שאחד היה אומר ומזמר לפניהם וכולם עונים אחריו לכו אמרו לבעל החצר הזה אם ישן הוא שינער משנתו שראש ותחלת החטא הוא מתוק וסופו מר כלומר מרה תהיה לו באחרונה שסרחון הנערים תלוי בו שלא למד אותם דעת חכמה ומוסר ומפני קול דבריהם ננער משנתו בעל החצר ויצא לו ונפל על רגליו של רבי שמעון וכרע לפניו ואמר לו רבי מבקש אני מלפניך לא תסתכל ולא תשגיח לדבריהם שהמה נערים ושוטים אמר לו מה אעשה לך וכבר הגזירה נגזרה שיפול החצר אבל זאת אעשה לך שאהא תולה וממתין עד זמן שתוציא כל מה שיש לך בחצר. כיון שהוציא כל מה שיש לו עלה החצר למעלה ונשקו קשרי בנינו וירד למטה ונפל ונעשה תל:

אזלין למקיימיה כו'. ר"ש בן חלפתא עם אנשי עין תאנה הלכו לקיים מצות מילה והיה אביו של אותו התינוק משקה אותם יין ישן ואמר שתו מן יין הטוב הזה שאני בטוח באדון השמים שממנו אני משקה אתכם ביום משתה נשואין שלו:

מן קל מיליהון כו'. מתוך אותן דברים יצא לו רבי שמעון לילך לעירו והיה יוצא יחידי ועיין בפרשת וילך רבה ופגע בו שליח השלוח לבריות כלומר מלאך המות וא"ל בשביל שאתם בטוחים על מעשיכם הטובים אתם יוצאים בשעה שאינו שעה לצאת כלומר בלילה דשכיחי מזיקים וא"ל ר"ש ואתה מי אתה שהרי גם אתה יצאת בלילה וא"ל אני הוא שליח השלוח אל הבריות וא"ל ומדוע פניך רעים אמר מקול דברים קשים שאני שומע מפי הבריות בכל יום אמר ליה ומה הם א"ל התינוק הזה שהכרתם ערלתו היום שטר פסק דינו עמדי הוא שאקח אותו מכאן לאחר שלשים יום והנה שמעתי שאביו השקה אתכם ואמר לכם שתו יין הטוב שאני בטוח כו':

ה"ג במשתותיה וענו בתריה כשם שהכנסתו לברית כו' ושמעית כו':

ושמעית כו'. ושמעתי זאת ולכן נעצבתי שמתיירא אני שתפלה זו שהתפללת תבטל הגזירה הזאת אמר לו רבי שמעון בחייך לשון שבועה הראיני נא שטרי וזמני מתי הוא א"ל אין אני שולט על זמן שלך או חבריך דכוותך א"ל למה כו':

ה"ג על ימיכם א"ל יהא רעוא מקמיה קודשא בריך הוא היך מה כו'. פי' כשם שאין אתה שולט שטר זמן שלנו כן לא יהיה לך רשות לעבור על דברינו אלה שאמרנו כשם שהכנסתו לברית כו' ובקשו רחמים וחי התינוק:

ה"ג לעבור על מילנן:
פיטקי. בפרשת וילך גרס פרקי והיא היא:
וחי מינוקא גרסי':
ה"ג אין לי המעשה אלא מקרא. ופי' הרי מקרא מלא כתיב את מספר ימיך אמלא משמע שמספר זמן הקצוב לך אותו אמלא ולא שיוסיף על הנגזר שהרי משה כו' ובסוף נאמר לו הן קרבו ימיך ולא הוסיפו לו כלום:
עת ללדת הוא לך. עת הוא להוליד לך בנים:
מה דיקליה כו'. יש לך דבר ששרפו ומכלה אותו מן העולם כלומר דבר שתולה בו מיתת נפשו כזה שמת בלא בנים ימתין בו מעט כלומר על צד היותר מעט והממהר בו הרי זה משובח וכמו שאמרו בפ"ק דקידושין אמר רב חסדא אנא נסיבנא בשיתסר ואי נסיבנא בארבסר הוה אמינא לשטן גירא בעיניה:
ידבה. ימתין וימשיך ועיין ערוך ערך דב ה' ומצאתי בא"א בשם חכם אחד שפירש בו דקליה כנוי לאבר תשמיש ידבה לשון זב כלומר מי שרואה טבעו חם ושהוא רואה קרי ראוי שלא להמתין זמן הרבה בלא אשה ואפילו קודם עשרים:

פרק ג

ה"ג ועת לרפוא בשעת שלום עת לפרוץ כו':

פרק ה

בשעה שאשתך כו'. יריית הזרע מדמה לזריקת אבנים או אבנים כמו בנים בתוספת האל"ף כמו שפירש הראב"ע בפסוק וראיתם על האבנים או כדכתיב תשתפכנה אבני קדש:
צדיקים עומדים גרסי':

פרק ו

פרגמטוטים. סוחר והוא מלשון פרגמטיא:
דהוה אזיל. שהיה הולך ופרש לים הוא ובנו והיה מביא עמו קביים דנירים. והוה אייתי גרסי':
הכי גרסינן יהיב ליה מותביהון באפילה. ופירושו הספן היה נותן להם מקום מושבותם בספינה במקום חשך ואפילה והיה שומע קולם של הספנים שהיו אומרים כשאנו נכנסים באמצע הים אנו הורגים אותם ומשליכים אותם לתוך הים ולוקחין ממנו המשא הזאת של דינרים מה עשה אותו האיש עשה את עצמו כאילו הוא כועס ומריב עם ולקח אותן דינרין והשליכם לתוך הים:

נווטיא. פירש הערוך אנשים ממקום נווט ובב"ר פרשה כ"ג פי' רש"י ספנין:
הדין מודליה גרסי'. ופי' משא:
כיון דעלון כו'. כיון שנכנסו למדינה הלך אותו האיש וקבל עליהם אצל המושל של קסרין והביאו הספנין בבית האסורים לשלם לו המשא של דינרין:
אנטיפוטא. פי' הערוך מושל ושופט:
אמרין ליה מנן כו'. מניין ומאיזה טעם יש פה עלינו דין לשלם לו והלא הוא מעצמו השליכם לתוך הים:
עת להשליך כו'. והוא השליכם מיראתו פן תהרגוהו ויפה עשה:

פרק ז

דמכת. מתה:
סליק כו'. עלה רבי אבין אצלו להראות לפנים:
אמר ליה. בלשון שאלה אין אדוני משגיח לאמר לנו דברי תורה א"ל הרי הגיע שעה שהתורה המחומשת נתכנסה למשתקה כלומר לשתוק מלדבר בה מפני שאבל אסור בדברי תורה:

פרק ח

ה"ג עת לשמור דכתיב הנה לא ינום:

פרק ט

מה יתרון:
וכשירא. אדם כשר:
לא מתרין. אין משרין ומושיבין אותו ומפרש והולך וי"ל דדרש יתרון בלשון ארמי:
ה"ג אלא עם בעלי כו':
וצדיק באמונתו גרסי':
ייטי. יבא ויגיע כמו ייתי:
מה דירבע. דבר מה שיושבין עליו ובא"א הגיה במה דירבע:
תפוטין פסתיון כו'. כולם מיני מצעות נאות:
כורסוואן. כסאות:
קיסין. עצים וכעין זה עיין לקמן בפ' בכל עת יהיו כו':
אדיק. ראה והשגיח וישקף ת"י ואדיק:
ירבע גרסי':
יקרכון. היקר והכבוד לא אני עושה לכם אלא אתם לעצמכם:
ה"ג תשכבון מידכם כו':

הוה לעי כו'. היה עוסק בתורה כל צרכו במערה אחת של טבריה:
והוה פיילדה גרסי'. פי' בו הערוך אומן עושה כלי חרס והיה נוהג שהיה מעמיד לו כלי מלא מים בתוך המערה לשתותו והיה בא עיף ויגע ולקח הכוס ושתה אותו זמן אחר נכנס וישב לו אצל רשב"ל לנוח ולפוש מעט מיגיעו א"ל רבי זוכר אתה שהיינו אני ואתה נכנסים יחד לב"ה והנה את זכית שנעשית בן תורה ואני לא זכיתי התפלל עלי שיהיה חלקי עמך לעוה"ב:
ה"ג דנהוי לך דאתת עם כו' פי' מה אתפלל שהרי תבא לעוה"ב עם בני אומנותך שכל איש ואיש אין משרין אותו אלא עם בני אומנותו:

פרק י

ראיתי את הענין כו' גרסי' וכל זה נתבאר לעיל בפסוק ונתתי את לבי:
דאמר רבי הונא גרסי':
הכי גרסינן לעיל משגיח בה לעולם:
ה"ג נתן להם נחלה הקדוש ברוך הוא במקום כו':

פרק יא

את הכל עשה יפה:
בונה עולמות כו'. עיין זה בב"ר פרשה ג':
הפתח כו'. פסוק זה של וירא אלהים וגו' וכן פסוק הכל עשה יפה שמעת מיניה שאין כל דבר נעלם ממנו מרום השמים מעל עד התהום מתחת לארץ והכל הוא מעשה ה' טוב ויפה:
אלו אחר וגו'. עיין זה בפרשת אלה הדברים רבה ולקמן בפסוק שבתי וראה:
פירת. מהביל ומשבש ודוגמתו באיכה רבה בפסוק ישבו לארץ ידמו הוו מפרתין בנבוכדנצר שפירושו מבהילין ומספרין בגנותו:
ולא היו נגנבות. בתמיה ומשני שהיה כו' וע"ל ריש פסוק כנסתי:
ראה העולם. כלומר ראה טובות העוה"ז ונהנה ממנו הרבה:
והעתיד להיות גרסי':
יותר שהיה. ר"ל יותר טוב היא ראייה מנבוכדנצר שהיה הוא אומר וכל דיירי כו':
מן מה כו'. כלומר גם מזה תראה טיבה ושרשה ועיקרה:
דכתיב אוי לנו כו'. הרי שנתנו בהקב"ה ממש גבורות אלהות אבל לא אמרו שהוא גדול מכל אלהים ולכן לא אמרו רק האלהים האדירים ולא זכרו ה' המיוחד ויתרו חזר בו ואמר כי גדול ה' וגו' בנקבות שם המיוחד ואמר שהוא גדול מכל האלהים כך י"ל גירסת

הספר אבל יגעתי ומצאתי מאמר זה בכמה מקומות ואין בהם גם אחד שגרס ליה וכן מצאתי בא"א שמחקו מן דכתיב אוי עד מכל האלהים:

וקבעו לישראל כו'. לסימן שבו יכירו וידעו שמי שהוא שב בתשובה הקב"ה מקבלו:

תמים פעלו כו'. ר"ל כדלעיל ובפרשת דברים מסיים תמים פעלו היו אומרים זה אינו יודע טיבה של מדת הדין והוא אומר הצור תמים אלא משה כו':

ה"ג אלו אדם אחר בא:

תרתי שיטין. שיטות וסוגיות:

וקלקל אין מי גרסי':

אין מי כו'. שגלוי וידוע לפניו שאין בהם א' טוב מאברהם:

שפעת קוריי'. לפי הענין פירושו קורה גדול קוריי' הוא קורה. שפעת פירושו גדול וחזק כמו שפעת ימים תכסך:

ה"ג מכניסין את המתוקנת לביתה של המקולקלת ואין מכניסין המקולקלת לביתה של המתוקנת:

ה"ג ג"כ בב"ר פרשה י"ד ופי' אשה מתוקנת וטובה מכניסים לביתה של המקולקלת כדי שתלמוד אותה דרך טובים ולא בהיפוך:

דיהא לעי בה. שיהא יגיע ועוסק בה:

שש מצות. עיין מזה בב"ר פרשה ט"ז:

לאדם. דרש נוטריקון לא אדם מדלא כתיב אל אדם ה"ק קרא לא לאדם ראויה להנתן יראת ה' ופסוק הוא באיוב סי' כ"ח וכל זה בב"ר פרשה כ"ד:

בשעה שיצאו גרסי':

לאיסכולי. בית תלמוד נקרא בלשון יון סיכולי וכן פי' הערוך:

ישנות כו'. האילנות זקנים וישנים שעומדים עדיין מימות המבול:

מכניס את ישראל גרסי':

רבי אומר כו'. חזר למעלה לפסוק את הכל עשה יפה:

לדבר עבירה. על דרך שאמרו חז"ל בכל דרכך דעהו אפי' לדבר עבירה:

רחבעם וירבעם בין דוד ושבע וכו' במלכות גרסינן ומפני זה נתעכב בנין הבית:

מה דהוה כו'. מה שיהיה בסוף יהיה:

רבי אומר כו'. עד בעתו נראה שטעות סופר הוא כאן:

אהבת עולם כו'. כדמפרש בסמוך שיהו עוסקים בבנינו של עולם:

פחדתו כו'. דרש העולם מלשון העלמה שיתעלם מדעתם יום המיתה:

והנה טוב אדם. מאד הוא אותיות אדם ועיין כל זה בב"ר פרשה ט':

אהבת עולם. דרש העולם לשון ותלך העלמה וכדמפרש והולך אהבת תינוקות:
מכבד. נאה ויפה דרך כבוד:
שבישתא דהדס. זמורות מעצי הדס:
אינתא פרסייא. אשה מארץ פרס שקללה בנה בדבר אחד משם המפורש שמעה שמואל ואמר לה לך והתקין לו תכריכים כך משמע בירושלמי דמסכת יומא בפרק אמר להם הממונה וה"ג אמר לה זיל אתקין ליה:
כד אתי מידמך כו'. כשבא שעתו שימות אמר היש פה איש שראוי שאמסר לו שם המפורש אמרו יש פה עניני כו':
ה"ג אמרין אית הכא:
שלח כו'. ר' חנינא שלח אחר עניני ובא ונכנס בנו של עניני והטמן את עצמו תחת המטה וכשבא ר' חנינא למוסרו לו נתעטש אותו תינוק או דרך מעלה או מטה ואמר רבי חנינא צא לך משם את לא זכית לשמעו וזה אביך לא זכה לקבלו ובירושל' נתן הטעם שאמר אתם נוהגים ברמאות בשם הגדול ולפיכך לא רצה למוסרו גם לאביו ולפי זה לא גרס אמר אבוי אלא אמר פוק:
אסייא. רופא:
הכי גרסינן אמרין אית הכא:
ושאל יתיה כו'. שאל אותו ואמר לו לקחת כלום מימיך משום איש יהודי וא"ל לקחתי מעשר ולא קבל עליו הרופא למוסרו לו ואמר הרופא הטעם שמא ישאל דבר מה אצל אחד ולא יתן לו לפיכך מי שמקבל מתנות אין מוסרין אותו לו וגירסא זו אינה מסכמת עם הירושל' שבירושל' יש שרבי פנחס בעצמו אמר שאינו ראוי לקבלו על שלקח מעשרות:
בראשונה וכו'. כל זה בפרק עשרה יוחסין ובירושלמי דיומא פרק אמר להם הממונה:
אשר לא ימצא. שבשם המפורש יחקרו העתידות וידעו את הכל מראש ועד עת הקץ הנעלם:

פרק יב

ידעתי כי אין טוב. עיין זה בפסוק אין טוב באדם כו' ולקמן בפסוק הנה אשר ראיתי ובפסוק ושבחתי אני:

פרק יד

ידעתי כי כל אשר יעשה:
מתחלת ברייתו כו'. עיין זה בב"ר פרשה ה' ובפרשת האזינו רבה:
ב' פעמים. בעמוס סי' ה' וסימן ט':

ה"ג שני פעמים אחד כו' ועיין כל זה בב"ר פרשה ה' ובפרשה כ"ג ובפרשה האזינו. בב"ר פרשה כ"ג גרס אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה וה"ג בירושלמי פרק י"ג שופרות וכן הביאו רש"י ז"ל בב"ר פרשה ה' וה"ג בילקוט עמוס ועיין בב"ר פרשה ל"ח:

שאין הבמה ניתרת. בפני הבית:

ר' שמלאי דברוייירא גרסינן. והוא שם מקומו:

א"ל ובדברך כו'. אליהו אמר כן להקב"ה:

אם ישמרו כו'. פסוק הוא בתהלים סי' פ"ט הרי שהבטחה שהובטח על ידי נתן הנביא היתה על תנאי זה והכל כדי שייראו מלפניו:

לא נבראו אלא בזכות היראה גרסי':

היך מרי כו'. היאך אמר מורי אלו הפסוקים ומסר לו טעמן ואלו הן המקראות שמסר לו טעמן:

מקרתא. הקרא אותו ובא"א הגיה מסרת:

הראשון כו'. המנות שלפניהם נסתלקו ראשון ראשון:

מהלל. הוא לשון צווי מוסב להשמש והירח או בא להורות לנו הכתוב כמנהגו בהרבה מקומות:

כבה השמש. כי בא השמש דרש תיבה אחת כיבה וכן הוא בהדיא בבראשית רבה פרשה ס"ה:

רבנן אמרי גרסי' ועיין בראשית רבה ובפרשת האזינו:

כבתו גרסי':

שלא בעונתה גרסי':

פרק טו

מה שהיה:

אפשר שהיה כו'. קודם שאמר הקב"ה יקוו המים:

אוקינוס כולו מים במים. והאוקינוס הוא גדול כמה וכמה פעמים מן העולם עד שהעולם נדמה באוקינוס ככדור כדאיתא במסכת עבודת כוכבים גבי אלכסנדרוס מוקדון:

הכי גרסינן בויקרא רבה פרשה כ"ז מקצת ע"י נביא בעוה"ז אני הוא שעתיד לעשות ים יבשה וכבר עשיתי כן בעוה"ז ואתה גו':

לפקד עקרות גרסי':

צדיק רודף צדיק. כדלקמן דוד לפני שאול:

הכי גרסי' צדיק רודף את צדיק והאלהים יבקש וגו' רשע רודף צדיק וגו' ובויקרא רבה מוסיף אפי' צדיק רודף רשע והכי גרסי' בתנחומא פרשת אמור אכן לא הביא ראיה לזה כמו שהביא על כל שאר החלוקות:

פרק טז

ועוד ראיתי. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה ד':

שחותכין. התוך דרש כמו חתוך:

הכי גרסינן שרסכים וגו' עד שארית שרי מלך בבל ופסוק הוא בירמיה סימן ל"ט:

קולבי רעייא גרסי':

באיזה מקום כו'. עיין זה באיכה רבה בפסוק בלע ה' ובפסוק מחטאת נביאיה ולקמן בפסוק אם רוח המושל:

לא עמד. באיכה ל"ג הכי ועיין שם:

בגרדון. בזמורה של אילן ועיין בערוך ערך גרד ובאיכה ל"ג ליה:

ה"ג מתנבא עלינו כו' עד עמנו ולא היינו:

מה טב כו'. מה אתה טוב או דם שלך יפה יותר מדמם של אלו שהרגתי בשבילך וכי תרצה אתה שנאביד כל האומה בשביל דמך:

במעשה העגל כו'. כל זה בויקרא רבה פ"ד:

שני דברים ביד. גם זה בויקרא רבה ובפרשת שופטים רבה:

עומד במדת הדין. ביד שמאל שהיא מדת הדין:

וחוטאת. בלשון תמיה ועיין בויקרא רבה הגירסא יותר נכונה:

פרק יז

אמרתי אני בלבי. צדיק כרשע ישפוט גר':

פפוס ולוליינוס. עיין זה בפרק סדר תעניות כיצד:

אמרו לא הספיקו גרסי':

דיופלי. פי' הערוך שני שלוחים ורש"י פי' שני שרים:

בהדין עלמא כו'. בעולם הזה מה שירצה בן אדם הוא עושה והרשות נתונה אבל שם בעוה"ב יש דיו וחשבון לפני מלך מ"ה הקב"ה ולשון חפץ ועת קדריש ועיין לקמן בפסוק כי לכל חפץ וכאן דרש ג"כ מלת שם:

פרק יח

אמרתי אני בלבי על דברת:

מדברות. המנהגים שהם נוהגים בהם לשון מנהיג ודבר:

ה"ג היאך ישראל נמשכין אחריו:

אלא מה בהמה. כלומר לא זו שנמשכין אחריו:
אלא מה כו'. וזהו כי מקרה בני אדם כמקרה הבהמה:
אלא המסורת כו'. כלומר בלאו האי טעמא תפרש הפסוק כך שזה מקרהו כאדם שלם וזה כמקרה הבהמה:
צדקתו גרסי':
הולכין שלימין גרסי':
לא כשם כו'. בתמיה:

פרק יט
כי מקרה.
מהו אין כו'. עיין כל זה בב"ר פרשה י"ז:
ה"ג בב"ר קבורה וחד אמר עשה לו כו':

פרק כ
הכל הולך:
ה"ג הללו את ה' מן הארץ תנינים כו':
ה"ג ר' חייא כו' עד מן הארץ הגשם אע"פ כו':
האומר לחרס גרסי'. ודייק מדכתיב לעיל מיניה המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון האומר לחרס או דייק מדקרי לשמש חרס וכלי חרס הוא עפר מן האדמה ועיין כל זה בבראשית רבה פרשה י"ב:

פרק כא
מי יודע:
באוצר. באוצר החיים:

פרשה ד

פרק א
ושבתי אני ואראה:
מאחריכם. אחר מיתתכם:
אמרו לפניו רבש"ע גרסי'. ובילקוט הגירסא נשתנת לשבח:
ה"ג יפה למדתם סניגוריא יבואו אצלכם:
שאינן מתודין. מפני טירוף השעה:
בחניפי תורה. אותן בני אדם שמראין עצמן כאלו הם בני תורה ואינם כלום:

ה"ג סבורים כל עמא ועיין לקמן בפסוק אל תתן את פיך ופירושו כל העם סבורים שהוא קריין כלומר בעל מקרא ואינו בעל מקרא או סבורים שהוא תנוי פי' שונה משניות ואינו כלום:

עטוף גלותיה גרסי'. ופי' הולך מעוטף בטליתו כתלמיד חכם ועיין כל זה בפרשת כי תצא:

דניאל חייטא כו'. עיין כל זה בויקרא רבה סוף פרשה ל"ב:

ה"ג אילו ממזרין עצמן ועי' בויקרא רבה:

וזה. ממזר הנולד מאי איכפת ליה. כלומר מה פשעו מה חטאתו שיהיה אסור לבא בקהל:

ה"ג אילו כורסין שנאמר והנה כו' ועיין זה במדרש חזית בפסוק כלך יפה רעיתי ובויקרא רבה פרשה ל"ג ופרשה ל"ד:

פרק ב

אילו הסדומיים. שחיו אחריהם שנים הרבה:

פרק ג

וטוב משניהם.

תתקע"ד כו'. עיין בב"ר פ' כ"ח:

חמשה מלאכי חבלה. עיין כל זה בשמות רבה פרשה מ"ד ובפרשת עקב רבה. ה"ג יצחק יש לי עליו:

למען שמך. דכתיב נשבעתי להם בשמי:

יכול אנא כו'. בתמיה וכי יכול אני לקום נגד שניהם:

את המתים וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא מן החיים ועל זה אמר כגון אני וחבורתי אשר אנחנו בחיים עדנה ואין כחנו לפני הקב"ה ככח האבות שכבר מתו:

אלף עולות כו'. עיין כל זה בש"ר פרשה ח' ובבמדבר רבה פרשה י"ד:

לעיי. הוא בירושל' כמו אילעי בבבלי:

משיחך. לשון נוכח זה שהוא עומד נגדך:

המתים וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא מן החיים וכדלעיל וכן בסוף הפסוק ובאות אמת מחק בסוף הפסוק כגון אני כו' ובספרים ישנים ישנו:

פרק ה

הכסיל חובק כו':

ופירש. פירש את עצמו מן התורה:

פרק ו

טוב מלא כף נחת.

טוב מי שהוא שונה כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה ג':

בר מצוותא גרסי':

ממי שהוא נוטל כו'. עי' בויקרא רבה:

ה"ג מכל חיי העוה"ז ויפה שעה אחת בתשובה ובמעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב שהעולם כו':

ה"ג בזכות שבת וה"ג בויקרא רבה ועוד דאמרינן במסכת עירובין שלא יבא משיח לא בשבת ולא בערב שבת:

לעי ונגיס. יגע ואוכל והרבה תמצאם בספר הזה וכך פי' הערוך:

חזרו ואמרו מה. כלומר מה עלינו לעשות ועל מי נתרעם וכי לא אנחנו בעצמנו גרמנו לנו זאת:

שזו בא כפרה. עיין זה בויק"ר:

פרק ז

ושבתי: אידרתו. נסו ודגלו כלומר שלטנותו ובאות אמת בשם נ"א גרס אידרתו:

פרק ח

יש אחד. הכי גרסינן יש אחד ואין שני יש אחד זה הקדוש ברוך הוא:

אח אין לו. י"ל אחות וחבור בבת זוג וא"כ בן מניין לו:

אין זה הבל. בתמיה:

אל הכבשן גרסי':

במלאכת המשכן. שמשה היה המצוה והגזבר:

ה"ג זה יצר הרע כו'. עד עושר אילו מעשים הרעים ולמי אני עמל שלא להדבק בדרכיו ומי שאינו עושה כן גם זה הבל ועיין בילקוט:

אחת מעיניו גרסי':

אזלת כו'. הלכה והראה לו כור של דנרין והיתה היא עומדת בצד זה של הכרי והוא מצד אחר של הכרי ולא ראו זה את זה מפני גובה של כור דינרין:

סנטרא. שוטר ומושל ומצאתי שהוא לקח כל אותו ממון ואין לך הבל גדול מזה:

פרק ט

טובים השנים:

מחזר להם טעותן. במה שהם טועין הוא מחזירן אל דרך האמת:

כד הוי חמי כו'. כשהיה רואה אחד יוצא יחידי לדרך היה אומר לו לך שלום עליך בעל מות כלומר ההולך בדרך יחידי מתחייב בנפשו:
מרי שלמא. שאם יריבו השנים יבא השלישי ויכריע ביניהם:
טוב הוא. נוטריקון טוביה:
הסכים עמהם. דוד הסכים עם נתן ובת שבע:
ואמר והרכבתם גרסי':
ויהושבע גרסי':
לא שרתה גרסי':
והוא זרעית. בני משפחה פלונית שמטה ידיהם מן העושר ופסק העושר:
אין אתקשי. אם הוא מקשה ורם לבבו מתפסק מן העושר:
עלנא. ר"ל עלינו כלומר מתגאה על בני תורה ובא"א הגיה אתקשי עליו:
ה"ג אם לא הוא בא בנו. פירוש אם הוא לא בא למדת העוני יבא בנו כו' כמו שדרשו חז"ל בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם:

פרק יג

טוב ילד. ה"ג זה יצר הרע כו' עד קורא אותו מלך:
ה"ג לדרך רעה אשר לא ידע להזהר עוד שאינו יודע במה כו' ועיין מזה לקמן בפסוק עיר קטנה:

פרק יד

דהוא מכשכש כו'. בא על הבריות בלט ובנחת כזה שבא מן הקוצים:
כמן ביני סריאתא גרסינן:
רשותו. לשון ולרש אין כל:
השוו כל העולם. השוו דעתם לעצה אחת:
ראה על ידו גר':
ולא נזהר. שאחר כל זאת האמין עליו לאשתו:
גיררתו. נראה דצריך לומר סירוסו לשון בית האסורים ובריש מקץ גרסי' מבית האסורים:

פרק טו

ראיתי את כל החיים. ה"ג הילד השני זה יצר הטוב ותחת השמש כו' בעולם הזה המה הולכים עם היצר הטוב:

פרק יז

שמור רגליך:

באפונדתו. חגורתו ועיין מזה בירושלמי סוף פרק הרואה:
הכון לקראת אלהיך. בירושלמי דפרק היה קורא מסיים התכוון לקראת אלהיך:
ה"ג א"ר אלכסנדריא כתיב שמור כו':
בדקין. במימי רגלים:
בגסין. הוצאת הריעי מאוס ביותר ולפיכך אם יכול לסבול יסבול:
בירושל' בפרק היה חורא מוכח דה"ג בבית מקראך תהיה ברוך כלומר בבית הכנסת ששם קורין וקוראין ומתפללין לה' וה"ג בירושלמי יהי מקורך ברוך כשאתה נקרא אל בית האלהים תהיה ברוך ודרש מקורך כמו מקוראך:
מקראך לקבר. כשאתה נקרא לקבר ראה שאתה תהיה ברוך כלומר נקי מן החטא:
אומר לה טבלי בבור הזה גרסי':
וקרא עליו כו'. כלומר אינו יודע בין טוב לרע בין טהור לטמא בין זכאי לחייב כדלקמן אצל נדר:
וקדמך הכתוב גרסי'. פי' אע"פ שקל וחומר זה ניתן לידרש מעצמו אע"פ כן מצאנוהו בכתוב בהדיא:

פרשה ה

פרק ב

כי. הכי גרסי' כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים:
חבלים. בא החלום דרש נוטריקון כי החבלים ברוב ענין בשביל רוב ענין רע:
ה"ג על המצרים ברוב ענין רע שהיה:
ה"ג סיסרא כו' עד ברוב דברים שנאמר כו' ודרשו חז"ל מהו בחזקה בחרופין וגידופין:
שנתים ימים וגו' גרסי' ועיין ריש פרשת מקץ:
פורפרין. לבוש מלכות:
והוא מתעה. ניער משנתו:
חיזווא כו'. אין זה כי אם מראה שמראין אותי מן השמים:
עד היכן. היה כך מבולבל בדעתו עד שבא הבקר:
הא חילמא. הרי זה חלומי שראיתי בלילה ועיין זה במגילת אסתר בפסוק בלילה ההוא:
דלק. שריפת אש:
הא מטיא ענתא. הרי הגיע שעתו שימות שהרי יפה ראיתי בחלומי שביקש להמיתני ולמלוך תחתי:

פרק ד

טוב אשר לא תדור. עיין בויקרא רבה פרשה ל"ז:

ה"ג לידי ד' עבירות עבודת כוכבים גילו עריות ושפיכות דמים ולשון הרע וכולם:

פרק ה

אל תתן את פיך:

תהא אנא כו'. מתחרט אני בו כדאמר כדו תהית:

שאמרת גרסי'. ור"ל בשעת הוצאת הנדר מפיו:

בחניפי תורה. עיין לעיל בפסוק ושבתי:

הדא הלכה כו'. הלכה זו א"ל חכם פלוני ובקי אני בה:

גידין ועצמות. עיין בפרשת כי תצא רבה:

מרים אמרה בפיה כו'. בשוחר טוב גרס וחבל את מעשה ידיך אלו התופים שנאמר ותקח מרים הנביאה וגו':

כאבן טוב. שדמיו יקרים כך יהיו דבריך יקרים:

באבות. במס' אבות:

פרק ו

כי ברוב חלומות:

תפלה צדקה ותשובה. בירושלמי פרק סדר תעניות אלו ובב"ר פרשה מ"ג ולקמן בפסוק ביום טובה:

יפה תענית כו'. בפ' הרואה במס' ברכות:

אותו נטוי גרסי':

לא לך כו'. לא לך אני מחשב ומשגיח ולא לדבריך אני שומע:

ודברים הרבה וגו' גרסי':

ה"ג לאיזה קיר נשא עיניו ריב"ל כו' עד רחב נשא עיניו דכתיב:

בקיר של רחב. בכח מעשיה הטובים שבשבילם נצלת:

משפחתה. משמע משפחה אחת משפחותיה משפחות הרבה:

כל הגרים. בימי שלמה. ככתוב בספר מלכים:

לבו כתיב. כדרך הספר להודיע לנו המסורות אף על פי שאין בו צורך לפי דרכו ובירושלמי דפרק תפלת השחר ל"ג ליה:

ה"ג את ספי וגו' וסיפיה דקרא והקיר ביני וביניהם והכי גרסינן בהדיא בירושלמי:

ה"ג ויהי דבר ה' אל ישעיהו:

לא יצא משם. עד שלא נסתלק משם הדיבור כדלקמן באת לו נבואה זאת:

ה"ג לא כך אמרתי לך מתחלה:

פרק ז

אם עושק רש:

עושק דלים. כלומר רשע העושק דלים תראה במדינה דרש נוטריקון בם דינה:

וגוזל רשים והקדוש הוא גרסינן:

דוכסין כו'. מיני מושלים הם:

פרק ח

ויתרון ארץ בכל הוא. עי' כ"ז בב"ר פרשה י' ובוי"ר פרשה כ"ב ובבמדבר רבה פ' י"ח:

סוגיא. משמע בערוך מין עשב מר אבל בערוך ערך סג גרס סוגה למיסג גנין:

ה"ג מיותרין בעולם הן הן בכלל הווייתו של עולם הן כגון שיבא כו' עד גניא:

ה"ג היא מעמידו אין לו קרקע אין הבל כו' ועיין זה בפרק הבא על יבמתו:

כל ככל. כלומר היה לו לכתוב כל וכתב ככל וכן הל"ל דברים וכתב הדברים ועיין בירושלמי בפרק ב' במסכת פיאה:

ה"ג דברים הדברים מצוה המצוה:

מקרא כו'. כלומר לרבות בו מקרא ומשנה כו':

ה"ג מסיני מלך זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה:

את ההלכה. היאך המשנה שנויה דאל"כ לא ידע מה ללמוד:

רבי יוסי אומר כו'. חוזר למעלה על פסוק אוהב בהמון לא תבואה וכו' שלא לימד לאחרים ואולי שמקומו הוא למעלה והוא הנכון:

ה"ג של עולם שנאמר ויכלו וגו' מלך זה הקב"ה לשדה כו' ועיין בפרשיות הנ"ל:

ה"ג ג' ערים ד"א ויתרון ארץ וגו' אמר הקב"ה:

וגדר את הפרוכת גרסי':

מאן דאמר. יש מי שאומר:

גו ביתיה גרסי':

דור אנוש כו'. עד במים וכן דור המבול וכן פרעה ואף אני כו':

גער. בפרשיות הנ"ל גרסי' רמז ועיין כל זה במסכת גיטין פרק הניזקין:

נקיטא ברברייא גרסי'. ופי' הערוך אומה ריקנית ופוחזת לא אמון בם:

ה"ג ושני הליטרין מצד אחד והוא תקיל חד לקבל חד נתנו כו':

שאני. בערוך גרס שחי ופי' בו מגלה ומגדל:

היו מתנין כו'. היו מספרים באלו המעשים שמתוכם נראה שנפרע הקב"ה בכל דבר קטן וגדול:

ה"ג דהוה קאים על גבי נהרא ועיין כל זה בפרשיות הנזכרות לעיל:
ה"ג דציפורן אמר עובדא:
אמר אין. וכן עשה:
מן דין סטרא. בויקרא רבה הגירסא יותר נכונה:
ה"ג לא אתי על מגן:
וקרא עליו גרסי':
סדיין. אילן עב כד"א סדן השקמה:
ותקניה. עשה בו:
ה"ג בויקרא רבה באפיה חד לוח ויהב חד כו':
הדין. העשב הזה:
גדש. סומכו ומנהיגו ועיין סוף פרשת קרח:
קטלא חדא לחברתה גרסי':
מיפרא. משהיה רץ מהר חיש:
הכי גרסינן ויהב עלוי ואחייה הוה כו':

פרק י

ברבות הטובה:
שאלון כו'. באחד מהם גרסינן:
שאל לון מנחם. פי' מנחם שאל להם:
שבורה. והיא היתה גדולה כמו השלימה:
טופא. לשון רבוי וגידול כגון טפי בלשון תלמוד כלומר וכי אין השבורה גדולה כמו השלימה:
לא דומה. השבורה אל השלימה אף על פי שהיא גדולה כמוה שכשם כו' ועיין מזה ביומא בפרק יום הכפורים ובב"ר פרשה ס"ה:
מן הראייה. ואין הראייה נהנית מן השבורה:
בגואי התאנה. בתוך התאנה כלומר בו בתאנה ועי' זה בב"ר פרשה ס"ה:
מחמי לי. מראה לי כלומר מניין אתה מביא לי ראייה:
ה"ג לא כ"ש שיבא בפרהסיא אלא כשם שהוא הולך בקולי קולות כך הוא בא בקולי קולות ועיין בפ"ק דברכות וריש פרק חלק:
מה עוצר רחם. מוציאין ממנו הילוד בקולי קולות אף כשיוציא הקב"ה המת משאול הוא מוציאו בקולי קולות:
איך אינון אתיין. היאך הם באים:

שליחין. מופשטין. ויפשט ת"א ואשלח:
מאן אתה מחמי כו'. מאין ומניין אתה מראה לי בראיה ברורה:
היאך אינון אתיין. איך הם באים כשצומחין:
אפונין. מין קטנית ובפרק חלק גרסינן ק"ו מחטה:
שליחין. מופשט קליפה העליונה:
היאך כו'. היאך האפונין חוזרין ובאין כשצומחין מן הארץ:
ולא שומעין אודנך כו'. ולא שומעין אזניך מה שפיך מדבר:
עלון. מכניסין אותם אל הבית לבושין:
ה"ג תתהפך כחומר חותם:
מאן מספיק כו'. מי מספיק להם מזונות כי רבים המה כל הנולדים מימות עולם א"ל הלכת מימיך למקום חמת גרר א"ל אין:
ה"ג א"ל בענתה. פי' בשעתה שהיתה בישובה ובטובתה:
ואיך וכו'. ואיך היו מזונות מצויין שם או לא א"ל שכיחים כלומר מצויין:
דבגין כו'. שבשביל שהאוכלסין מרובים מביאין שם לקנות ולמכור:
מאן דמייתי כו'. מי שמביא האוכלסין מביא גם כן מזונותיהם:
ברבות כו'. ודרש המקרא מסיפא לרישא כשרבו האוכלין נתרבו המזונות:
למה אתם בוכים. למה אתם בוכים כשמת לכם מת:
אית בר נש כו'. וכי יש לך בן אדם שהוא אובד מחמד עיניו ואינו בוכה אלא כשם שבא לעולם בקולי קולות כך הוא יוצא ממנו בקולי קולות:
שלשה שותפין כו'. במסכת נדה בפרק המפלת:
הכי גרסינן שכל זמן שאדם חי אימתו כו':
ה"ג וכדקאמר שלמה כו'. וכל זה הוא בפרק במה מדליקין ועיין במדרש רות בפרשה ב':
מודיעין קיצו גרסי':
אמות באחד בשבת. כך אמר דוד:

פרק יא

מתוקה שנת העובד:
מן דימוסיין. מן המרחץ:
בצרכיהון כו'. בצורך ועסק הבריות שבאים לפניו לדין ועבדו היה מוזג לו את הכוס ומפני הטרדה שהיה עוסק בצרכי הבריות לא היה פנוי לקבל ממנו והעבד נתנמנם וישן:
אוף למידמוך כו'. אף לישן אין אנו פנויין:
ומסרו לבנו כו'. עיין זה במדרש חזית בפסוק דודי ירד לגנו:

ה"ג וכל זמן שאין כו'. עד רואה איזה צדיק:
ה"ג כבה מאליו טוב לו וטוב לפתילה ובזמן שאין כבה מאליו רע לו:
דילמא כו'. עיין כל זה במדרש חזית בפסוק דודי ירד לגנו:
ההוא יומא שבקין גרסי':
שכשתנץ עליהם גרסי':
הגיעו גרסי':
ה"ג בר זביד עאל ר' אילא ואפטר כו':
ה"ג במדרש חזית ובירושל' סוף מסכת הוריות יצוק נחושה אבל תלמיד חכם אם מת מי מביא לנו תמורתו אנו אבדנו את ר' סימון מי מביא לנו תמורתו:
יגע זה בשתי שעות גרסי':
בכשרות. באמונה ובמהירות:

פרק יב

יש רעה חולה:
דגלום פטרגוס. משמע שם איש עני תשש כחו וערום ורעב:
זה נבות היזרעאלי. עיין זה בבראשית רבה פרשה מ"ח:
הכי גרסינן ורבנן אמרי זה איוב דהוה עתיר ומתמסכן וחזר למה כו'. עיין כל זה בבראשית רבה ובילקוט קהלת ובילקוט פרשת וירא הביא גירסת הספר בנ"א ופירושו נעלם ממני:
ה"ג כל סמא דמילתא היא קטאדיקי כו' עד מה דיתן. פירוש כל סם ועיקר הדבר הממון הוא עונשו שכשבא עליו צרה ועלילה מאת המלך הוא נותן כל מה שיש בידו מן הממון הרי שהוא עונש עושר ושמור לעת רעתו:
קטאדיקי. פירש הערוך עונש:

פרק יג

ואבד העושר בענין רע:
שחשב כו'. בשביל ענין ומחשבה רעה שחשב על העני נאבד עושרו וכדמפרש והולך ועיין כל זה בויק"ר פרשה ל"ד:
לבריה. בויקרא רבה מסיים ונסב מומא לנפשיה:

פרק יד

כאשר יצא.
גניבא. שם חכם כדאיתא פרק קמא דגיטין ואמר העולם הזה משל לשועל כו':
מסוייג. מתוקן בגדר וסייג:

צם כו'. צם שלשה ימים עד שנעשה כחוש וקצר ונכנס באותו נקב ואכל ושמן ובקש לחזור ולצאת ולא יכול לעבור דרך הנקב וחזר וצם עוד שלשה ימים עד שנעשה כחוש וחזר כמו שנכנס וכשיוצא היה הופך פניו והסתכל בו ואמר כרם כרם מה טוב אתה ומה טובים פירות שבתוכך וכל מה שיש בך הוא נאה ומשובח אבל מה הנאה יש ממך כמו שנכנס אדם בתוכך כן יוצא ממך וכן הוא העולם הזה ככתוב כאשר יצא מבטן אמו כו':

ונפטר מן העולם בחבה. יש לומר שמתוך צער היסורין משמח הוא ביציאת הנפש:

פרק טו

וגם זו.

בחלוטין. במאכלים דקים ועי' בב"ר ריש פ' מ"ב.

חרשת כו'. עי' בפ' אמור בפרשת עומר ולעיל בפסוק הבל הבלים:

פרק טז

גם כל ימיו.

למה נגפנו גו'. פסוק הוא בשמואל ועשרת השבטים לא אמרוהו אלא הספר מדבר בלשון המקרא:

גלו עשרת השבטים כו'. ואם כן משוא פנים יש בדבר חס ושלום ועיין בפתיתא דאיכה אפרים לשמה תהיה שחולק קצת על מאמר זה:

ונשתייר מהן. שארית פלטה בירושלים:

פרק יח

גם כל האדם:

עושר ונכסים גרסי':

במי שירצה כו'. מצד זכותו:

פרק יט

כי לא הרבה:

דורו של עלי. שעל משפחת עלי נגזר שימותו מרבית אנשים בשנים מועטים:

בדרך אחרת גרסי'. ועיין במסכת שבת דף נ"ה:

פרשה ו

פרק א

יש רעה.

מים ביין כו'. כל אלו דומין זה לזה ונתערבו יפה ואינו ניכר ועיין כל זה לקמן בפסוק גם זה ראיתי בחכמה:

ארוך מצד זה. כדי שיכבד בצד ההוא:

סוף סוף. כלומר לסוף אמרו מטעם דכתיב כי ישרים דרכי ה' וכדאיתא בב"ב בפרק המוכר את הספינה ועיין עוד במס' כלים פ' כ"ז בפירוש הרמב"ם ובפירוש הרא"ש זלה"ה:

פרק ב

איש אשר יתן לו:

עאל לכנישתא כו'. עיין כל זה בירושלמי סוף מסכת הוריות:

ולא ישליטנו כו'. בירושלמי גרס זה בעל אגדה שאינו לא אוסר ולא מתיר לא מטמא ולא מטהר:

חכם בעיניו איש עשיר וגו'. בירושלמי גרס זה בעל התלמוד:

ודל מבין וגו'. זה בעל אגדה:

פרק ג

אם יוליד איש מאה:

ברפיון. פי' הערוך אויר נקרא בלע"ז ריפא ועיין בשמות רבה פרשה ל"א ורש"י פי' בב"ר פרשה כ"ב יסורין ומכות וגרס דפיון כדאמרינן וקדשתו לא רצה דופנו:

קיומא גרסינן. פי' דבר המקיים ומעמד העולם דהיינו כל החי אשר על פני האדמה:

אוקומיני. בוניו ומעמידיו ואלה הם בני האדם:

שנשטף. ונקרא יקום על שם ויקם על הבל אחיו כדאיתא בהדיא בב"ר פרשה כ"ב ופרשה ל"ב:

זה הבל אחיו שנפל שדוד לפני קין:

כשם שהיו לו כו'. והרי הם מאה והותר ודייק מדכתיב בשומרון משמע מלבד אותן שהיו לו ביזרעאל וילמוד סתום מן המפורש יזרעאל משומרון:

פלטריאות. בתים חשובים פאלי"ש בלע"ז:

ה"ג ר"י בר סימון אמר תרי לקייטא ותרתי אוחרנייתא ועיין במדרש אסתר בפסוק בימים ההם וכן הוא בהדיא במדרש שמואל:

לקייטא. לקיץ:

אוחרנייתא לסיתוא שנאמר ואבדו כו' גרסי':

לסיתוא. לחורף:

בתי השן. הרי מוסיף עוד שנים שהן ד':

שש כו'. שנא' בתים הרי שנים לבד הארבע של ר' יהודה הרי ששה:
נפלה של זונה. כלומר שאפילו זונה קוברת את בנה וא"א הגיה בשם נ"א זה נבות היזרעאלי:

פרק ד
ובלא מרחץ. בתמיה וכי לא היה לו לאחאב כל אלה אלא בלא תורה כו':

פרק ה
גם שמש לא ראה. הנפל הזה וכדמפרש ואזיל:
למה לא עללת כו'. למה לא נכנסת במדינה:
מה חמית כו'. מה ראית שם:
אנא דלא עלילת נוח לי כו'. אני שלא נכנסתי נוח לי יותר ממך שלא ירדתי ולא ראיתי ואין לי על מה להצטער:

פרק ו
ואלו חיה אלף שנים:
כל מה שיעמול כו'. עיין זה בויקרא רבה פרשה ד':
כצפורן גרסי':
ה"ג והפוך היוצא מן הוושט:
אם יבוא כו'. עיין בויקרא שנשתנת הגירסא קצת וכן הוא בילקוט:
שש פעמים כו'. בפרשת ויקרא ומאמר זה שייך לשם ואגב גררה נכתב פה:

פרק ח
כי מה יותר:
אלא מה יעשה. זהו פירושו של מה לעני יודע. איך העני בדעת ילך עולם הבא. והוא אינו יודע אלא ילך אל חכם ויקנה חיי עד:
אצל העשיר. מאחר שהוא עשיר אין לו שיתוף אחוה עמו:
מה יעשה במשא כו'. אם יצליח אם לא גם אינו יודע בטיב משא ומתן:
מה יעשה ישב ובטל גרסי':
ילמד. כלומר אלא ילמד אומנות:

פרק ט
טוב מבאר משנתו. מראה עינים פי' רואה ומסתכל ומעיין עליו לעמוד על אמיתתו:

פרק י
מה שהיה כו':

בקרונין. בעגלה חשובה:
דומינין. שבח והרבה תמצא בספר הזה ועי' בערוך ערך דם:
איזהו כו'. מי הוא המלך:
ונודע לכל. ועי' בילקוט הגירסא קצת באופן אחר:
אל פרעה וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא והוצאתי את עמי:
לך רד וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא כי שחת עמך ועי' זה בילקוט כי תשא:
כד אינון טבין כו'. כשהם טובים הם שלך אתה קורא אותם עמי וכשהם רעים הם שלי בתמיה שאתה אומר כי שחת עמך בין הם טובים או רעים הם שלך:
בטרם אצרך וגו'. וזהו כבר נקרא שמו והאות אמת מוסיף פה ומי יכול לדין וגו' בשעת שאמר ואמרת לא אדבר עוד בשמו:

פרק יא

כי יש דברים כו': **קופות**. אפי"ן בלע"ז:
וחולדות הסנאין. פי' הערוך ערך חלד מין חיה מרטיל"א בלע"ז ועיין בבא קמא פרק מרובה דף פ':
ואדני שדה. חיה דומה לאדם או אדם הגדל מן הארץ ועיין בערוך ערך אדן וכל אלו אינם מאכל אדם והן אוכלין ומזיקין ועיין בערוך ערך דבר:
מה אית להו כו'. מה יש הנאה מהם או מכה אחת או נשיכה ועקיצה וכה"ג:
פלקא. ענייי בית האסורים:
פרעה. פצע וחבורה ועיין בערוך ערך פלקא:
תוקלא. מכשול:
מרמוצי. משמע בערוך ענין שריפה ועיין ערך רמץ:
מרצומי. ענין פצע וחבורה כדאמרינן אזן בכור שנרצם שפוד שנרצם:
מעשה בחסיד כו'. עיין זה בבא קמא בפרק הפרה:

פרק יב

כי מי יודע כו'. עיין זה לעיל ריש פסוק הבל הבלים:
סליק סדרא קמא בעזרת השי"ת:

פרשה ז

פרק א

טוב שם משמן טוב:

שמן טוב יורד. בילקוט ובמדרש שמואל פ' כ"ג גרס יורד דכתיב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן שם טוב עולה שנאמר ואגדלה שמך:
לשעתו כו'. עי' מאמר זה בתנחומא ריש פ' ויקהל ושם ברבה אפס קצתו:
מקיטון. חדר קטן פנימי ששם מושב המלך ומשתמש בשמן הטוב והריח יוצא חוץ לטרקלין:
ה"ג יביע שמן רוקח שם טוב נופל על המתים ואינו מבאיש שנא' ויעל ויגהר על הילד וגו':
שמן טוב כו'. ה"ג במדרש שמואל ובילקוט ובתנחומא שם טוב נופל על המים ואינו נדוח:
למקום חיים. מן ההיכל ולפנים ששם הארון וכפורת ולוחות וכרובים שכולן קדושה וחיים:
ונתחייב. מיתה על עבודתו:
אלולי כו'. וה"ג בהדיא במדרש שמואל ועיין מזה בילקוט וקצתו בש"ר פרשה ל"ז:
ששמותן של שבטים כו'. זהו שם טוב:
לא היו משמשין. במשפט האורים ותומים ובמדרש שמואל גרס מכפרין:
כל מי שזוכה לתורה. י"ל שזה מה שכתוב במשנה במסכת אבות שכתר שם טוב עולה על גביהון כי התורה שם הטוב ובילקוט גרס וכתר שם טוב עולה על גביהון אבל אינו הגירסא הכתובה פה גם בתנחומא פ' ויקהל כתב וז"ל ג' כתרין הן כו' עד ועוד כתר אחד כתר שם טוב עולה על גביהון:
ה"ג הלכו אלהים לפדות כו'. אומה ואל היה ודרש לו לעצמו כביכול פדה עמים ועצמך פדית:
ה"ג עצמך פדית שנאמר אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו:
כתיב אשר הלך כו'. ופסוק הוא בד"ה א' י"ז ועיין בשמות רבה פרשה מ"ב ובמדרש שמואל:
הן הן חיותיהם כו'. עיין בפ"ק דסוטה ובש"ר פרשה א':
שפרת ורבת. בש"ר לא גר' ליה ובמדרש שמואל גרס ליה וי"ל על שילדה משה אחר גזירת פרעה והיה שקול כששים רבוא גם נאמר ובני רחביה רבו למעלה ודרשו חז"ל למעלה מששים רבוא:
פועה באשה. מדברת ולחשה באזנה דבר מה והולד יוצא שלא בצער:
מעשה אחיה. שאמרה לבת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת או י"ל על מה שהיתה מתנבאה עליו טרם הולדו כמדרש חז"ל:

בספר תולדות ברייתו. בתנחומא ריש פרשת ויקהל גורס שם שהאדם קונה לעצמו וגירסת מדרש שמואל נוטה לגירסת הספר:
חביב בשמו. ואינו כן מן הדין:
ומת. וכשמת:
יוצאה מן הלמן. פורשת מחוף הים לתוך הים:
עלעולין. רוח סערה תרגום עלעולין:
ששבת. שנתבטל כד"א וישבות המן ממחרת:
שנתעצלו. עיין במסכת שבת בפרק האורג ושם לא גרס שנתגעשו ועיין כל זה ריש מדרש רות:
בפחמו. וטוב להגיה בפיצמו וה"ג ריש מדרש רות אבל מדרש שמואל גרס ג"כ בפחמו: עם אבותיו וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא וכי מת יואב:
שכיבה היא מיתה. ולמה כתב אצל דוד שכיבה ואצל יואב מיתה ועיין זה בפרק המוכר את הספינה:
הודיע שלמה כו'. כשהכניס הארון לבית המקדש שנאמר זכרה לחסדי דוד וגו' כדלעיל בפסוק ושבח אני את המתים:
מתלא אמר כו'. המשל אומר מי שנשכו נחש חבל המתעקם ודומה לנחש מפחידו ומתייירא ממנו וכן מסיים בו בילקוט שמואל לפי שכתוב ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו' שגעש עליהם ההר להרגם לפי' כשמת שמואל ויספדו אותו וגו':
מדחיל ליה גרסי':
משלו כו'. כלומר מפני שהלך ושפט כל ישראל ועשה שלום ביניהם מדי שנה בשנה לפיכך ויספדו לו כל ישראל וכמו שדרשו במיתת אהרן:
מיתה ודאי. כלומר זהו עיקר מקום מיתתו שכתוב אחריו מיד ויקבצו הפלשתים וגו' שכל זמן ששמואל חי נפלו הפלשתים ביד ישראל כדאיתא בתוספתא דמס' סוטה והא דכתיב וימת שמואל וגו' לא אמר אלא בשביל נבל וכדמפרש ואזיל:
מרזיחין. יש לומר ענין מרחצאות ותענוגות משתה ושמחה וכן מצאתי שוב באות אמת:
כופר בעיקר. כדאמרינן אמר נבל בלבו אין אלהים וכן קראו בליעל ונאמר יצאו אנשים בני בליעל וגו':
אומר כן. דוד היה אומר כן:
ה"ג חסד כמו לצדיק:
כי גמל עלי. כלומר בעבור שיש בי עול גמילות חסד לפיכך יגל לבי ואקוה לישועתך:

פרק ב

טוב ללכת:

שיש לה פרעון. כדמפרש ר' חנן לקמן בחיים ובמתים. גמילות חסדים בבית אבל הוא כבוד אל החיים ואל המתים:

פיוס. שמיישב ומפייס דעת האבל:

מלמד שקלעה כו'. עיין במסכת שבת בפ' המצניע ובב"ר פרשה י"ח:

מדת פרעון כו'. שקרא למעלה ללכת אל בית האבל מדת פרעון:

מי ראוי גרסי'. מצרימה וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא ואנכי אעלך גם עלה:

מתוך חרוב כו'. עיין בב"ר פרשה י"ח:

ויבאה גרסינן והוא בגמטריא כ"ד:

וביעקב הוא אומר. עיין כל זה בב"ר פרשה פ"א ושם הגירסא יותר נכונה:

עוג מלך הבשן. ועיין בב"ר פרשה נ"ג:

ה"ג ולא נדחו מגיהנם והלכו לבית האבל ונדחו מגיהנם עוג כו':

בדיוטא התחתונה. בחדר התחתון ועיין בב"ר פרשה ס"ח ופרשה נ':

תחת רשעים. בבראשית רבה גרס שנאמר ישובו רשעים לשאולה:

ממקומו. משמע ממקומו המיוחד לו וזהו הגיהנם המוכן לעובדי עבודת כוכבים:

אלו בלשון הקדש. אם הוא בלשון הקודש:

ה"ג ברוח הקדש הוא מדבר והחי כו':

עביד חסדא כו'. עשה חסד כדי שיגמלו חסד ג"כ עמך:

לווי. עשה לויה למת כדי שילווך ועשה הספד כדי שיספדוך ועיין כל זה במסכת מועד קטן בפ' אלו מגלחין:

הצדיקים. נקראים חיים כמו שדרשו חז"ל בפסוק ובניהו בן יהוידע בן איש חי:

ולמה כותשין כו'. כשאדם מתחרט על עונותיו כשבאת לו צרה פתאום הוא כותש ומכה על הלב לומר שהכל בא לו משם והוא הסבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת וזהו החי יתן אל לבו:

על פי הירושלמי דפרק מי שמתו נראה דהכי גרסי' דאמר רבי יונה אין שואלין הלכות כו' עד של מת והא רבי יוחנן כו' עד מועלין בה ומגיב לי' משהכהנים כו' עד בשחיטתה מעל נאמר כד הוה רחיק הוה מגיב ליה תנא כו' ובירושלמי הגירסא יותר ארוכה עוד ותפסת מועט תפסת:

אין שואלין. כדי שלא יסיחו דעתם מן ההספד:

קמיה ערסיה. לפני מטתו:

ומגיב ליה. והשיב ליה:
שרע בדיבורא גרסי'. וגם הוא בירושלמי בפרק מי שמתו:
שרע. החליק ונפל כן פי' הערוך:
איעני בדיבורא גרסי':
איעני. מושכב ומוטה ועיין בערוך ערך ענו ופי' ר' זעירא החליק ונפל בשדה והלכו לזקפו מצאוהו מושכב על פני הארץ ברצונו כי אינו חולה ואמרו לו מהו זה למה אתה מושכב ברצון וא"ל זה העולם שבאנו משם ובירושלמי גרס מהן דאתינן פי' מהיכן שבאנו וכל זה להעלות ללבו מאין שיבא ושמה ישוב וזהו והחי יתן אל לבו:

פרק ג

טוב כעס:
קמעא גרסי':
אלא ולא כו'. כלומר והוא לא עשה כן אלא כדכתיב ולא עצבו אביו מימיו ולכן ואדניהו מתנשא לאמר אני אמלוך:
ולמה כי ברוע כו'. כדלעיל אצל אדוניה:
הכי גרסינן ייטב לב אלא כי אמנון כו'. פירוש אלא מתוך שלא עצבו כתיב עליו כי אמנון כו':
זרעם נכון. עיין בב"ר פרשה ל"ו:

פרק ד

לב חכמים:
שם חפץ טוב. כן בית האבל כל בני האדם אינם נמלטים ממנו לפיכך הולכים שם החכמים והוא הטוב שדרשו והנה טוב זה מות ועיין בב"ר פ' ט':

פרק ה

טוב לשמוע. אלו הדרשנים גרסי':

פרק ו

כי כקול הסירים:
נטילת רשות. לדרוש ברבים:
ברם כו'. אבל אלו הקוצים כשהן דולקין קולן הולך למרחוק לומר אף אנו מן העצים ויש בנו צורך כך מי שאינו חשוב בתורה משמיע קולו לאמר גם אני מן בני התורה:

פרק ז

כי העושק: ה"ג שתלמידי חכמים עסוקים בו:

יהולל כו'. ועיין בשמות רבה פרשה ו' ושם הגירסא מתיישב יותר:
שמונים. בשמות רבה גרס ששים וה"ג בילקוט:
בחרישת הקבר. קבר שנחרש לענין טומאה:
ה"ג איזהו תלמיד חכם והוא בירושלמי בפרק אלו מגלחין וה"ג תלמיד חכם ר' אבהו בשם רבי יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין כו'. ולכן נקטיה הכא לומר שעושק יהולל החכם:
איזהו תלמיד חכם. לענין השבת אבידה בטביעת עין בפ' אלו מציאות ולענין קידושין בפרק האיש מקדש:
ה"ג ומשיב עלה חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי כל זמן שהיה קיים כו' כן הוא בילקוט:
מים יפים ונוה יפה גרסי':
ה"ג צריכים לי אמרה לו חמת כו':
חמת. כלומר כלי שיש בו דבר מאכל ובילקוט גרס הפת ועיין זה בגמרא במסכת שבת בפרק חבית:
ה"ג מי דרכו לילך אצל מי העכברים כו':
ה"ג שעורים מי טב אוכלה. כלומר איזה מהם טוב לאכלה בלפתן וכן הוא בילקוט:
ולא ידע כו'. לא היה יודע מהו לפתן כלומר למה נקרא לפתן:
לפותין. מחוברין שלעולם הלפתן הוא טפלה ללפת בו את הפת ונמצא שעל ידו נתחברו שני תבשילין ועל שם זה נקרא לפתן:
רבי הוה ממני כו'. היה ממנה שני ממונין בכל שנה ראש ישיבה ואב בית דין ואם היו נוהגין כאשר ראוי להיות היו מתקיימים ואם לא היו מתים וכשמת רבי צוה לבנו אתה לא תעשה כן אלא תמנה כולם כאחד כלומר זה יהיה ראשון וזה שני לאחר מותו וזה שלישי לו ורבי חנינא תמנה בראשונה ועיין מזה בכתובות בפ' הגושא:
ר' חנינא גרסי':
והוא למה לא מנייה. ורבי למה לא מנה רבי חנינא בראש:
על דצווחין כו'. בני ציפורי היו צועקין ולא היו מניחין את רבי שימנה אותו בראש ורבי היה דר בציפורי קרוב למותו כדאיתא בתוס' בפרק הנושא ובירושלמי סוף מסכת כלאים ושאל וכי בשביל הצעקה עושין כן שלא למנותו הרי מעתה הם צועקים הרבה ואם אנו שומעין להם בזה גם באלו דברים שצועקים עליהם צריכים אנו לשמוע להם:
ה"ג דצווחין ציפורייא עליה ומן צווחא עבדין הא כדין כו' עד לשמוע להן ושוב אציגה לפניך גירסת הירושלמי במככת תענית בפרק בג' פרקים וה"ג התם ובגין צווחא עבדין

א"ר יוסי על שהושיבו טעם ברבים ומה טעם השיבו רבי הוה יתיב ומתני פלטו פלטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם הומיות א"ל הומות א"ל קדם מן קריתא א"ל קדם כו' ומה טעם כו'. כלומר איזה טעם הושיבו ואמר רבי היה יושב ושונה מקרא זה וקרא הומיות וא"ל רבי חנינא הומות כתיב ופסוק הוא ביחזקאל סי' ז' ואמר להם ר' לפני מי קרית מקרא וא"ל כו':

כד תיזיל כו'. כשתלך שם אמור לו שמניתך זקן וידע רבי חנינא שלא יתמנה זקן בימיו של רבי שכל זמן שרבי חי לא יעזבנו וילך לבבל:

כיון דדמך כו'. כיון שמת רבי רצה בנו למנות את רבי חנינא בראש ולא קבל עליו רבי חנינא:

אמר ליה אנא גרסי'. פי' אין אני מקבל עלי לישב בראש אלא ישב ראשון רבי אפס והיה שם זקן אחד ואמר אם יהיה ר' חנינא הראשון אני אהיה השני לו לאחר מותו ואם רבי אפס הראשון אני אהיה שני כלומר בין כך ובין כך לא אהיה שלישי וקביל עליו ר' חנינא ולהתמנות שלישי וזכה להאריך שנים רבות וא"ר חנינא אין אני יודע בעבור מה זכיתי להאריך שנים הרבה אם בעבור הדבר הזה או בעבור שפעם אחת הייתי עולה מטבריא לציפורי והייתי מעקם הדרך כדי לשאול בשלום רבי שמעון בן חלפתא באיזה זכות משנים אלו אין אני יודע:

והוינא עקים גרסינן:

איסטרטיא. דרך הרבים כדאמרינן בעירובין סרטיא ופלטיא:

באירין מתניין. באיזה משנים:

שעשק דתן כו'. עיין זה בש"ר פ"ו:

חכם. בש"ר גרס עניו ובאמת היא היא שכל עניו סבלן ואינו כועס מהרה והוא חכם כי הכעס בחיק הכסילים ינוח:

מקפיד. רגזן בש"ר הגירסא באופן אחר:

ואומר לי כך גרסי':

אלא מדת הדין ונאמר ויאמר גרסי' ובש"ר הגירסא נתיישבת יותר היטב:

לא יכולת לסבול גרסינן:

פרק ח

טוב אחרית:

גייז. עבר וכה"א וכן נגוזו ועבר ועיין כל זה במדרש רות בפסוק ליני הלילה ובפרק אין דורשין בבבלי ובירושלמי:

ה"ג מה את אמרת שוב טוב אחרית:
ה"ג היו הדברים שמחים:
ה"ג ומה את אמר תובן לא יערכנו זהב כו'. תובן פירושו שוב:
ה"ג במדרש רות ככלי זהב ונוחין ליאבד ככלי זכוכית:
ה"ג לית בחולי אמר ליה למה אמר ליה רוכב הייתי:
הכי גרסינן לראש הדקל בשבת ונטל כו':
ה"ג מה תימר אמר אבא:
אלפני אוריא. למדני תורה:
מאן דיימר כו'. מי יאמר שהוא אל"ף שמא אין כך שמו יאמר האומר שאינו כן:
אחדיה באודניה גרסי'. ופי' אחזו ועוקצו באזן היה הפרסי קורא אזני אזני וא"ל שמואל מי יאמר שזהו נקרא אזן א"ל כל העולם יודעין כו':
לסיאורו. לכסלתו ועיין בערוך ערך סאר וכן בכל מקום שכתוב לסורו יש לפרשו לכסלותו ולאולתו והוא קצור לשון מן סיאורו או פי' להבטתו כהאי דאמרינן בב"ב בפרק לא יחפור שאני דגים דיהבי סיאורי פי' הבטה והשגחה:
ה"ג ואפילו עבדי:
צמצמו. חברו ותפסו בדברים:
מושיטו בקנה וכו'. גירסא זו אינה מיושבת ובב"ר פרשה ע' הגירסא נכונה וע"ש ותנוח דעתך:

פרק ט

אל תבהל:
הכמה כו'. משלים הוא ממשיל על הכעסן שאין עולה בידו אלא רגזנותו:
הכמה כו'. כמו הטוה הזה שטוה המטוה על הפלך כן עולה לו וכן חוזר ונוטלו מן הפלך. או משל אחר כמו הדוד של נחושת כשהיא מעלה רתיחה על צדו הוא שופך מימיו הרותחים. וכן כל הרוקק למעלה ממנו חוזר ונופלו לו על פניו:
דקימקומא. דוד של נחשת:
גליש. רותח:

פרק יא

טובה חכמה:
כשהיא נחלה. כלומר שמוחזק בה כנתלה זו שאין עליה עוררין:
עם דרך ארץ וכו' גרסי'. ור"ל וכל תורה שאין עמה מלאכה ועיין בסדר נשא פרשה י"ג:
ובשעה שאמר לו משה כו'. עיין כל זה באר היטב בשמות רבה סוף פרשת ויקהל:

שמא בצל אל גרסי':
ארון לישראל גרסינן:
ויותר לרואי השמש. באות אמת הגיה אחריו שאמר שמש בגבעון דום:
ה"ג למד אדם ולימד להחזיק ידי לומדי תורה ולפרנסם:
כי כל ארור כו'. כלומר כל הארורין שנאמרו בפרשה היו נאמרין תחלה בלשון ברוך כגון ברוך אשר לא יעשה פסל וכן כולם עד ברוך אשר יקים ועיין זה בירושלמי בפרק אלו נאמרין ובויק"ר פרשה כ"ה:
וחופה. כלומר חופה לצל ובירושל' לא גרס וחופה:
שלש מאות כו'. עיין כל זה באר היטב בב"ר פרשה צ"א:
שלחי ואייתי גרסי':
נימר ברוך כו'. עיין בב"ר פרשה צ"א:
ה"ג שאכלנו ולא אכלתי אמר להון אייתין כו':
ה"ג רב אבא אמר על השנייה רבי ירמיה אמר על הראשונה ומחליפין שיטתיה דרבי ירמיה תמן פשיטא ליה והכא צריכא ליה תמן פשיטא כרשב"ג והכא צריכא ליה כרבנן דתנא עלה והסב עמהן כו' עד מזמנין עליו דברי חכמים רבי יעקב כו' עד כזית דגן תני שנים שאכלו:
ה"ג שלשה בוליוטין כו'. עד ונקדימון בן גוריון ועיין משלם באיכה רבה בפסוק היו צריה:
ראש קסרין. ראש המלוכה וע"ע קסר ובא"א הגי' ראש לסריקין ופי' ראש לריקים כד"א בוקי סריקי:
וישב לו למזרחה כו'. ה"ג ג"כ בילקוט ומצאתי גירסא ואכל ממנה:
מנא לך. מניין לך שזאת התאנה מרפאת את הבולמוס:
הוי אתי באלפא וכו'. היה בא בספינה ובא ממקום טרסיס ואמר ליה נערו אני צריך לירד ולטבול מקרי ובירושלמי דפרק מי שמתו יש שקשר עצמו בחבל כדי לטבול לקריו:
לא תיחות כו'. לא תרד לים שהים הוא סכנה ואמר ליה צריך אני לקרות קריאת שמע ואמר ליה קרא בלא טבילה א"ל רוצה אני לאכול אמר ליה אכול כיון שבאו אל היבשה לחוף הים:
הוה מתבעי כו'. שהיה מתבקש מן המלכות להריגה כדאיתא בפ"ק דעבודת כוכבים:
וערק כו'. וברח ועבר על חנות של ארמאים ומצא אותם יושבים ואוכלים מן אותו מין כלומר מבשר חזיר כמו שקורין אותו דבר אחר כן קורא אותו ההוא מין ראו אותו ואמרו הוא הוא כלומר זהו רבי מאיר ומקצתן אומרין אין זהו. אמרו אם הוא הוא נבחן בזה

שאנו קורין אותו אם יבא ויאכל עמנו והיה הוא טובל אצבעו האחד בדם החזיר ונתן אצבעו האחר בפיו:

צבע. טבל ויטבול ת"א ויצבע וכן פירש הערוך:

ה"ג בפומיה טמש הא כו':

טמש. פירושו ג"כ טבל ופירוש טבל אצבעו זה ומתק ומצץ בזה והם כיו סוברין שהוא מוצץ אוחו אצבע שטבל ואמרו זה לזה אלו היה זה ר"מ לא היה עושה כן והניחוהו וברח:

רבי הוה דמיך כו'. עי' כל זה במס' כתובות בפרק הנושא ובירושלמי אף מסכת כלאים ובב"ר פרשה צ"ו ובפרשה ק' ולקמן בפסוק כל אשר תמצא:

אחינו בני גרסי':

בני ידעיה. במקומות הנ"ל לא גרס ליה ואולי הוא שם בית אב של ציפורי:

ה"ג דמך רבי ואמר להו אתון כו':

כל דאתון כו'. כל הבא ואמר שמת רבי אנו הורגין אותו הלך בר קפרא ונכנס בחלון הביט לו דרך שם לרשות הרבים וראשו מעוטף כאבל ובגדיו קרועין:

ולמה כו'. במקומות הנ"ל ל"ג ליה:

קורעין כו'. היו קורעין בגדיהם עד שהלך קול הקריעה עד מקום גופתתא:

ה"ג בירושל' קליה דקריעה עד גופתתא:

ואתכנשון כו'. ונאספו כל המקומות להספדו של רבי:

ה"ג דרבי אשרוניה בתמני כו'. פי' והניחוהו בשמנה עשר בתי כנסיות ואח"כ הורידוהו לבית שערים ששם היה דר כדאמרי' צדק צדק תרדוף אתר רבי לבית שערים רק כאשר חלה העלוהו לצפורי דמדלי ובסומי אוירא:

ותלא לון כו'. היום היה תולה וממתין להם עד שהגיע כל אחד ואחד כו':

וקרא הגבר. שהיה חצות לילה או קרוב לאור היום והתחילו מצירין:

מצוקין. מצירין לשון מצוק וצוקה:

בר מן קצרא כו'. חד מן כובס אחד שהיה שם ולא בא כיון ששמע הכובס כן עלה על הגג והפיל את עצמו מן הגג ונפל ומת:

לאגרא. י"ל שכך היה שמו ובמקומות הנ"ל לא גרס לי':

פרק יג

ראה את מעשה אלהים:

לאותו צדיק. למשה וכדמפרש ואזיל:

למה הדבר דומה כו'. עיין זה בפרשת נצבים רבה:

פרק יד

ביום טובה. עיין זה בויקרא רבה פרשה ל"ד ובילקוט:

שלשה דברים כו'. עיין בב"ר פרשה מ"ג ולעיל בפסוק כי ברוב חלומות ובירושלמי פרק סדר תענית:

ה"ג ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו וגו':

לעומת זה עשה אלהים גרסי':

ה"ג בשמחתה תשמח וביום רעה ראה תהיה מן הרואים ועיין בילקוט:

בילקוט מוכח דה"ג כמה ביניהם רבי יוחנן אמר כותל טפח ורבנן כו'. ובספרים ישנים גורס כמו כאן:

מציצות. מביטות:

נפק כו'. אתה יוצא לכרמך תראה ותשמח רואה אתה לזיתך ותשמח:

פרקליט. מליץ טוב:

ביום שמיני גרסי' ובא"א הגיה בקרבנות יום שמיני כו':

פרק טו

את הכל ראיתי:

מייט. שיתמוטט ויניח ידיו ממעשים הטובים:

ויש רשע מאריך. בשביל רעתו שהקב"ה טוב לכל ומצפה לו לתשובה להטותו לתחייה כדמפרש ואזיל:

ביש גרא כו'. רע המזל ואטום וטמון המזל המחתרת היא לפניך ולא היית בורח:

פרק טז

אל תהי צדיק הרבה: ה"ג עיר עמלק וגו'. סיפיה דקרא וירב בנחל וכדמפרש והולך:

כנגד. נגד נבואת שמואל במעשה ההוא ועיין כל זה בפ"ק דיומא:

ואמר גרסינן:

עגלה ערופה. בנחל קדייק:

והיא נערפת. בתמיה:

במקום אכזרי. כלומר במקום שראוי לו להיות אכזרי:

ה"ג ומניין שנעשה אכזרי במקום רחמן שנאמר:

פרק יז

אל תרשע:

ציבחר שרי כו'. בתמיה וכי להרשיע מעט מי שרי אלא שלא תאמר מאחר שזה בחמה יהא כולו בחמה כלומר מאחר שנכווה והרשיע מעט יהא שוב הכל כן:

פרק יח

רבי אבהו דקסרין. שהיה בקי בכולם:

פרק יט

החכמה תעוז לחכם:

ה"ג שנברא בהן העולם. ופירוש מאותן עשרה מאמרות ניכר ונראה עוז חכמתו יתברך:

הוושט כו'. ועי' זה בויקרא רבה פרשה ד':

משתן. לשון שתן כלומר מקבל השתייה כדאיתא בברכות בפרק הרואה ובויקרא רבה גרס הריאה לשתייה:

שמאדם ועד נח גרסי':

ה"ג לא בחר הקב"ה מכולן:

את אברהם ברית גרסי':

היה יודע שכרו. תקותו קרי ביה סברו ועיין בבראשית רבה פרשה צ"א:

מן פומא לוושטא כו'. עיין זה בבמדבר רבה:

ומכולן לא נצרך גרסי':

מעשרה זקנים כו'. עיין זה במדרש חזית בפסוק כמגדל דויד:

ה"ג רב ורבי יוחנן רב אמר אסף הימן וידותון ושלשה בני קרח אחד ועזרא ורבי יוחנן אמר אסף כו':

ה"ג על דעת רב אסף אחר הוא שנאמר על יד אסף הנבא על ידי המלך רב כו'. ושוב נראה דה"ג רב אמר לידותון ממש ורבי יוחנן אמר לידותון הנבא על הדתון כו' אכן לא מצאתי בהדיא:

לחבורה של אנשים גרסי' ובמדרש חזית ובמדרש תלים גרס לחבורה של זמרים:

פרק כ

כי אדם אין צדיק:

ה"ג גבאי צדקה ומחלקי צדקה שראוי שלא כראוי ולמי שלא כראוי כראוי ולא כו'. פי' לשראוי נותנין שלא כראוי ושלא כראוי נותנין כראוי ופי' עוד בילקוט:

ולא יחטא. אינו לשון חטא ועון שהרי אין להם לידע נסתרות של כל אחד ואחד ומי ראוי ומי אינו ראוי:

פרק כג

כל זו נסיתי כו'. כנגד כל ישראל שנאמר ויהי מספר בני ישראל כחול אשר וגו' ועיין כל זה בפרשת חקת רבה:

גדר לים. שלא יעבור עליו ככתוב אשר שמתי חול גבול לים וגו' ירמיה סי' ה':

שאין יועצין גרסי':
מה עשה לאחר שבראו כנס כו'. ועיין זה גם בב"ר פרשה פ"ז:
ה"ג העולמים לזה נאה לקרותו:
ה"ג הוא שמי הוא שמי שקרא כו':
שבעים פתקין. כתבים וכתבו עליהם שבעים לשונות:
דור המדבר. ודרש דרדע נוטריקון דור דעה:
קרוב לשמונה מאות כו'. עיין זה משלם בפרשת חקת ובמדרש חזית סוף פסוק ראשון:
ה"ג יש בו שנים ושלשה כו'. עד ופסוק שלשת אלפים משל ואלף גו' עד ומשל דכתיב ויהי שירו וגו':
ועוף ניתר בסימן אחד גרסי':
רקק. גיבול עפר ומים:
דמיין לחספניתא גרסי' ועיין בפרשת חקת:
שמונה שרצים. עי' במסכת שבת בפרק שמונה שרצים.
אסיפה. סיפיה דקרא כתיב אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם:
בנה של נכרית שבא מישראל גרסי'. ועיין כל זה בב"ר פרשה ז' ובפ' חקת:
ה"ג מן הן אמר ליה רביע. פי' כפוף עצמך וקבל מלקות:

פרק כו

ומוצא אני מר וגו'. תובעת בידו גרסי'. כלומר ממנו:
עובדא כו'. מעשה היה באיש אחד שהיה לו שכן גזלן והיה יוצא בלילה ומקפח את הבריות והיה זן ומפרנס את בניו ובנותיו ביום אמרה לו אשתו של אותו איש מה רע מזלה של אותה אשה שנדבקה בך ושוב אמרה לו אין אתה רואה בניו של פלוני שכן שלנו היאך הם אוכלים ושותים אמר לה וכי אתה רוצה שאעשה כמו שהוא עושה כלומר שאצא ואקפח את הבריות אמרה לו ומה בכך:
ה"ג את בעי אעביד מה איהו עביד אמרה ליה כו':
אמר לה איזיל כו'. לכי עמי אל השכן ותרצה ותפייס אותו שיקח אותי עמו בלילה הלכו שניהם והיו מפייסים אותו ולקח אותו עמו ובאותו לילה יצאו אחריהם גזלנים אחרים לתפוס את אלו שהיו מכירים שיוצאים לגזלנות וזה הגזלן שהיה בקי בדרכים ברח וניצול וזה מתוך שלא היה בקי היה ניצוד ונתלה והיו קורין עליו המשל הזה המאוחר שבלסטים הוא ראשון לתלייה:
תזקיטא. לפי הענין הוא ענין מארב:
ה"ג חולי מעיים קשה לגוף ממכת הלב:

ארבעה עשר כו'. בב"ב בפרק השותפין לא מנה אלא עשרה דברים:
מחלחלתו. לשון ותתחלחל המלכה:
ומטלטלה. מנענע ומבטל השינה:
קשה מכולן. שנאמר אשה רעה מר ממות:
בים וביבשה. מצודה נקרא שפורשים אותו ביבשה כדלקמן בפסוק כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים כו' וחרם מה שפורשין בים כמה דאת אמר חרמו של ים ועיין בערוך ערך חרם וכן הוא בבמדבר רבה פרשה ט' ובתנחומא פרשת נשא:
אלולי שכתב בה כו'. כלומר דכתיב ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך ועי' בבמדבר רבה פרשה ט':
לכלבה. כלומר משל לכלבה:
פלטי. שנעץ חרב בינו ובין מיכל בת שאול כדאיתא בסנהדרין פ' כ"ג:
אמנון. שאנס את תמר אחותו ככתוב בספר שמואל ב' סי' י"ג:
ה"ג פתר קרייה במינות:
יעקב איש כפר נבוראי
יעקב איש כפר סמא. כל אלו השנים היו ריחם נודף לצד מינות רחמנא ליצלן:

פרק כז

ראה זה מצאתי:
ה"ג ולהלן הוא אומר אמר קהלת אמר ר' ירמיה בנוהג שבעולם כו':
ה"ג בירושל' ריש פ"ק דסוטה ובבמדבר רבה פרשה ט' מיתה לשמים במה נתכפר לו מת שורו כו':
באצבעו. ימין ובניקוף שני:

פרק כח

אשר עוד בקשה:
בנוהג שבעולם כו'. עי' בויק"ר פרשה ב':
ה"ג יוצא מהם אחד להוראה ההוא דכתיב:
זפות. מזופף בזפת כדי שהמשקה יהא שמור בתוכה וכן משה רבינו כתוב עליו בכל ביתי נאמן הוא:

פרק כט

לבד ראה זה:

פרשה ח

פרק א

מי כהחכם:

שפשר. לשון פשרה כלומר שפירש וה"ג בהדיא בפרשת חקת רבה:

גדול כח כו'. עיין כל זה בב"ר פרשה כ"ז ובפרשת חקת ולעיל בפסוק וסבותי:

יופיו יאיר כו'. שחכמת אלהים נראה וניכר ביופיו המופלג:

ה"ג גלגל חמה ואל תתמה בנוהג כו' ועי' זה בויק"ר פרשה כ':

שלמין. בויק"ר ל"ג ליה וכן בילקוט:

שלש עשרה חופות. עי' בב"ר פרשה י"ח ובויק"ר פרשה כ':

המן העץ. שנשתנה פניו מפני הבושה ועוי"ל שהעיז פניו ואמר האשה אשר נתת עמדי שבזה היה כופה טובה וכן משמע בילקוט שהביא הפסוק האשה אשר נתת:

וכשחטאו נעשו שונאים גרסי' ועי' מזה במדרש חזית בפסוק מצאוני השומרים:

זחלין אפוי. פירש הערוך צהבו פניו:

זחלין כו'. צהבו והאירו פניו של בן פדיה ואמר רבי חייא זה יודע ומבין מה שאני יושב ושונה על שם חכמת אדם תאיר פניו:

המתיה כו'. כל זה הוא בירושלמי בפרק ערבי פסחים ובפרק המוציא יין ובפרק הנודר מן המבושל ופי' ראה אותו פניו צהובים ומאירים ואמר הגוי אחד מן שלשה דברים יש בו ברבי יהודה או שתויי יין או הלוה מעותיו ברבית או הוא מגדל חזירים ופי' רש"י בפרק הנודר מן המבושל ששנים אלו מתוך ששכרם מרובה פניהם צהובים:

ה"ג מרבי חזירי שמע כו'.

ליט בי. אין בי אחד מאלו שלשה וכדמפרש והולך:

אזיק. כמו מזיק וה"ג בירושלמי ובילקוט גרס דחיק וכן הביאו הפוסקים לשון ירושלמי דברכות לענין תפילין ופירושו חוגר וקושר וכך פי' הערוך וה"ג בפ' הנודר מן המבושל וחוגרני צדעאי מן הפסח כו' ויהיה אזיק כמו אדיק בחילוף זיי"ן בדלי"ת וכן רבים:

ואתא מן תמן ואפוי גרסי'. ופי' בא משם ופניו היו מאירים ראוהו התלמידים ועלו ואמרו לר' יוחנן ר' אבהו הזה מצא אוצר א"ל למה כלומר במה אתם יודעים שמצא אוצר אמרו לו מפני שפניו מאירים וצהובים ואמר ליה שמא תורה חדשה שמע ועלו התלמידים אצלו ואמרו לו מה תורה חדשה שמע מר ואמר להו תוספתא ישנה אמרו התלמידים עליו מקרא זה חכמת אדם וגו' ובירושלמי הגירסא נשתנת קצת ע"ש:

על כל דבר כו'. עיין בפרשה חוקת רבה:

נשתנו פניו. שהיה סובר שאינו כדאי לידע במה יטהרו:
ולקחו לטמא. הלמ"ד פתוחה מורה על הטמא הידוע ששאלו כבר עליו:

פרק ב

אני פי מלך. עיין בבמדבר רבה פרשה י"ד וכן הפסוקים הסמוכים יפה נדרשים שמה:

פרק ג

אל תבהל:
הפותח כו'. עיין זה בירושלמי דמגילה בפרק בני העיר:
ה"ג אלא אחד קורא כו':
אל תמאס וגו' גרסי' וסומך על סיפיה דקרא ואל תקוץ וגו'. כן היא בירושלמי והגירסא אינו מיושבת היטב עי"ל ריש פרשת ראה:
משום עמו כו'. כדמפרש והולך אינו מן הראוי שבני מתקללים כו':
קוצים קוצים. חתיכות חלקים חלקים:
ארוריא. התוכחה:
וגמגם. לא היה מוציאם מפיו באר היטב ובירושלמי יש ששאלו דרך שאלה ועיין שם:

פרק ד

באשר דבר מלך:
אמר רבי לוי כו'. עי' כל זה בב"ר פ' נ"ה:

פרק ה

שומר מצוה:
שהיתה עסוקה. שבאותו פרק נגזרה הגזרה כמו שדרשו חז"ל על ויעבור מרדכי ועיין מזה בילקוט:

פרק ו

כי לכל חפץ:
ולכל עת גו'. דרש המקרא מרישיה לסיפיה ומסיפיה לרישיה כדמפרש והולך:
היך מה כו'. כמו שירצה בן אדם לעשות יכול לעשות בעוה"ז וזהו לכל עת וזמן שאדם חי בעוה"ז יש חפץ בידו לעשות כאשר יחפוץ אבל גם יש עת ליפרע על חפצי לבו והוא בעוה"ב:
ברם כו'. אבל שם בעוה"ב יש דין וחשבון וכן דרש לעיל בפסוק כי עת לכל חפץ ועיין בפסוק אמרתי אני בלבי (פרשה ג'):

פרק ח

אין אדם שליט. ה"ג מי שיאמר אנקלומא ועי' זה בב"ר בפ' וירא [פמ"ט] ובפ' וילך:

ה"ג אין נביא של ישראל שליט כו':

לכלותו ממנו. דרש לכלוא מלשון כליון ואבדון ועי' זה בפרשת נצבים רבה:

ממלמלין. שורקים ומעקישים את פיהם דרך לעג וקינטור ומפריזין ומרמזים באצבעותיהם ומרחיבים אותם דרך ליצנות וע"ע פרז:

פשרו. הפשירו חמימות חמתם מעליהם:

ואומרים החזון גרסי':

בגופו. כלומר בכלל גופו ולא באבר אחד:

היה נוטלה. שהיה חותך האבר ההוא שהנשמה בקרבה ועי' בב"ר פרשה י"ד ופרשת וילך:

בסלפינגס. בחצוצרות:

לא. כלומר לא כן יעשה:

משום כו'. עי' כ"ז בפ' וילך ובב"ר פרשה צ"ו:

פרק ט

את כל זה ראיתי:

אין לך שהוא מתחייב כו'. עי' בבראשית רבה פרשה כ"ו ושם הגירסא יותר ברורה:

פרק י

ובכן ראיתי:

במתי יחזקאל. שכבר מתו וחזרו ובאו אח"כ בחיים וכן בנה של צרפית וצדקיה חזר לחיים אבל לא בא כדמפרש ואזיל:

שקעה שמשן. והכתוב מדבר בטמאים ולפני זה היו קבורים כלומר טמונים ומכוסים בטומאתן:

אמר רבי לוי כו'. רבי לוי דרש קבורים כמשמעו על שהרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים וכדמפרש והולך:

מתחולל מת וחלל גרסי'. פירוש מתחולל נוטריקון מת וחלל:

ואתה חלל רשע. פסוק הוא ביחזקאל כ"ט:

ה"ג בילקוט חלל רשע דבר אחר מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה וממקום כו':

על ידי שהולכים גרסי':

וישתכחו מעשים רעים כו'. דריש וישתכחו לשון שכחה:

וישתכחו מעשים טובים. דריש וישתכחו לשון מציאה בלשון התלמוד אשכחן ובילקוט משמע דגרס וישתבחו במעשיהם:

ה"ג איננו הבל וזהו הבל שאינן כו' ופי' זה שעושים תשובה אינו הבל חס ושלום אלא זהו הבל שאינן באין מאליהם וכדמפרש רבי בון:

ה"ג אמר רבי אחא אין זה הבל אלא שאין כו'. פירוש וזהו הבל שאין אומות העולם למדין מהם לבא ולהתקדש כו'. ובילקוט הגירסא נשתנית:

פרק יא

אשר אין נעשה כו': מלא וגו' גרסינן:

רומיא כו'. י"ל ברמה ובגאוה הם יוצאים ברמה ובגאוה הם באים ר"ל הרשעים ואין יציאה וקץ לשלותם או י"ל מפוקים לשון מכשול ופוקה:

פרק יג

וטוב לא יהיה. עיין לעיל בפסוק הבל הבלים:

יש הבל: ה"ג כמעשה הרשעים בעולם הזה. ופירושו שמגיע להם צרה בעולם הזה כמעשיהם של הרשעים בעולם הבא ואוי לרשעים שמגיע אליהם טובה ושלוה בעוה"ז כמו שמגיע לצדיקים בעוה"ב וכן הוא מפורש במסכת הוריות בפרק כהן משוח:

פרק טו

ושבחתי אני. עיין זה לעיל בפסוק אין טוב באדם ובפסוק כי מי יאכל ומי יחוש ובפסוק ידעתי כי אין טוב:

פרק טז

כאשר נתתי:

אינו רואה תשובה. דרש שינה מלשון שינוי מעשה לשוב בתשובה או יש לומר שהתשובה קורא שינה על שגורמת לו מנוחה לעוה"ב כדאמרינן ישנתי אז ינוח לי ואח"כ דרשו לשון שנים שנים באו:

טובים כו'. המיתה גם היא טובה כמו שדרשו טוב מאד זה המות ועי' בב"ר סוף פרשה ט':

תשובה קרובה לך. ונוח לשלוט בה שימין ה' פשוטה לקבל שבים ורחוקה ממנו בעוד שאינו יעזוב מעשיו הרעים ואע"פ שהוא מרחיקה יש בידו לשוב ולקרבה וכן המיתה אע"פ שהיא קרובה לו מצד הגזירה בידו לרחקה ואם היא רחוקה בידו לקרבה:

פרק יז

וראיתי את כל מעשה האלהים:

להרבות. נשים ולא להטות את לבבו:
והשמעתיו. קרי ביה ושמעתיו השי"ן בחירק שהוא כמו והשמעתיו או יש לומר קרי והשמעתיו שאין הברת הה"א ניכרת:

פרשה ט

פרק א

זה בנה בית המקדש. כלומר יסוד של ביהמ"ק וגירסא זו גם כן בתנחומא בפרשת ואתחנן ובויקרא פרשה כ' וע"ש:
ה"ג בירושלמי דברכות בפרק הרואה ובמדרש רות פרשה ג' שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון להחיותן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול ולכלותם אי אפשר שכבר עשו תשובה עליהם כו':
חלטנית. עי' בב"ר פרשה כ"ח:

פרק ד

אדרייאנוס כו'. עיין כל זה במדרש רות פרשה ג':

פרק ה

כי החיים: **הוו מהלכין כו'**. היו הולכים לפני מטתו של רבי שמעון כו' והיה טליתו של רבי יונתן הולך ומגרר על הארונות אמר ליה רבי חייא טלי פירוש הגבה וקח טליתך שלא יאמרו המתים כו':
לאברהם כו'. משמע שהם חיים וקיימים עדיין ובפרק מי שמתו יליף ליה מדכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי:
סליק סדרא תנינא:

פרק ז

לך אכול בשמחה:
עם הדומה לחמור. עיין זה בב"ר פרשה נ"ו ובויקרא רבה פרשה כ"ו:
גבעות. בילקוט גרס בקעות ועיין בב"ר פרשה נ"ח:
משל למדינה. עיין זה בויק"ר פרשה ל':
והתיר. מחל והניח:
ה"ג מן הכא ולהלן הוא חושבנא:
דמדומי חמה. קרוב לשקיעתה היא אדומה וכן דרשו בב"ר פרשה ע"ט:
זהו אבא כו'. בתמיה למה הוא שהה כל כך לבא מן השדה בע"ש:

שלא נתקבל שכרי. יש לומר שמא לא נתקבל. מעשי לאכול עליו שכר שנתקפח זכותי במה שהזריח הקדוש ברוך הוא החמה בשבילי ובאות אמת הגיה שמא נתקבל ובסמוך לא נתקבל:

הכי גרסינן פמליא שלו תתחמד לך ותורתו:

פרק ח

בכל עת יהיו בגדיך לבנים:

משלו משל כו'. עיין זה במסכת שבת בפ' השואל:

ה"ג והיו הפקחין מטיילין כו':

כלום פלטין כו'. בתמיה והרי ודאי הכל מוכן ונהיה נקראים פתאום לכנוס מקושטים לפני חצר המלך:

הטרח. טורח וחברה לסדר ולחבר המנות והיאך ישבו הקרואים חבורות חבורות איש אל אחיו:

סייר. אומן עושה מלאכת סיד:

מהרום. עבדי המלך אצים ומבהילים אותם שיבאו מהר חיש לסעודת המלך:

זיוותאי. שם חכם:

בולדריס. מושל ושליט וחבירו תמצא לעיל בפסוק ויתרון ארץ:

מלח. ספן מוליך הספינה כד"א וייראו המלחים דיונה:

תני שוב יום אחד כו'. גם זה במסכת שבת בפ' שואל וכעין זה עיין לעיל בפסוק מה יתרון העושה:

פרק ט

ראה חיים: ה"ג בערוך ערך קהל אומנות עם התורה מה טעם ראה חיים וגו':

אבל אסור כו'. עיין זה בפרק ואלו מגלחין:

להכניס לו אשה גרסי:

ה"ג מיעוט פריה ורביה. חוזר על אין לו בנים וטעם פרנסתן חוזר על בנים קטנים ועיין בפרק ואלו מגלחין:

ר' טרפון. בפרק אלו מגלחין גורס יוסף הכהן:

תני מצות האב כו'. בפ"ק דקידושין:

וכל מי שאין לו אשה כו'. ביבמות בפרק הבא על יבמתו:

פרק י

כל אשר תמצא:

אם יודע את כו'. כלומר שלא יקבלו ממך חשבון על מעשיך אז עשה מה שלבך חפץ:

מתחמד. היה חומד ומתאוה לראות בחלום את פניו ור' אלכסנדרי כבר מת והיה נראה לו בחלום והראהו שני דברים:

הרוגי לוד. נתבאר סוף פרק סדר תעניות כיצד (דף י"ח) שני אחים היו פפוס ולולייינוס ומסרו נפשם ליהרג והצילו את כל ישראל ועיין שם וכן פירש רש"י במסכת פסחים בפ' אלו עוברין ובפ"ק דב"ב (ד' י'). והערוך ערך הרג כו' הרוגי לוד הם שמעיה ואחיו:

ה"ג בס"י ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס וע"ל בפסוק אמרתי אני בלבי שהקב"ה נקם נקמתן וגרסי' הראהו שלשה מילין:

אמרין ליה כו'. בירושלמי סוף מסכת כלאים יש שצם ג' מאות תעניות כדי לראותו ולא הועיל והיה מצטער ואמרו לו חכמים לית את כדאי כו':

ה"ג בירושלמי אמר לון למה ולא לעית באוריתא כוותיה אמרין ליה כו':

לא אלפת כו'. פי' ר"ל אמר וכי לא למדתי כל כך תורה כמוהו ואמרו לו לא למדת תורה כמוהו וכן הוא בירושלמי ובבבא מציעא בפ' השוכר את הפועלים:

אלפת. למדת אחרים:

גלי. גולה ממקומו וזכות גדול הוא לו שגלות מכפרת עון:

ואנא לא כו'. בתמיה:

למילף. ללמוד תורה לעצמך:

יתיב תלת כו'. לפי גירסת הירושלמי דלעיל צריך להגיה שצם עוד שלש מאות תעניות אחרות אבל בירושלמי לא גרס שנגלה אליו לבסוף:

מאן הוא דכלום כו'. בירושלמי לא גרס ליה וי"ל מי שאינו כלום בתורה ונוהג עצמו כאלו הוא מה כלומר כאילו היה חכם בתורה וכלום השני פירושו מאומה דבר מה וכן רבים:

צם תלתין. בירושלמי גרס תמנין:

אמרין לית ליה כו'. צריך לומר שמן השמים אמרו לו אין אתה כדאי ותענש אם תראנו אמר להו הראוהו לי ויהיה מה שיהיה לבסוף ראה דרגין שלו וכהו עיניו:

דרגין. מדרגות כסאו אשר הוא יושב עליו ובבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (ד' ע"ג):

במעשה דההוא צורבא מרבנן שבקש לראות רבי חייא רבה גרסי' לבר מגוהרקי דר' חייא ופי' רש"י קתדירא מרכבת כסאו ואולי שההוא מרבנן הוא רבי אסי דהכא:

אין תימר כו'. אם תאמר שרב אסי לאו אדם גדול היה תדע מזה:

חד גרדיי כו'. פי' אומן עושה בגד פשתן בא לפני רבי יוחנן ואמר ראיתי בחלומי כאילו הרקיע נופל ואחד מן תלמידך סומכו ותמכו בידו אחת ורמז לרוב זכותו וכחו גדול א"ל

ידעת אותו ומכירו אמר ליה אם יעבירו אותם לפני כלומר כל התלמידים זה אחר זה אכיר אנכי אותו עברו כולם לפניו וכשהגיע לרב אסי אמר זה הוא:

אמר לון כד כו'. אמר להם לחכמים שכשימות הכניסוני אצל רבי חייא וכשמת העלוהו לארץ ישראל אמרו כדאי הוא רב הונא שיבא הכא אצל רבי חייא:

מאן עליל כו'. מי יכניס במערה ויתן רב הונא שם אצל ר' חייא אמר ר' חגי אני אכנסנו:

אמרין כו'. אמרו עליו על רבי חגי בן שמנה עשר שנה היה ורגיל כו':

הכי גרסינן שנין הוה ורגיל בפרק ואלו מגלחין יש שהוא עצמו אמר כן:

ה"ג בירושלמי דכלאים בפרק בתרין אמרין ליה עלותך את בעי כו'. פי' אתה רוצה שתכניס עצמך במערה אצל רבי חייא שאתה איש זקן ואם תמות שם אין אתה משגיח בחיים רק שתשאר שם במערה וכן הוא בירושלמי בהדיא ואמר להם עשו לי דבר אחד הביאו חבל וקשרו אותו ברגלי ואם אני אלא הרי טוב ואם לא תהיו מגררין אותי ברגלי ועשו כן לו:

שררין. גוררין ועיין בערוך ערך שר ובירושלמי גרס גדשין ופי' גם כן מגררין ומוליכין וחבירו בויק"ר פרשה כ"ב ולעיל בפסוק ויתרון ארץ:

עאל ואשכח כו'. גירסא זו יש בירושלמי אות באות ופי' יהודה וחזקיה היו בניו של ר' חייא והיה כתוב במערה של רבי חייא שאילו היו שוים בדיניהם שלא הניחו אחריהם כמותם:

תלה עיינוי כו'. ר' חגי זקוף את עינוי להביט אמרו לו השפל פניך:

נפש כו'. כלומר הנח לו מקום שישכב אצלך:

דיתיב לי'. יש לומר שהושיבוהו בראש ישיבה ולא רצה לקבל ורבי הונא דהכא יהיה א"כ רבי חנינא וכדאיתא בכתובות בפרק הנושא שלא רצה לקבל לישב בראש ועיין לעיל בפסוק כי העושק יהולל חכם וכן משמע בירושלמי דגרס רבי חונא ועל כן ברכו כו':

זרעתיה כו'. ועיין בתוספות בפרק ואלו מגלחין או יש לומר שאמר לרבי יהודה הרחב לו מקום שישב אצלך ולא קבל עליו לישב כדאיתא בפ' ואלו מגלחין דזקף ארוניה ויצא לו וכן מוכח קצת לשון הירושלמי דגרס נפיש לרבי חונא יתיב ליה ולא קיבל עילוהי מתיב ליה כן זרעיתיה כו'. ובספר יוחסין כתב רב הונא ומשם משמע כלשון אחרון כן זרעיתיה כו':

אצל מי כו'. עיין כל זה בב"מ בפרק השוכר את הפועלים (ד' פ"ה):

ורבי חייא אצל מי כו'. לא גרס בפ' השוכר את הפועלים ובלעדי זאת הגירסא נשתנת שם:

בר נפחא. רבי יוחנן נקרא כן:

ה"ג חפון אפוי איקנתא מחצלתא וה"ג בערוך ערך מחצל ועיין כל זה בבבלי בפ' ואלו מגלחין (דף כ"ה). ובירושלמי בפ' כל הצלמים ופירושו נמחקו פני הצורה שעל המטבע ונעשה חלק כמי שהוחלק במחצלים והוא כלי אומן חרש שמחליקים בו הנסרים וכן פירש הערוך ורש"י פי' כלי שטחין בו הגגות בטיט ועיין בערוך ערך מחצל:

אמרין. בשמים לא יראה אותו לאחר מותו כמו שלא ראה אותו בחייו:

אפשר וכו'. והלא היה מת ואף אם לא הוחלקו לא יכול לראותם:

אמר רבי אשיאן כו'. בירושלמי לא גרס ליה וכן הערוך לא הביאו ויש לומר שהצדיקים בחייהם יש להם כח להוסיף עוד שלמות בתורה ומצות מה שאי אפשר לאחר מיתה וכמו שאמרו חכמינו ז"ל יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא וגם דבור פה יש בפיהם מותר מן הבהמה ולא כן הרשעים שכל עוד שמזקינין טפשות ניתוספת בהן ואין להם יתרון רק דיבור פה ואם כן נמצא שאין בין צדיק מת לרשע חי אלא דיבור פה לבד ושאר הכחות נשארים על מעמדם כבראשונה:

ה"ג אלא דיבור פה:

בדברי ריש לקיש גרס בירושלמי בין צדיקים לבינן:

ודאי. כלומר כמשמעו:

אנטלימוס גרסי'. וזהו אנטונינוס וכן הוא בירושלמי פ' קמא דמגילה ובפרק בני העיר:

גזיר כו'. היה מל את עצמו ואמר לרבי ראה מילתי אמר ליה בשלי לא נסתכלתי מימי ובשלך אסתכל בתמיה:

כך דמך כו'. עיין כל זה לעיל בפסוק טובה חכמה עם נחלה:

עד גובתתה גרסי':

ה"ג להספידה דר' ואשרוניהו:

ה"ג האחרון שבהם:

פרק יא

שבתי וראה. שמעביר את הפקק. עי' בב"ר פרשה ע':

בגלקטיקא. עגלה תשובה וקלה ביותר ובו נושאים את הזקנים בלי תנועה ונדנוד ועיין דוגמתו במדרש חזית בפסוק אתי מלבנון כלה ובפסוק קמתי:

לשכמו. כלומר צדיקים כיוצא בו גבורים כיוצא בו וכדאיתא בב"ר פרשה ע"ד:

מעין דוגמא כו'. עי' בב"ר פרשה ע"ג:

סאסי. ראשי השבלים נקראים סאסא ועי' בערוך ערך ססא:

ה"ג כסבורה שהוא סועד ועי' זה בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים:

קודיה. קידה חרס לשתות בו:

קניה. מקל לסמוך עליו שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאיתא במס' גיטין בפרק מי שאחזו:
קשרתיה. חוגר שקושרין על המתנים לילך בזריזות ובפי' רש"י בפ' כ"ג דסנהדרין משמע שהוא טלית לכסות בו וכל זה בפסוק וכל אשר שאלו עיני:
לנבונים עושר גרסי':
ה"ג א"ל יהושע בך אני כו'. ופי' כן אמר משה ליהושע וכן הוא בהדיא בספרי ובפסיקתא זוטרתי:
אונקי. משקל קטן שקורין אונ"ץ וחבירו בריש איכה רבה כלומר שבכל דור ודור נפרע מעט מאותו עון:
חבל של חמשים. כלומר הירדן שלא היה רחב רק כמדה של חמשים אמה וכל זה הוא בפרשת וילך:
ידודון ידודון כו'. עי' זה במדרש חזית בפסוק הנה מטתו:
ה"ג מה ידודון ידודון ידודון בהליכתן כו'. עביד קומיס קלטור גרסי' ופי' מושל ועי' בויק"ר סוף פ' כ"ח ובמגילת אסתר בפסוק קח את הלבוש:
פסילתן. עיין זה בשמ"ר פרשה מ"ו ולקמן בפסוק גם במדעך:
והיום כל הדין עותר כו'. והיום ביום המיתה לא עמד לו כל העושר ההוא:
מפגיע. מתפלל כדמפרש והולך:

פרק יב

כי גם לא ידע:
ה"ג טובה אמר ריש לקיש זו חכה ועי' במס' סנהדרין בפרק הנשרפין [דף פ"א:] בפירוש רש"י:
ה"ג טעמן דרבנן נאמר כאן רעה ונאמר להלן במצודה רעה מה רעה האמורה להלן חכה יורדת לגרונו של דג וחונקתו אף רעה האמורה בכאן אסכרה עלתה בגרונם ומתו רבי ברכיה כו' עד אלא זו חכה שצדה בים והיא צדה ביבשה:
ואינה צדה ביבשה כו'. ואם כן מהו זה שסתם הכתוב ואמר מצודה רעה שמשמע שצדה בכ"מ אלא זהו חכה:

פרק יג

גם זה ראיתי כו':
זהו מחשבתן כו'. עיין כל זה לעיל בפסוק יש רעה ראיתי והגירסות נשתנות במקצת:

קנה מאזנים ומחק כו'. משנה הוא במס' כלים פרק י"ז וע"ש בפי' הרמב"ם ור"ש ובערוך ערך אסל:

אף על פי כן. ולכן אמרו לבסוף כדאיתא בבבא בתרא בפרק הספינה:

פרק יד

עיר: ה"ג עיר קטנה זה העולם:

כמנון ועקמון. פי' הערוך אורב שאורבים משם אנשי המלחמה ובנינים עקומים לבא עליהם בעקיפין ובתחבולות תעשה מלחמה:

פרק טו

ומצא בה איש מסכן:

ווי ריקייא כו'. עיין זה בב"ר פרשה ל' ופרשה ל"ג:

ווי ריקייא. אוי לכם אתם הריקים למחר יבא המבול עשו תשובה והיו אומרים לו אם יתחיל הפורענות מביתו של אותו איש יתחיל:

שלא יכנס עבד למצרים. לשבור בר וה"ג בילקוט מקץ:

ושם זקנו ושם זקנתו. לא גרסי' ליה בב"ר פרשה צ"א:

שמנען כו'. וזה היתה כוונתו הסרוחה בגזרת עבודת פרך כדאיתא בשמות רבה ריש פ' א':

שהוא גדול מיצר טוב כו'. עיין מזה לעיל בפסיק טוב ילד מסכן:

טוביה כו'. אשרי לו למי ששומע לו:

דל. הוא יצר טוב:

פרק טז

ואמרתי אני טובה חכמה כו':

ה"ג אלא זה זקן שהוא יושב ומסכן כו'. שעושה דבריו רשים ודלים שהוא עצמו אינו עושה אותם:

פרק יז

דברי חכמים בנחת כו':

אלו הדרשנים גרסינן:

זה עמרם ובית דינו. שחזרו מהסכמתם ושמעו לקול מרים שאמרה להם קשה היא גזירתכם מגזירתו של פרעה וכדאיתא בפרק קמא דסוטה:

אחר הגפה. לשון מגיפי דלתות כלומר אחורי השער והחומה וכהאי דתנינן בפרק אלו מציאות מצאה אחורי הגפה:

נמנו. כדאמרינן נמנו וגמרו:
עד כאן העולם יתקיים. כלומר עד כאן הגיעה קיום העולם ושוב יבטל או הוא לשון תימה וכי בזה יתקיים העולם שלפיכך גזר הקב"ה על פריה ורביה כמו שנאמר לשבת יצרה ושוב חזרו בהם בעצת מרים ועליה נאמר דברי חכמים וגו' ועיין בילקוט:
ולא הות בדינא כו'. יש לפרש דין שמים לא ניתן שיתקיים גזירתו ונראה דצריך להיות ולא הוות בחיליה פי' ולא היה בכחו שישגחו על גזירתו באופן שתתקיים:

פרק יח

טובה חכמה מכלי קרב:
זיינם. יעקב לבניו ומחנהו:
לג' דברים כו'. בפי' רש"י בפ' וישלח למד למלחמה מדכתיב והיה המחנה הנשאר לפליטה:
שטר חוב. של ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועיין בפי' רש"י בפרשת וישלח:
הבושה. שמכר הבכורה כן פי' רש"י בפרשת וישלח:
לא אתה הוא יואב. שמשמעותו אב לישראל ואין אתה אלא קוצר ומכלה היפוך אב הרחמן ועיין בבראשית רבה פרשה צ"ד:
קוצר את גרסי':
שמא למלחמה. מיד ועיין כל זה בשינוי מעט בב"ר פרשה צ"ד:
מנינן כו'. דרש אמוני מלשון מנין ומלשון נאמן:
ה"ג בכרי שמו נשא ידו במלך כו':
מנן את ידעית. כלומר מניין את יודע שהוא חייב מיתה ואולי לא יטיב בעיני ה' למוסרו לך:
אנא אזיל גרסי':
ומחטא ליה. לשון פיוס כד"א בן המתחטא על אביו שהוא לשון פיוס ונקי ועיין בערוך ערך חט:
והדא אכסניא. ואפילו זה היחיד הוא אכסניא בינינו ואינו בן עיר:
אמרין לה כו'. אמרו לה בני העיר אף אם היה הטוב שבעיר ניתן אותו לו:
ציפריא. י"ל קישורי העקלים סביב הכתלים ועיין בערוך ערך צפר:
שיגמיא. צירי דלתות ועיין בערוך ערך שגם:
ונעץ חרב. ללמוד תורה וגם הוא מלחמה:
כל מי כו'. בפרק חלק מאריך בזה:
ספקלי. ר"ל ממונה לעשות משפט כתוב במחוייבים ועי' בערוך ערך דמס:

סקיווי פטריי. מצאתי פירושו ראש הסופרים בלע"ז:

פרשה י

פרק א

זבובי מות:

זבוב אחד שמת וכו'. מדכתיב יבאיש יביע לשון יחיד שמע מינה שאינו מדבר אלא בזבוב אחד וא"כ אינו אלא משל על החטא וכדמפרש והולך:

דרש ר' עקיבא. עיין בסנהדרין דף נ"ב ובסוטה דף מ"ח ובירושלמי דפ"ק דקידושין נשתנת הגירסא במקצת:

ה"ג דורשי רשומות אומרים האדם נידון אחר רובו ולעולם ימוד אדם עצמו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה כו' ועיין בפ"ק דקידושין:

מביעין. פי' מדברים כמו יום ליום יביע אומר או פי' מוציאין כד"א דלא מבע דמא ועיין בפרק הספינה:

סכלות מעט זו גזירתו כו'. מפני שאצלו היה עונש מיתה קורא אותו סכלות וכדלקמן בסמוך גבי אליהו הנביא:

ה"ג של דוד סכלות מעט ואתה כו':

פרק ב

לב חכם לימינו:

כל עיקר. כלומר מכל מקום ועיין זה בבראשית רבה פרשה מ"א:

אשמאלה אין כתיב גרסינן:

מחציף. מעיז פניך:

אין הוה שמע כו'. ואם היה שומע לדין הרי טוב ואם לא היה אומר לבן ביתו אשמאיל לו כלומר הכריחהו שלא בטובתו שכל דבר מה שכנגד רצונו של אדם נקרא לו שמאל כמו מה שהוא כרצונו הוא מיומן ומכוין לו:

מחמי ליה כו'. י"ל הראה לו כלי שמקטפין בו את העוללות לומר שאם לא ישמע שילקה ובאות אמת מצאתי בשם נ"א ומחי ליה קטיף מן הדין גיסא:

ויקם יעקב כו'. הקדים הזכרים לנקבות ועשו שהיה להוט אחר הנקבות הקדים הנקבות שנאמר ויקח עשו את נשיו וגו':

ה"ג עשו הרשע שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו:

פרק ג

וגם בדרך כשהסכל כו':

טפשא כו'. השוטה חושב שכל העם שוטים כמוהו וזהו ואמר לכל סכל הוא על כל אדם הוא אומר זהו סכל והוא אינו יודע שהוא לבד סכל וכל העם חכמים:

פרק ד

אם רוח המושל וגו':

ורוח אלהים כו'. עי' בפתיחה דאיכה וזכור את בוראך:

היכן הרגו. עי' לעיל בפסוק מקום המשפט ובאיכה רבה בפסוק בלע ה' ובפסוק מחטאת נביאיה:

דכתיב בדם איל גרסי':

ולא עמד. באיכה רבה גרס ולא אידמו:

ה"ג והשתא דאמר להו לית הכי. כלומר אחר כל דברי תשובתם אמר אינו כן כדבריכם:

אמרו כו' קבילו. כן אמר לנו קבלו דברי:

קאימנן גרסינן:

שהשוה עצמו כו'. השוה את עצמו כאחד מהם ולא היה מתנשא עליהם:

פרק ה

יש רעה כו':

כשגגה היוצא כו':

חד בלעא כו'. דבר שחנקו בגרונו והלך והביא לו איש אחד מאלו דבר פנדירא שיוציא בלעו ע"י לחש ואחר כך שאל ריב"ל לאותו איש מה אמרת עליו וא"ל פסוק פלוני אחר פסוק פלוני אמר ליה נוח היה שקברו לבנו כדי שלא תאמר פסוק זה וריב"ל אמר כן על עצמו וכן היה לו שמת אותו הבן ובערוך ערך בלע גרס בר בריה דריב"ל:

ר' ירמיה דשבשתא כו'. עיין זה סוף מדרש איכה בפסוק נפלה עטרת ראשנו (פ' ה' י"ז):

מאן מאית קדמאי גרסי'. פי' מי ימות ראשון אני או אתה:

כל עלמא כו'. כל העולם מתפללין על חייך לטוב ואתה אמרת כן אמר אם יבא העת מה בכך בדברי האלה ואם יבא מלאך המות שיקחני מה יאמר לו לא תבא אצלי כי לא אבא אליך שרבי ימות קודם ואף אם יהיה כן יהיו הם אומרים ברוך כו':

ה"ג לא אתת לגבי לית אנא כו':

וכן הות ליה. שהוא מת קודם וכל זה להשמיענו שאל יפתח אדם פיו לשטן:

אף אין בניך כו'. שנאמר כה יעשה לך אלהים כו' ודרשו חכמינו ז"ל בפרק אלו הן הגולין מכאן שקללת חכם אפי' על תנאי באה:

פרק ו

נתן הסכל גרסינן:

בשער התוך. עי' לעיל בפסוק ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט (פרשה ג' ט"ו):

פרק ז

ראיתי עבדים כו'. עיין בב"ר פרשה פ"ו:

סריס. כמשמעו ועי' זה במס' שבת בפרק שואל ושם יש שראה אותו שלא היו מנעלים ברגליו והתם גרס רבי יהושע בן קרחה:

שמע לי חלופיהן. שמע ממני תחתיהן:

שקדמו הכתוב כו'. הכתוב הקדים אותך ששקר אמרת שעל סוס בן חורין שהרי כתיב ראיתי עבדים על סוסים:

טרף כו'. הכה ראשו על הכותל והחומה ומת שם רשעים ירקב לדראון עולם:

פרק ח

חופר גומץ:

שנקרא נחש. תרגום של נחש חוי:

היו טמירין כו'. עיין כל זה בב"ר פ' ע"ט ובמדרש אסתר בפסוק גם ושתי:

לא יברח. בב"ר גרס לא מתצדא:

נפש בר נש גרסינן:

וניתסאי. ונתרפא שהיה החול אוכל את בשרם בקעים בקעים כדאיתא בפ' במה מדליקין [דף ל"ג]:

מוי דמוקד. מים חמים של טבריה:

עשה אטליס כו'. גם ר"ש עשה אטליס:

ה"ג וכל הן דהוה מית טייף וסליק ליה:

וטמריה גרסינן:

בגריבה קרדימא. מיני שווקים הם ובב"ר (הגירסא) נשתנת:

ה"ג בשוק דבר קרדימא:

גוד חמי לי גרסי' וה"ג בב"ר ופירושו הוציא והראהו לי:

ה"ג אמר גוזר אני על דין כו':

מנפק לי כו'. כשיצא לו ר"ש:

ה"ג שמע קל דינקאי ספרא בן יוחאי כו':

דינקאי ספרא. כך היה שמו ואמר דרך לעג בן יוחאי מטהר טבריה והרי מוציא אחריו מת וה"ג בב"ר בהדיא:

אמר אם לא כו'. ר"ש אמר כן ועיין בבראשית רבה הגירסא יותר ברורה:
לא הימנוה יתיה גר'. פי' לא הייתי במנין ועיין בבראשית רבה פרשה ע"ט:
ה"ג כל הספיחין מותרין:

פרק ט

מסיע. **בשכר שתי בקיעות**. דייק מדכתיב ויבקע עצי עולה עצי תרתי משמע:

פרק י

אם קהה הברזל: ה"ג לא פנים ואין הרב כו'. ועיין זה בפ"ק דתענית:
נתקהה התלמיד. שאין הרב מרוצה לו להסביר תלמודו:
שנאמר ברזל וגו'. הביא ראייה שהתלמיד נקרא ברזל שנאמר ברזל בברזל ודרשוהו חז"ל בפ"ק דתענית על התלמיד שמחדד את רבו כברזל המחדד ברזל חבירו:
ה"ג קלקול מעשים יש בתלמיד:
מותיר לו. מוותר אצלו:
הכי גרסי' קלקל עליו בחילך. כלומר לחזור עליו כמה פעמים בכל כחו וכמעשה דבסמוך גבי אינשי אולפניה כו' נשכח ממנו תלמודו והיה הולך ובוכה:
לבי עולמין. היה הולך לבית הקברות ובוכה. קבר נקרא בית עלמין ועיין בויקרא רבה פ' י"ב:
מדכי הוה כו'. מתוך שהיה בוכה נראה לו בחלום שהיו אומרים לו זרוק בי שלשה צרורות ואני אבא:
קלי. צרורות כד"א שקל קלא פסק ביה כפרצידא דתותא קלא וכן רבים:
אזל כו'. הלך אותו תלמיד אצל פותר חלומות וספר לו המעשה ואמר לי' אמור כל פרק ופרק שאתה שונה שלש פעמים ויבא ויתקיים לך תלמודך שלא תשכחנו ועשה כן וכן היה לו שלא שכח שוב:

פרק יא

אם נקהת אומה כו'. אם שניהם של ישראל כהות מן הרעב:
קשה כחה כברזל גרסינן:
יוותר הוא להם גרסינן:
אם ישוך הנחש כו'. עיין כל זה בויקרא רבה ריש פרשת אמור ובבמדבר רבה ריש פרשת חקת:
מתגרה בבני אדם גרסי':
ה"ג א"ר שמואל בר נחמני אומרים לנחש מפני מה לשונך כו':

מטורף. יש לומר מנומר שהכל מכירין אותו מרחוק או יש לומר מושלך וגורר על הארץ בלי רגלים:

ספקלאטור. ההורג המחוייבים מיתה למלך:

ירדו מלאכי השרת. עיין זה בבראשית רבה פרשה כ':

מדמיין כו'. המלכיות מרומזים בפסוק זה ועיין שוב בב"ר פרשה ט"ז והספר חסר פה:

אומרים לחדקל כו'. עיין גם זה בבראשית רבה פרשה ט"ז:

פרק יב

דברי פי חכם כו'. עיין זה ריש מדרש אסתר ובמדרש חזית בפסוק קמתי תמצא הטעם למה חזר ואמר דעבר כו':

פרק טו

עמל הכסילים גרסי':

שעומד. יש לומר עומד ואינו חריף להבין דבר מתוך דבר כדאמר סכין שעמדה ובא"א כתב נ"א שאינו עומד:

לא היה לו לילך. בתמיה:

זה יפתח כו'. עיין זה בבראשית רבה פרשה ס' ובויקרא רבה פרשה ל"ז:

תרייה. כמו תרווייהו:

תרייה ספת גרסי' והוא מלשון יש נספה:

ונקבר במקומו. כל אבר ואבר במקום שנפל שמה ובויקרא רבה הגירסא מתיישבת יותר:

מאתים שנה. במקומות הנ"ל לא גרס ליה:

וה' עמו גרסי':

פרק טז

אי לך ארץ:

הכי גרסינן רבי מאיר אומר רוחות היו כו' וטעם פלוגתייהו תמצא בריש מדרש חזית:

דאיתמרטת. נשמטת ונתרטשתו נתגלגלה עליו ומיעכה אותו ועיין בערוך ערך מרט ובאות אמת פירשו מלשון מרמוטה הנזכר בבראשית רבה בפסוק ויפל אלהים תרדמה פי' שינה כבידה:

והסרסור כו'. כדמפרש ואזיל התובע תובע והנתבע כו':

הכי גרסינן התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע ביניהם אמר רבי סימון כו' וכן הוא בירושל' בפרק זה בורר ובפרשת שופטים רבה:

ה"ג מן הדין קרייה ויאמר זאת אומרת וגו' ויאמר המלך קחו גו':

פוקרין. פי' הערוך גיזי צמר כלומר הייתי חונקו ומצער אותו ורבים המה בספר הזה:

אנפילוגיס. מפליג ומתענג ובילקוט מלכים גרס התחיל פיו נובע בחכמתו:
כלום ברא כו'. אלא לחלק לעת צורך ולפיכך אמר גזרו כו':
ה"ג שתי ידים אלא צפה הקב"ה שעתיד דין זה להיות לא עשה אלא אמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו על אותה כו' ועיין בילקוט מלכים ושם הגירסא יותר ברורה:
לא עשה. כלומר לא עכב לא נשאר בדבריו אלה אלא אמר תנו כו':
בשלשה מקומות כו'. עיין בפרק אלו הן הלוקין:
מלכי יהודה. כולם היה לבם שלם עם ה' יתברך ככתוב בספר מלכים:

פרק יח

בעצלתים ימך. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה י"ט ובמדרש חזית בפסוק נרד וכרכום:
גלי דכסיא. עיין בפתיחא דאיכה שקדתי ואהיה כצפור:
לא דמי הדין רסיסא כו'. עיין בויקרא רבה פרשה י"ט:
מה הדין. כמו מהדין כלומר מן הדין:
נעשית דוה. בויקרא רבה דייק ימך המקרה כמה דאת אמר את מקורה הערה:
נעשית זבה. וזהו ידלוף בית:

פרק יט

פעמים נענה כו'. עי' זה לעיל בפסוק ונתתי את לבי:
קרא יתיה כו'. קרא אותו שכן אחד ראה אנשים עומדים מרקדים ומטפחין והיו נותנין להם מאכל ומשתה תמר ריש לקיש זהו טוב אף אני אקום וארקד ואזמר וקם ורקד וזמר ונתנו לו חבית אחת יין ישן:
ויהבון ליה גרסי':
עתיק גרסי':

פרק כ

גם במדעך מלך כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה ל"ב:
אין נדמה אלא שתיקה גרסי':
קרסיות. לפי ענין הוא לשון שמיע וי"ל מלשון קרסין שפי' עת וזמן ועיין לקמן ריש פסוק אם ימלאו:
ה"ג בויקרא רבה ויקצוף וישבע וגו' ר' אבהו בשם ר' תחליפא כו'. עד למנוחה אחרת רבי ביבי בשם רבי יהושע בן לוי כו' עד למנוחה אחרת ובעל כנפים יגיד דבר אמר רבי בון בשעה כו'. עד והיה העולם:

ה"ג שהאדם ישן הגוף אומר לנשמה והנשמה לנפש והנפש למלאך והמלאך כו' כן הוא בויקרא רבה פרשה ל"ב ובילקוט:

דברי כוש. ודרשו חכמינו ז"ל בפרק ואלו מגלחין זה שאול שהיו הכל מודים בצדקתו כמו שמודים בשחרותו של כושי:

פרשה יא

פרק א

שלח לחמך. קצת מאמר זה תמצא בפרק בתרא דיבמות:

מה מעשה כו'. מעשה טוב שבשבילו נצלת:

עיגול. פת לחם:

שצרה. כלומר שצרה ודאית:

ה"ג ונשתטפינון באיצטרכיא. פירוש נשתתף כלנו בצרכי מזונות שיש לנו ומי שיש לו נחלק בשוה עם מי שאין לו דרך צדקה וחסד והיא שעמדה להם שניצולו לבסוף:

איצטרכיא. צרכי מזונות ועיין בב"ר פרשה ס' וכן פי' הערוך:

שהשליכה למים מהלכין גרסי'. פי' החיה המשיכה והשליכה את הספינה למקום מים מהלכין והלכו לשלום:

תנון כו'. ספרו המעשה לר"א:

מקפל. נראה דצריך להיות מטייל וכדלקמן ועי' לעיל בפסוק ויתרון ארץ:

בשוניתא גרסי'. פירש הערוך בחוף הים:

אוטפיטא. פי' הערוך שליט ומושל:

כד המיניה. כשראת אותו:

אתצידון. נתפסו ונשבו:

ספפסא. פי' הערוך מקום יועץ המלך:

אמרין מאן אזיל כו'. אמרו היהודים מי ילך ויפייס המלך עלינו ואמרו זה לזה בר קפרא ילך שהוא חשוב בבית המלך אמר להם בר קפרא הידעתם שמלכות הזאת שאינו עושה כלום בחנם:

עבדא מידי. כלומר עושה ולא מידי וכן לקמן בסמוך עבדא כלום עושה ולא כלום בחנם ומותר האדם מן הבהמה אין ת"י מידעם:

סב יתהון כו'. קח אותם והתפייס עלינו א"ל יהיו אלו דינרין ממושכנין אצלך תחת חמשה סלעים שנתת לי ועמך יהיו נצולים תחת מאכל ומשתה שהאכלתני והשקיתני בביתך ואת לך בשלום בכבוד גדול וקרו עליו רבותינו שלח וגו':

הוה מטייל כו'. היה מטייל על חוף הים הגדול וראה ספינה מטורפת בים וכהרף עין נטבעה כל מה שהיה בתוכה וראה איש אחד שישב על קרש אחד מן הספינה ומגל לגל היה עולה ליבשה כשהוא ערום והיה מחבא ומטמין את עצמו בחוף הים ויקר מקרה עת שעלו ישראל לרגל ואמר להם הרי אני מן בני עשו אחיכם תנו לי מעט כסות לכסות אותי בו מצד מטה שערער אותי הים ולא נשאר אצלי שום דבר:

דערעני ימא גרסי'. ודוגמתו אמרו גבי סוטה מערערין אותה בעל כרחה:

אמרין ליה כו'. אמרו לו ישראל כך יהיו מעורערין כל בני עמך:

תלה עיני וחמא ית רבי אלעזר. פי' תלה והגביה עיניו וראה את רבי אלעזר שהיה מטייל ומהלך בתוך בני ישראל אמר לו רואה ומבין אני שאתה איש זקן ונכבד מאומתך ואתה מכיר בכבודן של הבריות ויען כן תנה לי מכסה שאכסה בו תחתיתי שערער אותי הים והיו על ר"א שבעה מלבושי כבוד ופשט אחת ונתנה לו:

ה"ג שלח חד ויהביה ליה:

אובליה כו'. הביאו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מאתים דינר והרכיבו ארבע עשרה פרסאות ועשה לו כבוד גדול עד שהכניסו לביתו לאחר ימים מת הקיסר הרשע והיו ממנין אותו לקיסר תחתיו וגזר על המדינה ההיא על האנשים להרוג והנשים לבוז על שאמרו לו כן יערערון כל אומתיך:

וסלק כו'. ועלה ועמד לפני שער המלך ואמר אל העומדים בחצר המלך לכו ואמרו למלך יהודי אחד עומד לפני השער וחפץ בשלום המלך וכן עשו ואמר המלך הכניסוהו וכשראה אותו המלך הפיל את עצמו מכסאו ונפל על פניו ארצה:

אע"פ דהינון כו'. אע"פ שהם חייבים לך תניח אותם ותרחם עליהם:

יהיו לך יהיבין כו'. יהיו לך נתונים תחת מאתים שנתת לי והמדינה כולה תהא נצלת בשבילך תחת מאכל ומשתה שהאכלתני והשקיתני ולך לבית גנזי וקח לך ע' לבושים תחת הלבוש שנתת לי ולך לשלום אל אומתך ואניחם בשבילך:

לבי געא. נ"ל שצ"ל לבי גזא ופי' בית אוצר כהאי דאמרינן בפרק שלוח הקן כל היכי דאיתנהו בי גזא דרחמנא קיימי:

הוה נסב כו'. בכל יום לקח פת לחם אחד והשליך לים הגדול יום אחד הלך וקנה דג אחד וקרע את בטנו ומצא בו סימא אוצר טמון מרגלית או אבן טוב אמרו לו זהו האיש שעמד לו פת לחם שהשליך שם שמתוך כך הרגיל הדג את עצמו לבא שמה וניצוד וקראו עליו המקרא הזה שלח כו':

עובדא הוה כו'. מעשה היה בסוחר אחד שהיה מהלך בדרך:

הכי גרסינן בדרך בהדי אסרדיוט כו':
אסרדיוט. פירש הערוך שר ממונה לעשות הדין בהדיוטות:
הכניסו. הסוחר הכניס להסרדיוט והאכילהו והשקהו לאחר ימים נתפס אותו סוחר על שהיה מוכר בגדים מלוכלכים בדם:
ה"ג איתצוד ההוא פרגמטוזטוס דהוה מזבין מנין מגעגעין בדמא:
מגעגעין. מלוכלכין ועיין בערוך ערך געגע והיו חושדין אותו שהוא ליסטים שמע אותו אסרדיוט ובא אצלו א"ל מה אתה עושה פה ספר לו המעשה א"ל כשאתה יוצא להיות נידון אמור להם פלוני סרדיוט מכיר ויודע עלי זכות:
אימא להו גרסי':
ה"ג זכו כד נפק למתדנא אמר פלוני חכים עלי זכו:
אמרין כו'. אמרו מה זכות אתה יודע לזה אמר להם אחיו של הנהרג היה חייב לי ולא היה לו מה יתן לי ולקחתי את בגדיו שירש מאחיו ונתתי אותם לזה שימכרם בשבילי אמרו איש נאמן קבלם מנאמן והוא יוצא לזכות ולפטור:
לדימוס. לפטור ועיין בערוך ערך דמס:
אמר לו הקדוש ב"ה כו'. עיין כל זה בבראשית רבה פרשה מ"ה:

פרק ב

תן חלק לשבעה:
בין ברכיו וגו' גרסי' וסיפיה דקרא שבע פעמים כו' עד ויהי בשביעית:
וגם. שני ריבויין ומכח הי מנייהו מפקת אתרבו שלשתן עצרת וראש השנה ויום הכפורים:
שמל משה לשבעה. מאברהם עד משה שבעה דורות אברהם יצחק יעקב לוי קהת משה עמרם ויהושע הוא דור שמיני:
הכי גרסינן ר' לוי אמר תן חלק לשבעה אלו שבעה ימי סוכה וגם לשמונה ביום שמיני עצרת ועיין בילקוט:
איתשיש כו'. נעשה תש וחלש ונתגלה זרועו נאתה אותו אשתו ושחקה ובכתה ואמרה אשרי לי מה היה חלקי טוב בעולם הזה אשרי לי שנדבקתי בגוף צדיק הזה ובכתה ואמרה אוי שזה גוף צדיק יקבר באדמה וכשמת אמר לה אנכי מת אבל לא ישלוט בי רמה אלא תולעת אחת תנקר לעתיד אחורי אזני שזמן אחד הייתי נכנס ושמעתי קולו של אדם אחד מחרף ואיתא בבבלי בבבא מציעא בפ' השוכר את הפועלים ששמע מאחד שחרף תלמיד חכם:

והות ספיקא כו'. היה ספק וכח בידי לעשות בו דין ולא עשיתי וכשמת נתנוהו במקום גוש חלב והיה ר' שמעון אביו נראה בחלום לאנשי מרונאי ואמר להם עין ימין א' שיש לו כלו' ר' אלעזר בני ואין אתם נותנים אותו אצלי והיו אנשי מרונאי הולכים למקום גוש חלב ורצו להביא את ר' אלעזר ואנשי גוש חלב יצאו ורדפו אחריהם במקלות ובחניתות:
במורניתא. פי' בחניתות ועיין בערוך ערך מרן. והטעם מפורש בבבא מציעא בפרק הפועלים שכל זמן שהיה נתון שם לא באה חיה רעה בגבוליהן:
חד זמן קריב כו'. זמן אחד הגיע יום צום כפור אמרו אנשי מרונאי הרי הגיע השעה שנביא אותו:
עד דאינון בקיין גרסי'. פי' בעוד שאנשי גוש חלב טרודין בכבוד היום לא ירגישו בנו:
בקיין. טרודין וחפוזין עיין בערוך ערך בק:
אזלון כו'. הלכו ורצו להביאו ויצאו שני נחשים של אור התחילו מהלכין לפניהם:
ה"ג תריין חויין דנור. פי' שני נחשים של אור ואש:
דאנן מייתינן גרסי'. פי' אמרו אנשי מרונאי הרי זו היא השעה שנביא אותו שהרי מן השמים מסייעין אותנו:
וכיון כו'. וכיון שהגיעו למערה שהיה נתון בתוכה עמדו להם הנחשים מן הצד אמרו מי יכנס ויביאנו אמרה אשתו אני אכנוס ואביאנו שיש לי בו סימן נכנסה להביאו ומצאה אותו תולעת יושבת ונקרה אחורי אזניו:
ה"ג בעית מרים יתיה שמעת כו'. פי' רצתה להרים אותו משם שמעה בת קול אומרת הניחו לבעל חוב שיגבה את חובו הביאוהו ונתנוהו אצל אביו מאותה שעה לא היה נגלה ר"ש לאנשי מרונאי:
מקדירות. שחורות שר"א היה מצער אותו כדאיתא בפ' השוכר את הפועלים ורבי היה אומר לאביו ואביו אמר לו יפה והגון עליך שתסבול ממנו שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל כשמת ר"א שלח ר' ותבע את אשתו שתנשא לו:
ומה עבד כו'. ומה עשה ר"א שלא עשיתי כמותו אמרה לו כשישב ועוסק בתורה היה עוסק כל צרכו ואח"כ אמר כל יסורים של ישראל יבואו עלי והמה באים וכשהגיע שעה שיעסוק בתורה אמר כל אחד ואחד ילך לו למקומו אמר לה ר' אף אני אעשה כן קרא להם יסורין שיבאו והיו באים ואח"כ רצה שילכו להם ולא הלכו וי"א י"ג שנים מיום ליום היה חושש בשיניו ועיין זה בב"ר פרק צ"ו ופ' ק':
ה"ג שלח ואמר לה ואמרה ליה שמעתי כו' פי' שלח ואמר לה איך שקבל יסורין אמרה שמעתי כו' שהרי מ"מ אין מעשיך שוין לו:

וגם לשמונה כו'. טעות סופר הוא במקום הזה והוא סיום מאמר שלמעלה וכמו שהגהתיו:

פרק ג

אם ימלאו העבים:

קירסו. שעתו וזמנו ועיין בערוך ערך קרס:

פרק ה

כאשר אינך יודע כו':

שבעה דברים. במס' פסחים בפרק מקום שנהגו [דף נד:] ויש שם חילוף קצת:

כי יום נקם בלבי. ודרשו חז"ל בפ' חלק לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי:

פרק ו

בבקר זרע זרעך:

בבכיר כו'. עיין כל זה בב"ר פ' ס"א:

ר' יהודה ור' נחמיה כו'. עיין בב"ר ותמצא דעת יש אומרים:

פרק ז

ומתוק האור. הכי גרסינן שיזכה לראות האור ההוא:

פרק ט

שמח בחור:

בקשו חכמים כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה כ"ח ולעיל בפסוק מה יתרון:

הקוסטנור. ממונה העושה משפט באנשים המחוייבים מיתה למלך:

תרבה בחזירה גרסי' וה"ג בילקוט כלומר שעל כל פנים אגיע אותך ותיגע בחזרה:

בכניסה. לרוחב המים והיה בורח מפני רודפיו:

צדון יתיה כו'. צדו ותפסוהו ואמרו לו תן לנו מה שיש לך אצלך ואמר להם קחו לכם מה שיש אצלי אמרין ליה אתה סבור שאין אנו מבקשין להוציא רק מה שיש אצלך עכשיו אנו תובעים ממך כל מה שיש אצלך וכל מה שגנבת כל השנים הללו שהיית גונב:

ה"ג את סבור לית אנן מפקין אלא כל דאית גבך האידנא אנן תבעין מינך כל דאית כו':

ביש גדא כו'. רוע המזל ואטום המזל למזונותי אתה רואה ולחבוש שאני תפוס בו אין אתה רואה שהרי למחר מוציאין אותי ושוחטין אותי:

סקר. מביט:

ארגסטירין. לפי הענין הוא מיני מאכלים שונים:

אייתי טימי כו'. הביא אוצר דמי שווי מה שאכלת אמר הרי הכרס לפניך קרע אותה והוציא ממנה מה שאכלתי החנוני שהיה פקח מה היה עושה לקח מחצלת אחת וכרך אותו בן בליעל בתוכה והניח אותו כך על פתח שער חנותו וכל מי שעבר א"ל בבקשה ממך הטל לכיס של צדקה דבר מה ותזכה עם המת הזה שנקנה לו תכריכין עבר איש פחות וגרוע:

ביש סניה. איש שמנהגו רע סניה פי' מנהגו וחברו תמצא בבראשית רבה פרשה נ' סיניתא בישא לפי משמעות המאמר כן פירשו שם המבאר על הגליון אכן רש"י ז"ל פירש שם מכוער ונבזה כדאמרינן סניא הדא דר' פי' כעורה זו ששנה ר'. וא"ל לחנוני עדיין זה רוע מזל ואטום מזל מושלך פה הניחוהו וילך לו ואמר ליה החנוני בחייך הנח אותו מושכב פה עד שאגבה ואצרף פרוטות שהוא חייב:

בישא גדא כו'. דוגמתו עי' במדרש אסתר בפסוק ויבז בעיניו:

דאסתנפנוי. לשון סניף וכן פירש בא"א כלומר שאחבר ואצרף יחד הפרוטות שהוא חייב לי:

כיון דאיסתנפנוי כו'. כיון שצרף והגביה פרוטותיו אמר לך לגרעון ולדראון:

ה"ג להבחר בזקנתך תורה שלמדת בילדותך. ופי' שנבחר ונתמנה ראש בזקנותו:

ה"ג כי על כל אלה וגו' עליו לשלם שכר כו':

מפסיל. פוסלן לאמר אין בהן אחת ראויה לי:

ה"ג הידא איתתא. פי' איזה אשה ראויה שאני רוצה אותה וחפץ בה:

ביש גדא. רוע המזל וטמון המזל איזה אשה תרצה לקחת אותך מעתה נחירים שלך נוטפות ואזניך כבדים משמוע ועיניך כהות מלראות:

ולא הייתי כו'. בתמיה:

פרשה יב

פרק א

והסר כעס:

כל טילוי כו'. י"ל המתגאה ומתנשא וחכם יחשב בעיניו הוא כעסן ומדקדק על כל דבר המנגדו וכל כעסן הוא טפש כמו שנאמר כעס בחיק כסילים ינוח:

טילוי. מלשון וינטלם וינשאם:

סירוי. מלשון סר וזעף:

תנינן עקביא כו'. עי' כל זה בויק"ר פרשה י"ח ובמס' שבת בפרק השואל:

ה"ג מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי כו':

והגיעו שנים וגו' גרסינן:

היסורין. רוצה לומר ימי היסורין:

לא זכות. פירש"י בפ' שואל [ד' קנ"א:] כלא דבר לזכות בו שכולם יהיו עשירים ולא חובה לאמץ לב ולקפוץ יד:

פרק ב

עד: **קלסתר פנים**. בויק"ר ובפ' שואל יש בה חילופי גירסות:

ה"ג ושבו העבים אחר הגשם:

פרק ג

הצלעות. גם פה יש חילופי גירסות וע"ש ונראה דגרסי' שומרי רבית אלו ארכבותיו והתעותו כו' ועי' בויק"ר פרשה י"ח:

בת קול כו'. בויק"ר גרס שמשם יוצא הקול:

פרק ד

השפתות. השפתים:

פרק ה

מזמנין לסעודה. פירושו של צווחין ליה ואינו דברי הספר עצמו:

ה"ג צווחין ליה לאלתר כו':

ה"ג איש תמן מסקין אית תמן מחתיתין אמר לא איזיל ובויק"ר ל"ג ליה:

הוא ר' לוי. פי' על חורנא אמר ואינו מדברי הספר:

אית ביה מהלך גרסי':

מהיכן אדם גרסי':

א"ל מלוז גרסי':

הראני כו'. כלומר הוכיח לי שממנו הוא יצמח שהוא קיים לעד:

הוה יליף כו'. היה רגיל לעלות אצל רבי לקבל פניו בכל חדש וחדש והכי איתא בויקרא רבה וכשהזקין לא היה יכול לעלות ואעפ"כ זמן אחד עלה אצלו וא"ל רבי מה זכות שאראה הסברת פנים של רבי היום הזה מימים ומרמז לו לאמר למה לא בא אליו תדיר כמנהגו רק שבדרך כבוד דבר עמו בויק"ר לא גרס הכי ולגירסא זו יש סמך בפרק שואל:

פרק ו

מגלה. ובויקרא רבה גרס מכלה והיא היא בחילוף אותיות גיכ"ק:

ה"ג על פניכם פרש חגיכם:

פרק ז

ה"ג אימתי כו'. עד על הארץ כשהיה ופירושו שיציאתו מן העולם נקי וברור כיום הולדו:
שמסר לכהן עם הארץ גרסי':
כשאני. פי' כמו שאני הנביא:
לישראל גרסי'. ועיין כל זה בפתיחה דאיכה רבה בפתיחה זכור את בוראך:
שבחוריכם. הדברים שנקרא בחורים וכדמפרש והולך:
בחרתי בה גרסי':
ה"ג בדוד עבדו עד שבית המקדש קיים שנאמר ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה:
עד שאתם כו'. זו סנהדרין בפתיחה דאיכה יליף ליה מדתניא סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה:
ה"ג לפני ה' א"ר חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והיה הכהן כו' ועי' בפתיחה דאיכה:
שבלול בהן. התלמוד בלול וכלול במשניות:
ולא שמעין ליה גרסי':
בשיר לא ישתו יין. אי גרס ליה נראה דצ"ל ובטל השיר מבית המשתה ובילקוט לא גרס ליה:
מתאווה תוואים גרסי' ועיין לעיל בפתיחה דאיכה:
דנכיס אימרא גרסינן. ופירושו ששוחט כבש:
ספקלאטורין. כל אחת מהן שררה יתירה:
ה"ג לבנות דיק כבשין וכולם היה להם כו':
קוסם עליכם ז' מז'. שנאמר שבועי שבועית להם והכי מסיים בפתיחה דאיכה:
ה"ג שקד אני רואה א"ר אלעזר מה השקד כו' זה דמו של זכריה כו' עיין שוב בפתיחה דאיכה:
ושפכו לפניו דימוס גרסינן. ופירש הערוך נדבך של אבנים:
מספיד בחדא ידא. מכה כף על ירך ומקלסו משבח דרך קילוס וזמר נגד נבוכדנצר:
לך לך מארצך. הוא אור כשדים ונמרוד הוא אמרפל שהשליכו שמה ועל שם כך נקרא אמרפל שאמר פול והשלך אברהם לתוך הכבשן והוא היה מלך שנער היא בבל ונקראת שנער על שם שננערו שמה מתי מבול וכדמפרש והולך:
ה"ג שונא וער. וער הוא שונא כמא דאת אמר חלמא לשנאך ופשריה לערך:
התחיל עליהם בהבל כו'. אם הגירסא נכונה צ"ל כיון שראה שלמה כו'. ואם ירמיה אמת צריך להיות התחיל עליהם איכה כו':

פרק ט

הבל הבלים כו':

תני החזיק כו'. שאלתי פי סופרים וספרים ביאור מאמר זה ואין מגיד לי אך בא"א מצאתי מגיה בשם נ"א גם עיניו לגבוה ממנו חלק שמעיז בו עשיר ונראה עוד להגיה רעה במקום רעב וה"פ כשהוא מחזיק בעושר שהוא הטוב והנכסף לכל תחלתו היא רעה לו מפני שמיד ומאז יתגאה בעשרו ותשושי כח בעושר הוא עושה למרמס תחת כפות רגליו גם העני בשביל שחלקו דל בעיניו הוא נותן עיניו ומקנא במי שגבוה ממנו בחלק מה וזה יען כי העשיר מעיז בו כדאמר ועשיר יענה עזות לכן לבו תאב על העושר גם י"ל המתישין לשון ישן נושן ור"ל המתיישן ומשתקע בעושר כל עוד הוא מוסיף ברע:

פרק י

ויותר שהיה קהלת חכם:

למצוא וגו' גרסי':

כבר הכתבתיהו גרסינן וכן לקמן בסמוך:

ועוד כתיב כי תהיו כו'. וזהו דכתיב למצוא דברי חפץ מתן שכרן של צדיקים שנקראו ארץ חפץ:

דנווה. מעיר דנווה:

ה"ג בילקוט ישעיה הוי אומר לו כי יום נקם בלבי כתיב לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי רבי יודא בר' סימון כו'. עד קבורתו הקץ שנאמר בו סתום וחתום הדברים עאכ"ו ועיין מזה בסנהדרין בפרק חלק:

פרק יא

דברי חכמים:

ה"ג כדרבונות ככדור של בנות מה כדור כו' וכן הוא בבמדבר רבה פרשה ט"ו:

שלשה שמות כו'. עי' בויקרא רבה פ' כ"ט ובבמדבר רבה פ' י"ד ופרק קמא דמסכת חגיגה:

שהוא דייר בינה גרסי':

וכדורות של ברזל. ועי' במקומות הנזכרים:

הכי גרסינן מפי אדם קטן שבישראל כו' עי' בפרשת נשא:

הכי גרסינן כמפי סנהדרין שנא' בעלי אסופות כתיב כו'. זה משה שנא' ויזכור ימי עולם משה טמו איה המעלה מים את רועי צאנו ועוד כתיב ומשה היה רועה:

תמן תנינן. בפ' במה אשה ועי' כל זה בבמדבר רבה פ' י"ד:

ה"ג ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה. ופי' במנעל אחד ורגלו השני יחף:

כמה מסמרות כו'. כל זה הוא בירושלמי בפרק במה אשה ובסנהדרין פרק חלק:
הכי גרסינן בבבלי ובירושלמי ובערוך א"ר יוסי בן חנניה הכלבוס אינו ממנין המסמרות וע"ש:
הכי גרסינן ירחי הלידה:

פרק יב

הכי גרסי' ויותר מהמה מהומה. מהמה דרש לשון מהומה:
ולא ליגיעת בשר. יש לומר על דרך שדרשו חכמינו ז"ל בפרק קמא דחולין תלמיד חכם שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ורואה טרפה לעצמו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל וספרים חיצונים אילו לא נתנו להקרא יגיע כפיו:

פרק יג

סוף דבר:
את מעשיו כשר היה גרסינן:
אמר להון סוף דבר. כלומר יום המיתה מה שמספרים אחר מטתו כדמסיים בסמוך שבשעה שאדם כו' אלא שמפסיק בדברי ר' לוי:
למה קורין אותו דבר. כשיש ח"ו מות בעיר:
דדביר כו'. שמוליך הטובים והרעים ואגב סוף דבר נקט ליה הכא דבר היינו דבר:
גוביי. פי' ארבה שאוכל תבואת השדה ומביא רעב לעולם כדאיתא במס' תענית:
דגבי דיני דאינשי ודברייתא. בירושלמי פרק סדר תענית אילו גרס דגביה דינא דמריה:
שבשעה כו'. חזר למעלה על תשובת שלמה שאמר סוף דבר:
ה"ג בירושלמי דפרק היה קורא כד דמך רבי לוי בר סיסי עאל אבא אבוי דשמואל ואפטר וכו':
ה"ג והוה בו מאה גפנים:
ה"ג עמד על עשרה והיה עושה מאה חביות של יין עמד על אחת והיה עושה מאה חביות של יין אמר המלך חביב עלי הגפן הזה מכל הפרדסים:
ה"ג עלי הוא ככל העולם וכיון כו'. הוא ר"ל ר' לוי וגירסת הירושלמי כך היה לוי בר סיסי חביב על הקב"ה ככל העולם:

פרק יד

כי את כל המעשה:
ה"ג באיכה רבה בפסוק יתן בעפר פיהו ר' הוה פשיט הדין כו' ועי' בויק"ר פ' כ"ו:
ה"ג ואילו הן ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני כי הנה כו':

ולא חטא. במקומות הנ"ל ל"ג לה:

ה"ג ואהבו טוב וגו' ויתן בעפר פיהו וגו' והדין פסוקה כי את כל המעשה וגו' אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו גם בלא דעת כו':

לאחד שהיה למוד כו'. עי' כל זה בויק"ר פרשה ד':

ה"ג שכח והלך בזה שבו קוצים וצרורות בלא ידיעה לא טוב אלא ידע כו':

קוצים וצרורות. עיין בפרק המוצא תפילין:

בחטאות ואשמות מותר. לבא לבית המקדש ולהקריב חטאת ואשם ועי' כל זה בפ"ק דחגיגה:

ה"ג על כל נעלם מאי על כל נעלם כו'. ועי' בפ"ק דחגיגה:

ונמאס. בה:

ה"ג כי הא דר' ינאי חזייה כו' עד דהשתא דיהבת ליה אכסיפתיה. פי' יותר טוב הוא שלא נתת לו משנתת לו וביישת אותו:

בשאינו מחותך. שאינו מנוקר מן החלב ומן הגידין האסורין:

בערבי שבתות. שטרודין בכבוד היום ואין נותנין לב לנקרו:

בת רב חסדא. אשתו של רבא:

דקים ליה בנווה. היה בטוח בה שלא תשכח לנקרו: